

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

1873.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ

SZÁSZ GERŐ,

ev. ref. első-pap és esperes.

FŐMUNKATÁRS

SZÁSZ DOMOKOS,

ev. ref. második-pap és egyhm. jegyző.

HARMADIK ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRTT, 1873.

NYOMATOTT STEIN JÁNOS M. KIR. EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

veket; a központot elvesztett ide-oda kapkodásban repülnek el az évek, nem hagyva maguk után semmi emléket, mely erkölcsi, nemes tettekben nyerne kifejezést; sem egyesek, sem az egész nem bír lelkesedni, felemelegedni azért a célért, melynek neve egyházas, erkölcsi élet s melynek belső jelentőségétől és tartalmasságától függ ma és fog még sokáig guggeni az államok élete, és a népek boldogsága; ezek helyett látunk hidegséget, buzgóság nélkül valótlóságot, elidegenülést paptól, templomtól, és még a neveléstől is; hiányzik az az éltető akarat, mely a hit közösségétől áthatva, még csak remélni is merné, hogy egyesített erővel ha csodákat nem is, de igen nagy célt lehet elérni; — szóval: nincs közszellem; nincs munka-kezd; nincs önfeláldozó készség, mely életét adja a nyájért.

Ki itt a felelős? Kit illet a vád? Kit fog érni a rettentő ítélet?

Azt mondják: korunk áramlata az, mely nem kedvez az egyháziasságnak. Lehet, hogy egy forradalom, mely oly rohamosan jött, mely készületlenül találta az elméket, megzavarhatta azokat, kik e tekintetben tájékozással nem bírtak s azóta sem nyertek; lehet, hogy az az abszolút-kormány, mely elvette a földi hazát a néptől, nem sok gondot fordított arra, hogy a menynevei hazával kárpótolja s inkább az erkölcsök lázult voltára építette fel rendszerét; lehet, hogy a tudomány fejlődése és terjedése minden irányban, eredményei által megzavarja azokat, kik elválasztani nem képesek a konkolyt a búzától s azt is tudománynak számítják be, a mi bolondság. Lehet, hogy a munka általánossága és jövedelmező volta is, mely által a kényelem és anyagi jólét terjed s így kielégítetést talál a földi szükség, — népnevelésünk elmaradottsága miatt — hátrányosan foly be ama szent ügyre, mely oly dolgoknak tudása, melyek nem láttatnak.

Mindezek igazak lehetnek; sőt, még igen sok más okot lehet felhozni. S nekünk mégis, úgy tetszik, hogy lenni kell itt valakinek, kit első sörban ér a felelősség. Egy testület, vagy bárminő társaság fele nem állhat a nélkül, hogy keze, lába és feje ne legyen; valakinek tartozni kell a számadással. Az egyház is társaság: a szentek gyülekezete; lenni kell itt valakinek, a kit nem csak a menynevei, hanem a földi igazság is meg kell hogy szólítson: jer, adj számot a te sáfárságodról!

Szász Gerő.

Frecska ur szent dühöngései, és még valami.

A római, akarom mondani, debreceni prot. „Figyelmező“ nov-decemberi füzetében bizonyos Frecska Lajos nevezetű ur a protestáns együletet s a többek közt, igénytelen személyemet is, az egyület őszi közgyűlésén tartott felolvasásom „üzletéből“ kezetes káromkodásaival megtisztelé. Vajh, ki ő és merre van hazája? Szent dühöngéséből ítélve, aligha nem egy halottaiból föltámadott igazhitű inquisitor, ki csak azt látszik fájlalni, hogy nem állanak rendelkezésére tüzes vas és spanyol csizma, különben minden eretneket kiirtana a föld színéről „ad majorem Dei gloriam.“ Mert nincs máshol igazság, csak Debrecenben s nincs egyebben idvesség, mint azon encyklikákban, melyeket onnan kibocsátni, jónak látnak. Ki azok előtt szent áhitattal meghajlik, elnyeri minden bünei bocsánatát s bebocsáttatik az igaz hitűek aklába; ellenkező esetben „anathema sit.“

Frecska ur is kifogyhatatlan bőségben szórja átkait s egyházi hatóságomat innepélyes komolysággal felszólítja, hogy engemet — mint elkárhozott eretneket — excommunicáljon. Ha nem volna méjjen elszomorító jelenség, hogy magyar protestáns egyházunkban, mely három századokon át, a szellemeket igába vető katholicizmussal szemben, a szabad gondolat és szabad szó öre volt, a XIX-ik század kellős közepében ily hangok emelkednek: Frecska ur ez ultramontan jajongásait nevetségesnek mondanám.

Ámde, szavára el kell hinnem, hogy e fölajdulás kegyes lelke őszinte megbotránykozásának kitérése. Mert hiszen, ő innepélyes vallomást tesz arról, hogy egykor is tévelygett, de most már csodálatos módon megtért, igaz uton jár. Halljuk csak az ő konfeszzióját „én, ki szédelegtem egykoron, bár rövid ideig, a pántheismus örvényénél; de mióta az ur kíségetett, mióta saját létem és csodás fentartatásom, hol én magamon nem segíhettem, eleven bizonyítéka annak, hogy teremtem van és istenem él; mióta Jézusom közelsége, mindenható igazsága, minden napi gazdag bűnbocsánata az én élet-tapasztalatom; mióta a szentlélek figyelmében tart és vigasztalásaival soha sem hagy el: mikép volna lehetséges az, hogy én azt ne higgyem, mit folyton magamon tapasztalok?“ E vallomása előtt tisztelettel meghajlok s nincs ellene semmi kifogásom; higgye a mit épen tetszik s a mit lelkére nézve idvességesnek tart. Csupán arra az egyre vagyok kíváncsi, hogy miféle szentlélek lehet az, mely őt figyelmében tartja és örvöngő átkozódásokat sugal neki? Én, mint eretnek, a Krisztustól nem ezt tanultam az istennek szent lelkéről. Midőn a boszszut lihegő tanítványok arra unszolák a mestert, hogy az őket elutasító sámáriabeliek hajlékaira bocsásson tüzet alá az égből, megdorgálta őket s így szólt: nem tudjátok, mi nemü lélek legyen ti bennetek; az embernek fia nem azért jött, hogy elveszteni az embereknek lelköket, hanem hogy megtartsa. És hogy én is saját tapasztalataimra hivatkozzam,

azt vallom, hogy istennek e lelke nem az ellenvéleményűk iránti türelmetlenségre és bosszúállásra, hanem türelemre és szeretetre indít. A Frecska uré, valami patentírozott debreceni szentlélek lehet, melynek figyelmét s vigasztalásait, részemről, nem ohajtom.

És miért mindez ádáz düh? Mi az a szörnyű bűn és istentelen eretnokség, mely Frecska urat oly önkivületi állapotba hozta, hogy megemésztő tüzet esd fejünkre az égből? Denuinciációját a következő két tételben foglalja össze: „az egylet általános helyeslés közt az apostoli symbolum mellőzését és az unitárius propaganda könyveinek terjesztését határozta el.

A mi az elsőt illeti, bocsásson meg, Frecska ur, nem egyéb, mint egy kegyes füllentés. Az egyleti közgyűlés e tárgyban semmi féle határozatot nem hozott s alapszabályai értelmében, nem is hozhatott. Egyes dogmatikai formulák mellőzésének, vagy a régiek helyett újak behozatalának dekretálása az egylet hatáskörén merőben kívül esik s esze ágában se fordul meg senkinek, hogy e jogot sem magának, sem a tagok komplexumának vindikálja. Ily határozatok hozatalára kizárólag az illető felekezet jogosult s nyugtassa meg magát Frecska ur, az egyletnek nincs szándékában a felekezeteknek e szent jogát „durva kézzel“ elrabolni. De míg egyfelől „in dogmaticis“ határozatokat nem hoz, másfelől — ugyan csak alapszabályai értelmében — a theologiai tudományok terén jogosultnak ismeri el a szabad vizsgálatot s e tekintetben éppen azt az álláspontot foglalja el, melyet Révész Imre ur ezelőtt pár évvel. A Krisztus anyaszentegyházát, mely az igazság kőszikláján épült föl, az egyéni vélemények szabad nyilvánításának fuvallatától nem félti s azoknak, kiknek lelkét a szabad szó és szabad gondolat rettegésbe ejti, fülökbe csöndíti ez evangéliomi szót: „mit féltetek, oh kicsiny hitűek?“

Az egylet által vallott s tiszteletben tartott szabad vizsgálatot jogával éltem én is, midőn az u. n. apostoli hitvallást a történelmi nyomozás szövetekével megvilágítottam. Frecska ur, természetesen, nem veszi magának a fáradságot, hogy tétéleimet beható bírálat és cáfolat tárgyává tegye. Azt ugyan még ő se vitatja, hogy apostoli eredetű volna, csak egyszerűen arra hivatkozik, hogy 380 táján följegyezve találjuk már Rufinusnál; sőt azt állítja, hogy már 325 előtt teljesen léteznie kellett, mert nincs oly pontja, mely a niceai hitvallásban elő ne fordulna. Nagyon lekötelné, ha közre bocsátná a Rufinusnál följegyzett szöveget s kimutatná, hogy az e hitvallás m a i szövegével megegyező; a vita rögtön véget érne. A mi pedig a niceumot illeti, sziveskedjék azt összehasonlítani az apostolikkal s azonnal meggyőződhetik arról, hogy az utóbbiban több oly tétel fordul elő, mely amabban merőben hiányzik, mint p. o. a poklokra szállásról, a szentek egységéről sat. szóló tételek, melyek a vallásos szellemnek, mint fölfejtém, sokkal későbbi terméke. Különb, miután hallgatag Frecska ur is beismeri, hogy e hitvallás eredete az apostolokra vissza nem vihető, más alternativa nincs, mint hogy az apostoli kor után, az apostoli s illetőleg egyházi atyák idejében jött létre. Hogy pedig ezeknek műveiről mint kell itélni egy oly em-

bernek, ki magát igazhitűnek vallja, fejére olvasom Frecska urnak a helvétika konfeszzió 1791-ik debreceni, tehát, az egyedül idévezítő hit hazájában közrebocsátott kiadásából a következő tétéleket. „Nem utáljuk meg a régi görög és deák atyáknak magyarázásukat és a vallásbeli dolgokról való munkáikat, a melyek a szentirással megegyeznek De elállunk tőlük, becsületöket meghagyván, midőn észreveszszük, hogy a szent írástól különböző, vagy azzal ellenkező dolgot tanítanak. Nem is ítéljük, hogy ezzel valamely törvénytelen dolgot cselekednénk ellenők; holott mindnyájan egyező akarattal kívánják, hogy az ő írásaikat a szentkönyvekkel egyenlő méltóságúaknak ne tartsuk; hanem azt akarják, hogy megvizsgáljuk, mennyiben egyeznek meg azokkal, vagy különböznek azoktól és parancsolják, hogy azokat, a melyek a szentirással megegyeznek, bevegjük; a melyek pedig ellenkezők, meg vessük. Ezen rendben helyeztetjük az ekklézsiái gyűléseknek is végzéseit, vagy reguláit. Annak okáért, meg nem szenvedjük, hogy mikor a tudományok és hitnek dolga forog kérdésben, csupán a régi atyáknak mondásaival és az ekklézsiái gyűléseknek végzéseivel szoríttassunk valaminek hitelére; annyival inkább effélékkel, hogy e volta bévett szokás, vagy azon értelmet sokan követték, vagy ezzel: hogy ez, vagy amaz dolog régtől fogva így, vagy amugy volt. Nem szenvedünk azért a hit dolgában támadó kérdések eligazításában más ítélő bírót, az istenen kívül, ki a szentírásban megtanít arra, mi légyen igaz, mi nem igaz (II-ik r. 3—4 f.)

Ime, e konfeszzió szerzői, noha három százéval éltek ezelőtt, fölvilágosultabbak voltak e kérdésben mint az igazhitű Frecska ur. Ők nem akarták sem önmagukat, sem a nyomdokaikba lépőket a régi egyházi atyák és gyűlések által megállapított tantételek betűinek igájába vetni, hanem zászlójukra az apostoli intést irták: „mindeneket megvizsgáljátok és a mi jó, azt megtartsátok!“ A reformátorok szellemének örökösei ennél fogva nem azok, kik az eretnek bélyegét sütik mohó kárörömmel a szabad vizsgálatot elvét vallók homlokára; nem azok, kik az igazságot kereső szellem röptének szárnyait akarják szegni. Ti, a magyar protestáns egyház Hengstenbergjei, Kliefothjai és Stahljai hűtlenek lettetek, az ősök által, a mártyr-koszoru gyötrelméig vallott szabadságnak ama nagy elvéhez, melyet a Krisztustól vettek és szolgálatnak igájával akarnátok kötelezni minket. Ti vagytok, kik konpromittáltátok a magyar protestántizmus szent ügyét és magasztos küldetését; készítitek elő — habár öntudatlanul — annak elhanyagolását, mert kezére dolgoztok annak a hatalomnak, mely ellen vivatott a reformáció nemes harca s mely ellen küzdeni, mindnyájunknak szent joga és édes kötelessége. Ám, boldogítson titeket a ti hitetők; mi elismerjük a hit jogosultságát, bármely formá-

bau jelentkezik, de hasonlót követünk töledek is saját hitünkre nézve; már pedig az, a mit ti elkövettek, midőn egyházi hatóságainkat arra izgatjátok, hogy minket az egyházból, mint annak ellenségeit, kizárjanak: az a hit szabadságával való visszaélés, vakbuzgalom sugalta merénylet, mely ellen meggyőződésünk egész teljességével tiltakozunk.

Enymit az első vádra.

(Vége következik.)

Szász Domokos.

A „Stipendium Bernardinum.” *)

Az utrechti egyetemen van egy alapítvány „Stipendium Bernardinum” név alatt. Helleoveti és de Ynac urat Bernhárd-Quitjamsz Dániel, Kelet-Indiában a koromandeli part-vidék kormányzója, 1761-ben végrendeletileg egy 9000 font sterlinget tevő — angol bank-akciókba fektetett — tőkét hagyományozott oly célból, hogy abból egy néhány pfalci (alsó Pfalcból melynek Mannheim volt fővárosa) és egynehány magyar tanuló segélyeztessék, kik időnkint felkeresik az utrechti egyetemet theologiai tanulmányaik öregbitése végett.

A vég hagyományozó akarata az volt, hogy a tőke kamataiból minden segélyezett tanuló évenként 300 frtot nyerjen. Továbbá, a testámentom szerint, akarata volt a vég hagyományozónak, hogy ha többen folyamodnak az említett pfalci és magyar tanulók közül a beneficium elnyerése végett: a pfalciak birjanak előnnyel azért, mert a vég hagyományozó maga Fraukenthal, pfalci városból származott. Miután pedig a német, illetőleg pfalci jelentkező tanulók száma minden évben oly nagy, hogy egy maguk igénybe vehetnék az egész kamatot: a fakultás úgy vélt a vég hagyományozó akarátának leginkább eleget tenni, ha más utat követ t. i. a stipendium nagyobb részét a pfalciaknak, kisebb részét a magyaroknak ossza ki.

Miután a magyar kérvényezők száma soha sem több hatnál, holott a pfalciak száma rendszeren több husznál: évenként rendszeren három-négy magyar és 14—15 pfalci részesül az alapítvány kedvezményében.

A magyarok részére még egy más stipendium is létezik az utrechti egyetemen, melyet Everwijn kisaszony alapított. Ennek kamatait is magyarok élvezik. A „stipendium Bernardinum” kedvező állása, az éppen most említetttel együtt, lehetővé tették, hogy mindenik tanuló kétszeres összegét kapja annak, mint a meny nyit a vég hagyományozó rendelt, és így mindenik tanuló évenként 600 frt. kedvezményben részesül. Ezen kívül, az immatrikulációért, és a leckékért nem fizet; sőt reukivüli segedelmet nyer télen s az egyetemből való eltávozásakor úti költséget.

*) E cikkecskéhez nem kell kommentár, ha megjegyzünk annyit, hogy ez az utrechti egyetemi fakultásnak — kultusz-miniszteriumunk útján — superintendenciánkkal közlött átirata. Vajha, sokan lennének ifjaink közül, kik a nagylelkű alapítók iránti hálát azzal fejeznék ki, hogy azok intenciójának megfelelően, saját maguk és egyházi közéletünk javát munkálnák.

A folyamodó tanulóktól a következő bizonyítványokat követeli a fakultás:

1. Keresztlevelet annak jeléül, hogy Magyarországon, vagy Erdélyben született és hogy hely. hitvallású.

2. Bizonyítványt, hogy valósággal a theologiai tudományokra adta magát.

3. Kedvező bizonyítványt előmeneteléről; és erkölcsi bizonyítványt.

4. Egy nyilatkozatot, melyben a folyamodó kötelezi magát, hogy tanulmányait befejezván, hazájában magát az evangéliom terjesztésére szentelvi.

Jelenleg három magyar van az utrechti egyetemen.

Az igazgató-tanács üléseiből.

Kolozsvártt, dec. 22-én, 1872.

Elnök gr. Kún Kocsárd, jelen voltak: főt Nagy Péter püspök, Ince Mihály, Dr. Kolozsvári Sándor, Szabó Ádám, és Bodor Antal titkár-helyettes.

1. Megsürgöttetik a galaci és budaki építési tervek leküldése. A mérnöki megvizsgálás iránti intézkedések megtételnek.

2. Felterjesztetik a Gecse-emberszereteti alapítvány kezelésére tett belügyminiszteri észrevételekre az igazgató választmány felelete. A felelet és számvonói megjegyzések alapján felirat intéztetik a belügyminiszteriumhoz.

3. Titkár helyettes jelenti, hogy a néhai Ujfalvi Zsuzsánna által a palatkai ev. ref. templomtornya jókarban tartására tett 500 frt. kegyes alapítvány, a végrendelet értelmében, a Palatkán felállítandó kisegítő takarékpénztárba helyezendő el. Mig a takarékpénztár felállítatnék, pénztárnok aa. által kamatoztatik.

4. A Dániel-féle alapítványi okmány kicserélése tárgyában kiküldött bizottság jelentését beadja. A további intézkedésekkel titkár-helyettes aa. bizatik meg.

5. Az alapítványi okmányok számbavételére Bányai Vitális, Dr. Kolozsvári Sándor, Szabó Ádám és Bodor Antal küldetnek ki.

6. A kultuszminiszterium leküldi az oszt.- magyar romaniai konszultatusnak a galatzi egyházban felmerült zavarok elenyésztetése végett tett intézkedésekről felterjesztett jelentését. Áttétetik másolatban az ezzel kapcsolatos ügyben kiküldött bizottsághoz; eredetiben pedig főt. Nagy Péter püspök urhoz.

7. A kultuszminiszterium felkéri az állami ösztöndíjasok bizonyítványait. A mult évi két ösztöndíjas bizonyítványa felterjesztetik és az eddig élvezett négy ösztöndíjből betöltetlen két ösztöndíj folyósítása és a felajánlott két tanuló részére leendő utalványozása iránt kérvény intéztetik.

8. Számvonó beadja a teremii egyház 1870. évi számadására tett zárészrevételeit. Utasittatik az egyház pénztárnoka, hogy az engedély nélkül eladott 100 frt. részvény tőke helyeztessék vissza a tőkék rovatába.

9. Tárgyaltatik az udvarhelyi egyházmegyében megintett egyházaknak az iskolai hiányok tárgyában beadott jelentése. Esperes helyettes felhivatik, hogy az egyházmegyei vizsgálat alkalmával, különösen a jelzett hiányokra vonatkozólag tegyen részletes jelentést.

TÁRCA.

Közlemények erdélyi tudósok mult századi levelezéséből.

Irodalom-történetünk egyik legbecsesebb és leghitelesebb forrása, magok az irodalom téren működött férfiak levelezése; mely gyakran igen érdekes világot vet az illető íróknak nem csak élettörténetére, hanem jellemére is. Minden mivel nemzet nagy becsben tartja tekintélyesebb írói leveleit, melyek az illető kor szellemi mozgalmainak és törekvéseinek megismerésére és megítélésére az irodalomtörténet írójának a legbiztosabb adatokat szolgáltatják. A mivel külföld irodalma tömegekben mutatja föl a kitünőbb írók és tudósok nagy gondnal összeállított bírálati jegyzetekkel kísért levélgyűjteményeit. Hazánkban is az újabb korszakban e tekintetben a kezdeményezés örvendetesen megindult; azonban, tagadni nem lehet, hogy e nálunk kevésbé mivel téren még sok a teendő, a szorgalmas kutató még igen sok eddig itt-ott elszortan, ismeretlenül rejtett irodalomtörténeti adalékot hozhat napfényre, melyek bár magokban nem látszanak is nagy értékűeknek, de ha tömegesen lehetnének kiállítva, az irodalom buvára előtt valódi kincsbányának fognának föltűnni.

Ezen nézetből, hogy nagy munkához én is tehetségem szerint valami kevéssel járuljak, szándékozom e lapok tárcájában időnkint közleményeket adni az erdélyi tudósok által irt és hozzájuk intézett levelekből, melyek, azt hiszem, e lapok olvasó közönségét nem csak mint magyar irodalomtörténeti adalékok, hanem azért is érdekelni fogják, mert csaknem kivétel nélkül protestáns íróktól származnak, egy részben legalább az erdélyi reform. egyház- és iskolai-ügy mult századi állásának ismeretére is adatokat szolgáltatnak.

I. Cserei Mihály, a történetíró, levelezéséből.

1. Cserei Mihály levele Keresztúri Miklós maros-széki főkirálybíróhoz. Kál, 1719, január 10.

Tekintetes Bizodalmas Uram Sogorom!

Kún Mátyás és Farkas István Uraméknak szölli Kegyelmed levelével jöven hozzám ő Kegyelme, Kegyelmed levelét kezemben adták, melyben Kegyelmed parancsolja, hogy minden cselédimmal együtt a székből kiköltözzem, ha nem akarom, a falut fel költsek, házamat ocludálják; ha opponálom magamot, militaris succursust vegyenek magok mellé. Olvastam, hogy az Isten parancsolta Ábrahámnak, menj ki a te lakta földedből, de utánna teszi, arra a földre, melyet néked mutatok. Halandó ember pedig hogy már felebarátjának imponálja, költözzék ki házából, menj a hová mohetsz, természetellenkező parancsolat. Két helyen való jóságocskám vagyon, egyikben a pestis; innen hová tudtam volna feles gyermekeimmal, cselédeimmal téli időben ilyen példa nélkül való szükségben költözni, azért el sem mehettem; házamtáját pedig Kegyelmed kívánsága szerint olyan serényen és punctualiter in superlativo gradu ocludáltatták ő Kegyelme, hogy méltán Kegyelmedhez való hűséget akárki megdicsér-

heti, és assecurálom Kegyelmedet, efféle dolgoknak véghez vitelire az egész székből capaxabb személyeket Kegyelmed nem találhat. Feleségemmel, ártatlan gyermekeimmal, huszonhárom magammal marháimmal, ocludálva vagyok, sem tűzi fám, sem imya való viz házamtájátán, sem búzám nincsen; bár csak azt tudnám, miért arestáltak. Irja Kegyelmed, hogy nem oka; mert Kegyelmed engemet admoneáltatott volt Kún Mátyás Uram által praevie, emberemet ne jurtassam pestises helyre; azt én Kegyelmed admonitiója nélkül is szentül observáltam: mert ha én itt a contagiótól nem irtóztam volna, nagy ajtai jóságomot, tüztől meg maradott jóvaimot, s a hol intertentiómra nagyobb facultásom volt mint ide ki, bizony oda nem hadtam volna. Én pedig esküszöm az élő Istenre, három honaptól fogva, hogy ki jöttem, sem innen oda nem küldöttem, sem onnan senki hozzám nem jött, s ha valaki azt hitelesen rám bizonyítja, a kapum eleiben akaszszanak fel. A mely ember pedig most 8. January jött ide hozzám, Száraz Ajtán lakik, onnan jött, nem Nagy Ajtáról, az ott Száraz Ajtán quartélyozó General S. Amoun Regimentiből való Lejtnánnak passusával, a ki is ugyan azon embertől leveleket küldött magának a Generálnak Udvarhelyre; a General bé hivatta, passusát revideálta, s maga is iratott a passusára; én annak az embernek ide jövetelét soha nem titkoltam, se nem dugattam, (miért is kellett volna titkolnom tiszta helyről jött embert officialis passusával,) fényes nappal vasárnap jött bé a faluban, azon órában a passust mindjárt küldöttem itt való Inspector Kún Mátyás Uram kezében; ő Kegyelme izente, Kegyelmednek is el küldjem, mindjárt levelet irtam Kegyelmednek; a passust in specie szolgámtól Kegyelmed házához Názánfalvára küldöttem, a dolgot egészen meg irtam; Kegyelmed levelemet el nem vette, a passust meg nem nézte, szolgámat veréssel fenyegette; azt még legitimus Fejedelem sem cselekedte volna velem. Én Kegyelmednek mint fő tisztnek úgy irtam levelet, tartozott volna Kegyelmed ebben a székből lakó legalább való embernek is levelét el venni s meg olvasni; mert Kegyelmed publica persona s köteles minden ember dolgainak csendesen való meghallgatására. Már itélje meg Isten, én vétettem-é abban, hogy Kegyelmednek taltára adtam vagy Kegyelmed, hogy meg érteni nem akarta. És ha engemet Kegyelmed azon száraz ajtai ember ide jöveteleiért rekesztetett bé, Kún Mátyás Uram házát is bé kellett volna rekesztetni; mert azt az embert még ide jövő útjában elől találta Jobbágyfalvánál, ő Kegyelme beszéllett elsőben véle mint én, s ha ő Kegyelme tudta mint Inspector, onnan belől tiszta helyről is nem szabad ide jöni, küldötte volna vissza addig, mig ide jött, s a faluban ne bucsátotta volna bé. És azon az úton bizony sok becsültetes fő és nemes ember házát kell Kegyelmednek bé rekesztetni Maros széken, a kiknek onnan belől tiszta helyokról jó passus mellett szüntelen jó s megyen emberek: vagy ha azokat nem méltó azért bé zárni, hát én miért szenvedek ártatlanul. Halálom óráján is, ha szólhatok, azt mondom, ártatlanul s méltatlan-

nül szenvedem ezt a gyalázatot s a halálnál keservesobb oppressiót. Miért is kellett Kegyelmednek inquiráltatni? mert az inquisitionnak ott van helye, a hol vagy kétséges a dolog, vagy tagadják; itt nem publicum, hanem privatum fekszik; a mint Kegyelmednek sok rendbéli mind maga házában mind másoknak írott leveleiben ki tett fenyegetései világos szókkal: Bizony meg tanítom Cseroi Mihályt, bizonyítják; maga is Farkas István Uram publice mondotta Iklandon: meg tanítom az ebáda Székely fiát, mert a fő királybíró nekem ígérte fele nyereségit. Farkas István nem beszéllett volna olyanokat, ha nagyobb helyekről biztatása nem lőtt volna. Irja Kegyelmed, bizony bánja, hogy olyan emberen mint rajtam esett ez a dolog, de nem tehet róla; a bizonyos, rendemen való emberen ilyen szomorú casus Erdélyben nem esett, és egy fő tiszt is még azt a maga székiben vagy vármegyéjében nemes emberrel nem cselekedte, hogy ok nélkül arestáltassa; és így mind a ki engemet ismér, mind a ki nem ismér, ha igaz keresztény ember, bánhatja szánhatja méltatlan szenvedésemet; Kegyelmed mint bánja, nem tudom, ha bánta volna, studió nem cselekedtette volna; egyébiránt in conscientia ha Kegyelmed gondolkodik, méltán bánthatja, mert nem szolok emberek előtt, de soha az igazán ítélő Isten szent szemei előtt Kegyelmed ezt a dolgot nem justificálja. Ha házzamból pestisben beteg vagy halott lett volna, ha pestises helyről valaki híremmel hozzám jött volna s annak jövetelét tagadtam volna, bizony nem fájna lelkemnek házzam occludálása.

Közli Szabó Károly.
(Folyt. következik.)

VIDÉKI ÉLET.

Sz.-Udvarhely, december 14-én, 1872.

Alig egy és fél hónapja, hogy itt vagyok és már e rövid idő alatt is egyházi és iskolai életünk mezején élénk tevékenységet, szembe ötlő mozgást volt alkalmam tapasztalni. Van itt is, a ki tesz, munkál saját kis körében folyvást, szakadatlan, csak hogy nem zajjal és önfittogatással, hanem esendben.

Ref. egyházközségünk csak nem régen választá meg az újtanító-nőt, kire nő-növeldejének vezetését bizta kinek én csak szerencsét kívánhatok s áldást munkájára! Van az egyháznak már új lelkésze is, Tólvaj ur személyében, ki hivatalába f. hó 1-én lett ünnepélyesen beigtatva. Az innepély benső, igazi becsét kiválóan emelte a beigtató lelkész, tiszt. Kis Ferenc tanárnak alkalmi beszéde.

Ugyanaz napon foglalta el állomását Szentgyörgyi is, mint elválasztott tanító és orgonista; és így már mind oda vannak állítva az erők s csak munkálni kell, hogy a kellő siker ki ne maradjon. Mi mindnyájan sok szép eredményt s az egyház teljes fölvirágzását várjuk jövőre.

E hó 4-én több ismeretlen és mégis olyan ismerős arcok tündöztek fel a város utcáin. Megtudva azt, hogy ezek az egyszerű, de mégis oly rokonszenves, barátságos alakok, az udvarhely-vidéki néptanítók: csatlakoztam én is hozzájuk és elmentünk a ref. nő-növelde helyiségébe, hól az értekezlet tartatott. Elnök, Szakács Mózes tanár, pár szó-

ból álló üdvözlés után, maga tartott gyakorlati előadást. Én szép jövőt ígerek az egyesületnek és sokat várok jövőre, mert látom, hogy van a tagok legtöbbszörében érdeklődés s egy kis lelkesedés is amaz ügy iránt, mely ódes mindnyájunké.

Az egyházmegye is e hó 11-én tartott egy rendkívüli közgyűlést, melynek főbb tárgyai voltak: Solymosi István lelkész ur jelenti, miszerint az esperesi hivatal ideiglenesen reá ruházta-tott; üdvözli az elég szép számmal jelen levőket hivatalos működésében jóakaratu támogatást és segédkezést kérve, a gyűlést megnyitja.

Ezután: a) azon püspöki leirat olvastatott fel, a melynek tartalma szerint az esperesi teendők végzésével elnök ur, mint helyettes, bizatott meg.

Az egyházmegyei levéltár zilált állapota is fölmerülvén, a határozat az lón, hogy a levéltár egy bizottság által ide, a fő-iskolai elöljáróság által jelölendő biztos helyre szállitassék és mihelyest a körülmények engedik — szakértő kezekre bizatván — rendeztessék is.

b) A dr. Jenői Viktornak egyetemi tanárrá lett kineveztetése folytán üresedésbe jött világi székhirői állásra megválasztatott ügyvéd t. Sebesy Ákos, ki az esküt azonnal le is tevé.

A többi szönyegre került, de kisebb jelentőségű tárgyakat mellőzve, a fontosabbak közé sorozom:

c) Az igazgató-tanácsnak a temetőknék kertte bekerítésére vonatkozó leiratát.

Elszomorító, de való az, hogy kivéve a nagyobb városokat a hól mégis csak tesznek valamit — általában falusi temetőink oly elhagyatott állapotban vannak, oly ridegek és visszataszító kinézésűek, hogy irtozik az ember, kinek szívében a gyöngédség és kegyelet, csak egy halvány szikrája is él meg, csak rájuk tekinteni is.

Midőn éppen a leiratot olvasták, egyik lelkész atyánk fiától hallanom kellett ezen még kétségbe ejtőbb kérdést: „igen, de hát a hól nincs temető, ott mit kerítettünk be“? Ime hol állunk! E kérdéshez csak ugyan nem kell kommentár!

d) Midőn a II-od tanfelügyelő urnak a felnöttek oktatására vonatkozó átiratát olvasták, többen felszóltak, hogy hiában kezdenek hozzá újból és újból az oktatáshoz, mert a tagok nem elég szorgalmasak s mindig több-több maradván el, végre a tanító egyedül maga marad, hallgató nélkül.

Én előttem legalább is furcsának tünt fel ezen nem várt nyilatkozat, s nem tudom, hol és miben keressém a dolog hibéjét?

Gondolatom szerint, az idő és a tárgy megválasztása, vagy az előadási módor gyakorolhatnak ily visszás befolyást; csak is ezeknek valamelyikén mulhatik a siker. Mert, hogy a mi népünk tanulni, ne szeretne, ezt kereken tagadom, — csak hogy figyelve és tervszerűen tanítsunk neki s előbb gondolkozzunk a felől, hogy mikor, mit és miképen közöljünk vele.

És éppen a felnöttek oktatása az, a mely egyesenesen és kizárólag a lelkész hivatáskörébe vág s a melyet én teljességgel nem várnék mintegy az iskola tanító nyakába, kinek más munkakör jutott, melyet ha híven betölt,

ugyis eleget — talán, mondhatjuk — sokat is tett. Nem mondom én azt, hogy a pap mindenhez hozzá fogjon, mindenbe beavatkozzék; szóval, hogy ezer mester legyen ép ezért aztán többet ártson, mint használjon; de igenis, a felnöttek oktatása a lelkeszi működésnek éppen gyupontját képezi.

Csak parányi idő maradt fen még a nappól a tanácskozásra; igen, mert hisz az az egy pár rövid óra alig volt több a semminél azon fontos kérdésekhez mérve, a melyeket még tárgyalni kellett; értem a népiskolai felügyelet kérdését és a lelkeszi kör alakítását.

Bod Károly.

(Vége következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

= Adjon isten boldog új-esztendőt! Boldog lesz-e; boldogok leszünk-e benne mi? Van-e hajlék, melyben a kérdést föl ne tették volna; hol az emlékezet viszsza ne merengett volna az elmúltak napjaira, és a remény ki ne szállott volna a jövődbe? Onnan — akarjuk hinni — igen sokan, halálával eltelve, fogják visszaidézni azon percek, melyek istennek áldása voltak; és tudjuk — oh, hogy tudjuk! — hogy lesznek, kik fájó könnyet fognak hullatni a megcsalt remények és összetörött boldogság romjai felett. És az örvendezők, és a könnyet hullatók, egyiránt számot vetnek magukkal: mi az, a mi megmaradt; és a minek fundamentom gyanánt kell szolgálni a jövő számára, melynek titkait emberi szem be nem láthatja. És a számvetés mindnyájunkat megtanít arra a bölcsességre, hogy csak az a miénk, ha jóban és rosszban egyiránt megtettük köteleességünket, ha lelkiismeretünk nem vádol; mert ezt el nem veheti tőlünk sem a méjtség, sem a magosság, sem az élet, sem a halál. — Köteleességek várnak ránk a jövőben is, nagyok, fontosak; annál nagyobbak és fontosabbak, mert nekünk úgy tetszik, hogy a mi életünk és munkálkodásunk határvető kő a múlt és jövő között: a minő magot fogunk elhinteni, olyan lesz az aratás. Vajha, szorgalmas megvetők lennénk! Vajha, soha el ne tévesztenők szemünk előtt a célt, és a felelősséget, mely ránk nehezedik! A jó isten adja a maga áldását mindenkinek, érdeme szerint: legyünk erősek, buzgók, hitben gazdagok, hogy lássunk boldogabb esztendőket. Adjon isten boldog új-esztendőt!

= Megjelent, és szerkesztőségünkhez beküldetett Dr. Kovács Ödönnek a múlt egyházkerületi közgyűlésen Kolozsvárt tartott egyházi beszéde „Az egy szükséges.“ Az egész bevétel a jövő közgyűlésen az erdélyi ref. papok özvegyeinek kiosztandó segély-pénz növelésére van felajánlva. Megrendelhető akár szerkesztőségünknel, akár a szerzőnél. Ára 25 kr. Meloen ajánljuk e szép beszédet az érdeklődők figyelmébe.

= „Grey Johanna“ című regény előfizetőinek megnyugtására közöljük a következő sorokat: Nagy tiszteletű ur! A könyvek eddigi szétküldése tőlem nem függő akadályok miatt nem eszközölthetett; mert a még most is szédelgős oláhországi viszonyok miatt, alig juthattam a példányokhoz. Most azonban, a szünidők beálltával, minden nehézségek el vannak gördítve s a követelményeknek is köszönet mellett elégtételi. Nagy Enyed, dec. 23. 1872. Vince Dániel.

= Zürich emlék-oszlopot emel Zwinglinek, e hatalmas férfinak, ki egyik bátor és szabad gondolkodásu bajnoka volt a reformációnak, s ki úgy fogta fel ezt, hogy annak nem csak a vallásos intézményeket, hanem az egész életet kell ujja teremteni. 1884-ben január, 1-én lesz négyszáz

éve, hogy Zwingli született Wildhausban, és e napnak akar-nak tisztességet tenni Schweiz szabad fiai; akkorra fog készen lenni az emlék-oszlop. Vajjon, a magyar protestántizmus nem köszönhet-e valamit Zwinglinek; vajjon, bármi kevés öszszeggel járulni, nem volna-e becsületes dolog részünkről is, s ez által tanubizonyosságát adni annak a lelki rokonságnak, melylyel viseltetünk schweizi hitfeleinkhez? Nyilatkozatok, és mi szivesen magunkra vállaljuk a közvetítést.

= Rómában közelebről megjelenik egy 500 hasábos kötet, mely a pápának allocuóiát, beszédeit fogja hozni, melyeket 1870 óta tartott egy s más alkalommal, s melyekben kemény kifakadások vannak Olaszország kormánya és királya ellen. A mint már tudjuk, a pápa magát fogoly-nak tartja; és most sajátságosnak tűnhetik fel, hogy a fogoly, a mit neki tetszik, beszélhet és nyomathat parancsolói ellen. Tünelmés idők járnak!

= Dublinban, nov. 26-án, tartatott meg az irlandi kath. unió első gyűlése, melyen mintegy kétszázan jelentek meg, nagyobbára papok, püspökök. Az unió célja: ellenőrizni a törvényhozó testületet; szövetségre lépni mindazokkal, kik a szent szék tekintélyét oltalmazzák; protestálni a vallásos rendek eltörlése ellen; valamint fentartani az egyház teljes hatalmát a nevelésre nézve; elhatározták, közreműködni, hogy a pápa világi javai visszaadassanak. Bizalmi átiratokat intéztek a renitens németországi püspökökhez és Bismarckot gyalázták. Szóval, rendbe hozták a pápa dolgát végképpen és eloszták. Nem hisszük, hogy Anglia legyen az az ország, hol az ultramontanizmus diadalmat arathasson; bár ott is igen sok, majdnem hihetetlen dolog történik az újabb időben a kath. tendenciák érdekében. Tán a tehetetlenség vergődése; de mi, tanuljunk belőle, és legyünk vigyázók és buzgók.

= Ez sem megvetendő adat a mivelődés történetéhez. Angliából 1871-ben három milliárd frank áru könnyvet szállítottak Indiába; hárommilliószáznegyvenezer frank árut Ausztraliába és kétmilliárd árut Kanadába. Ez összegek még nemzet-gazdasági tekintetben is — nem is számítva a szellemi és erkölcsi nyereséget — olg tekintélyesek, hogy bámulva kell meghajlanunk előttük. Vajjon, ha Magyarország-ról állitnának ki ily adatokat, természetesen csak belfogyasztásáról, mert mi hiában vinnők nyelvünket Indiákra, örüni, vagy szégyenelni kellene magunkat? Hányadik ház az, hol száz forintot, avagy csak húszat is fordítanak irodalmi dolgokra? Ah, ez haszontalanság! Hanem, a tajték-pipa, cifra ruha: ezek aztán megérdemlik az áldozatot...

= A japáni császárság a legújabb főlzámitás szerint, majdnem negyvennégy ó laktóst számlál, melyből szinte két millióra megy a katonai szolgálatban álló egyének száma. A többi kereskedő, mesterember és földmives. Természetesen, van egy rakás „pap,“ a szó odiosus értelmében és van vagy hétezer apáca, mi nem is szerfelett sok, ha az europai katolikus államokban számítjuk fel e szerencsétlen sorsra kárhozottakat. Japánban ma, a mint írják, Németország az ideál s igen sokan jönnek Berlinbe tanulni; valamint innen is sok tudóst igyekeznek átvinni, mert ezek kellenek ám; de miszsiónarius, az nem kell.

„ARANY-KÖNYV.“

= Belső-farkas-utcai templomunkban felállítandó orgonánk költségeire újabban adakoztak egyh.-tanácsos Szentpéteri János ivén: Szentpéteri János 10 frt. Macskási Sámuel 10 frt. Varga Dániel 10 frt. Szentpéteri Gábor 1 frt. Kerekes Márton 10 frt. Összesen 41 frt. (Betétetott a takarékpénztárba.)

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvárt.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JANUÁR 9, 1873.

106—2. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — **Szerkesztési** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmertve** küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

= Két első számunkat minden volt előfizetőnknek megküldjük, azon szives kéressel, hogy megrendelésüket mielőbb megtenni sziveskedjenek; ellenkező esetben, lapunk küldését felfüggeszszük. Nem irodalmi házalás ez, mert nem jár semmi kötelezettséggel: csak figyelmeztetés, hogy idejében eszközöljék a megrendelést, miután felesleges példányokat nem nyomatunk.

Lapunk előfizetési ára a „Préd. tárral“ együtt.

Évnyedre	1 frt 50 kr.
Félévre	3 frt.
Egész évre	6 frt.

Kolozsvártt, január 1, 1873.

Kiadó hivatal.

Theologiai fakultásunkról.

Kolozsvártt, jan. 7-én, 1872.

— Második közlemény —

A protestantizmusnak születése, fennállása és világtörténeti miszsiója abban áll, hogy feloldozta az emberi szellemet földi nyügeitől; viszszazáta az egyént önmagának, hogy sorsát intézze; urává tette szabadakarátának, mely függetlenül szövetkezhetik, hogy a legjobb s belátása szerint a legbölcsebb módok követése által önkormányzati uton érje el célját, tartsa fenn életét. Ime, az autonómia, a királyi papság eszméjének átalánosítása; ebből fejlődött ki az, hogy a protestáns egyház egyetemességében minden egyén önálló, szabad, minden ember — sáfár. A legfelségesebb idea, a melyet elképzelni lehet: egy társaság, mely bárminő kevés, vagy bárminő számos tagból áll, minden egyes egyenlő jogokkal és kötelességekkel bír.

De — fájdalom — a mi ebben felséges az életben, éppen olyan leverő, majdnem kétségbe ejtő a gyakorlatban. Ha minden kéz a munkára van vetve, lehetetlen, hogy az óriási siker kimaradjon;

míg ellenkezőleg, ha mindenki a másokra támaszkodik, s abban a hitben, hogy majd az mindent elvégez, fejünket lehajtjuk a semmittevés párnájára: akkor az egyetemes sáfárság eszméje árnyékává lesz, sőt megölni betűjévé a protestantizmusnak. Vajjon, nem ez-e a mi bajunk; nem itt kell-e keresnünk forrását annak a leverő tüneménynek, hogy nincs pezsgés, nincs élet egyházi viszonyainkban.

Ki itt a felelős? Lássuk csak igen röviden; megjegyezvén, hogy mi nem a múlt hibáit, fogyatkozásait vesszük alapul, mert akkor el nem kerülhetnők a rekriminációt, s ezt nem akarjuk; hanem a jelenlegi állapotot tartjuk szemünk előtt, ha ugyan e kettőt elválasztani lehet, s abból állítjuk össze a végkövetkeztetést. Egyházi életünk csúcspontjairól sem szólnunk; mert mi azon meggyőződésben élünk, hogy a protestantizmusnak sulypontja, életereje a decentralizációban fekszik, és az erős, a haladásra, és tökéletesedésre kész és képes községi életben kell keresnünk a jövődönök zálogát. Vizsgáljuk hát a községi életet; s azok vezetőit.

Mindenek előtt ott látjuk az egyházmegyei, kandidáció utján kinevezett (mi inkább szeretnők, szabadon megválasztott) fő- és aligondnokokat, kik közül minden egyházmegyére jut 4—5 és így számuk jelenleg is nem kevesebb nyolcvannál. Ha 1709-től fogva, a mikor felállítottak, végig nézünk soraikon, ott látjuk egyházkerületünknek vagyonban és szellemben legragyogóbb neveit mind e mai napig. Ha vizsgáljuk azon utasítást, mely 1825-ben formulázott számukra, és a mely elég körülményesen szabja meg teendőiket, majdnem elcsodálkozva kell kérdenünk: hogyan lehet az, hogy enynyi kitünőség éppen semmi eredményt sem képes felmutatni?

De csodálkozásunk azonnal megkapja a feleletet, ha meggondoljuk, hogy e férfiak nagyobbára nem csupán az egyházi, hanem jogot formál hozzájuk a társadalom, a polgári intézmények, az egész ország.

E férfiak közül szedi támaszát a törvényhozó testület, a kormányzó hatalom, a király tanácsa; s kik ott nincsenek, azok itthon a millió szálakkal összefont polgári törvények végrehajtása felett örködnek, vagy éppen effektuálják azokat, melyre bizony a mai sok igényü korbán, egy ember-élet nem mindig elég. Ha még ehhez hozzá vesszük a családi élet iránti tartozásaik kielégítését — sajnálatunkat nem nyomhatjuk el ugyan a felett, hogy így van — de nagyban kell szelidítnünk hibáztatásunkat a miatt, hogy miért nem teljesítik a rájuk bízottakat e tekintetben is, mint egész emberek: holott egyházi gyűlésekre kellene járniok, felügyelni a vizitációt, jegyzőkönyveit aláírni, a hibát megigazítani, teljesezésbe vétetni a világi fórumok elébe utasított ügyeket, az egyházi javakat konserválni, kezelésükkel megismerkedni, levelezni az igazgató tanácsossal, felügyelni a fundációknak, pium legatumoknak a destinált célra való fordítására; manuteneálni az egyházi személyeket minden jussaikban, minden injuriák ellen; valamint megperelni a hanyagokat; megvizsgálni a levéltárakat sat. sat. Mind oly fontos kötelességek, melyek csupán egy maguk is, teljesen igénybe vesznek egy embert. S mindezt követeljük az illetőnek buzgóságától azon tiszteletért, hogy megraktuk vállait oly súlylyal, mely alatt le is lehetne roskadni, ha azokra gondolunk, kik neki még csak jóakarattal sem segídkeznek és mindezt ingyen, buzgóságból; s megkivánjuk ezt oly férfaktól, kiknek egy része Pesten van, más része az egyházmegyén kívül van elfoglalva.

Sajnáljuk, hogy az *ingyen* szót is le kell írunk. A protestantizmusnak élete az önfeláldozásból született, a buzgóság növelte fel; a lelki szükség és hozzá való ragaszkodás tette férfiuvá és nem a haszon. Örök dicsőség őseinknek, s tisztelet azoknak, kik ma is áldoznak; de hogy munkát követeljük valakitől és jutalmat ne adjunk: az nem fér össze a demokráciával, melynek a protestantizmus hatalmas támasza. Tiltakozunk azon föltevés ellen, mintha mi azt a szerencsétlen, bűnös és ítéletre méltó elvet vallanók, hogy mindent csak haszonért! Ellenkezőleg, mi szószólói vagyunk az önfentartásnak, az áldozat hozatálnak, prédikátorai és — csekély tehetségünk szerint — megvalósítói igyekszünk lenni a buzgóságnak; ismerjük a „kalvinista fizetést,” mely filélérekből szokott állani; hiszszük istenünket, hogy mindig lesznek, kik szolgálni fognak anyaszentegyházunknak csupán csak a tiszteletért is: de mi arra a meggyőződésre

jutottunk, hogy a mai világban, mely a materiális érdeket nagyon is keblére ölelte; mely ezer, meg ezer irányt jelöl ki azok számára, kik munkálkodni akarnak s azt megjutalmazni is tudja minden tekintetben, ez a tér mind üresebbé fog válni, sőt már ma sem tehetjük felelőssé a gondnokokat egészben a pangásért.

Egészen más thesis alá tartozik az, hogy hát akkor tulajdonképpen miért is vannak, vagy miért vállalják el a megbízást, ha annak nem tehetnek eleget. Mi itt egyszerűen érinteni akartuk azt, hogy anyaszentegyházunkban ma már és még mindig csak dignitas a főgondnoki állomás, mely egyáltalában felelősségre nem vonható azon a téren, melyen cikkeink mozognak. Innen az élettelenység egyházmegyéinken.

Következnek az egyházmegyei közgyűlések, melyek a paritás alapján levén szervezve, mind megannyi partikularis országgyűlések lennének, ha tagjai mind megjelenének. Bár megjelenének; bár bírnának egyházi ügyeinkben anynyi tájékozottsággal, törvényismerettel, és ismét buzgósággal, hogy határozataikkal, intézkedéseikkel lendületet adnának a jóra való törekvésnek, egyszerűtetükkel a felvilágosodás munkájának.

Ám, rossz az utak; vagy munka-idő van: vagy költségbe kerül; még majd kinevezik valamely iskolák megvizsgálására; még adakozásra is felszólíthatják: ezekért, jobb lesz otthon maradni s van olyan képviselő, ki évek alatt még mandatumát se mutatja be. És így marad minden úgy, mint volt a szervezkedés előtt; egy néhány pap és tanító összeül, nagy hirtelen kiveszekedik magokat, egyet ebédelnek és szépen haza mennek. A dolog el van igazítva. Nem változik semmi; pedig határozatokat hoztak; felvirágoztatták a népnevelést; és lendületet akartak adni az egyházi életnek.

Elvontan attól, hogy nagy testületek kebelében nagyon nehéz, majdnem lehetetlen kimérni a felelősség határát, bátrak vagyunk kérdeni: ki merné, ki akarna felelőssé tenni egy ily lágy-meleg gyűlést oly dolgokért, melyekért a polgári törvénykönyv nem fog küldeni soha exekuciót; vagy lehet-e felelős az, ki a gyűlés felé sem megy, s ki nem érzi lelkiismeretének hibáztató szózatát, hogy elmulasztott egy oly kötelességet, melyet elvállalni, hízelt ugyan hiúságának, de betölteni, nem tartja büszkeségének? Bizonyára, senki sem fogja azt tenni; legfőlebb kimondja kárhóztató ítéletét, kifejezi

őszinte sajnálatát, de felelősségre nem vonhatja semmi féle törvény. Hogy a történelem mit fog mondani, az más kérdés.

Jönek harmadik sorban az egyházi gondnokok, kik kebli gondnok, számadó gondnok, megyebíró név alatt fordulnak elő, s kik számára 1808-ik évben oly terjedelmes utasítás készített 16 pontban, hogy ha azt lelkiismeretesen megtartja és teljesíti, istennek ajánlhatja lelkét, mert e földön meglakolt minden bűneiért.

Ez egyházi hivatalnok, hittel kötelezi magát, és birtokát leköti hipotekával: az egyháznak minden vagyonát tartozik nem csak felügyelni, hanem úgy kezelni, hogy minél több jövedelem essék; előre tartozik látni, hogy hol eshetik kár s azt eltávolítani, s ha nem teheti meg, kárpotolni a magáéból; tartozik felhajtani a pap, kántor fizetését; fel kell ügyelni az egyház minden épületeit; minden tőkét kamatoztatni, minden krajcárt felhajt s azt gyümölcsöztetni tartozik; felügyelni az iskolára, a gyermekeket felhajtani, a renitens szülőket megbüntetni sat. sat. A miket itt felhoztunk, meg sem közelítik mind azon köteleességeket, melyeket a kebli gondnoknak teljesíteni kell; s melyek ha lelkiismeretesen végrehajtatnának: az egyház felvirágoznék. Végrehajthatók-e ezek?

Kikből telnek ki e gondnokok? Nem számítva a városokat, s egy néhány virágzóbb községet, hol intelligens és tekintélyes férfiak vállalkoznak e tisztre, a legtöbb helyütt igen becsületes, de egyszerű s legtöbbször irni, olvasni éppen nem, vagy alig tudó földművesekből, kik számolni, könyvet vezetni, tőkékkel bajlódni, perelni, nem tudnak. E jó emberek harcban állanak a község legszelejtesebbjeivel, kik részt nem akarnak venni semmi terüdből; kik megtagadják a papbért, kölcsönöznek az egyháztól — a mint mondani szokták — a magukéból, de megfizetni, vonakodnak; fel kell hogy hajtsanak oly adóságokat, melyek emberi emlékezetet meghaladó időkből származnak; oltalmazniok kell az egyház minden birtokát, hogy földjeit el ne szántsák, erdőjét le ne vágják s mit én tudom, minő bajokkal kell megküzdeniök. Egy ideig megteszik. Jutalmuk ellenségeskedés, harag, bosszuszállás, a szenvedélyek agyarkodása. Azután kifáradnak, mert hiába küzdenek a felkorbácsolt elemekkel; s az egyház felett kezdetét veszi a lassu enyészet, a halál. A kamatok nem folynak be, a tőke halottá válik, az épületek elmá-

lanak, a papnak nincs miből élni, mert fizetése feleszedetlen marad.

Ki itt a felelős? Ez a szegény számadó gondnok, ki sem physikai, sem szellemi hatalommal nem rendelkezik oly dolgok végrehajtására, hol sokszor volna és van is szükség a politikai hatóságok közbelépésére? Mi részünk ról, feloldozzuk. Ki nem bűnös, az vesse rá az első követ.

Nó, aztán ott vannak az ekleziásai közgyűlések és a presbyterium, a mint a helv. confessio mondja: seniores et quasi senatores patresque ecclesiae, gubernantes ipsam consilio salubri. Minden tisztelet irántuk, de tán róluik beszélni itt, éppen oly felesleges, mint az egyházmegyei gyűlésekről. Gyűléseket, nagy testületeket felelősségre szorítani, nem csak ellenkezik a józan alkotmányosság elveivel, hanem egyenesen képtelenség. Az tanácskozik, határoz, de végre nem hajt, nem administral; teszi buzgóságból, jóakarathból, az ügy iránti érdeklődésből — a kiben vannak még efféle jó tulajdonok —; lehet, hogy el is ront akárhány dolgot tulbuzgóságból, az minden esetre hiba, de gyöngék vagyunk mindannyian és semmi esetre sem vonhatók felelősségre, a szónak valódi szigoru értelmében mert a hol sokan felelősek, senki sem felelős.

Itt meg is állhatunk, mert itt aztán a harangozók, egyháziak jönek: s ezeket csak nem szoríthatjuk felelősségre azért a pangásért, és megdermesítésért, melyért panaszolunk országosan. És megis, lenni kell valakinek, a kit nem csak a menyuei, hanem a földi igazság is meg kell hogy szólítson; jer, adj számot a te sáfárságodról!

Szász Gerő.

Frecska ur szent dühöngései, és még valami.

(Folytatása és vége.)

Frecska ur szerint „mint unitarius propaganda jellemzi magát a prot. egylet az által, hogy elfogadta az irodalmi bizottság azon indítványát, mely szerint a Channing jeles művei magyar fordításának terjesztésére intézkedés teendő“. Ez a második vád.

A t. ur becses figyelmét kétségen kívül elkerülte az egylet alapszabályainak 5-ik pontja, mely így hangzik; „támogatásában részesít **mindenféle irodalmi** és humanistikus vállalatot, mely a különböző felekezetek tagjai közt a kölcsönös szeretetet. előmozdítja“. Ha Frecska ur, noha igaz hitű lutheranus, irodalmunkat holmi bornirt encyclikák helyett oly művel gazdagítaná, mely e nemes cél sikeres előmozdítására

alkalmas volna, legyen meggyőződve, hogy az egylet igen kedves kötelességének tartaná, kezet nyújtani annak terjesztésére, a nélkül azonban, hogy ebből józan ésszel azt lehetne következtetni, hogy tehát az egylet, mint olyan, az augsburgi confessio minden tételét magáévá tette, s lutheranus propaganda lett.

Általában, az egylet, mint ez már több ízben hangsúlyozva volt s csupán az elfogultság, hogy ne mondjam rossz akarat, vonhatja kétségbe: sem egyik, sem másik felekezet dogmatikus álláspontját nem tette s alapszabályai értelmében, nem is teheti magáévá; működésének főszűlyát az erkölcsi, vallásos élet közösségére fektetvén. Mint társadalmi tényező, hatni akar arra, hogy az egyes felekezetek közt a dogmatikus differentiak miatt gyakorta gyűlölséggé s véres üldözéseké fajult idegenkedés helyét a kölcsönös megbecsülés és tisztelet váltsa fel. E szempontból az egylet s meg vagyok győződve, hogy a katolikus és protestáns ultramontánokat nem számítva oda, a humanus eszmék minden igaz barátja országszerte örömmel idvezelte a kolozsvári unitárius tanárok vállalatát.

Freska ur, fitymáló megjegyzéseiből ítélve, Channingről aligha tud többet, mint hogy bostoni unitárius lelkész volt. Olvassa el a közrebocsátott három kötetet, mielőtt pálcát tör felette s meg fog győződni arról, hogy Channing a minden napiság légköréből s főleg a felekezetiesség szűk korlátai közül magasan kiemelkedő oly nemes szellem, mely előtt tisztelettel hajolhat meg az is, ki egyik vagy másik dogmatikus kérdésben az ővétől eltérő hiten volt

Ez utóbbiak sorába tartozom én is. Tisztelettel hajlok meg azon szolgálatok előtt, melyet az unitarizmus az elmúlt időkben, nemes küzdelmei s gyakorta méltatlan zaklattatásai árán, a szabad gondolkozás ügyének tön. Az elnyomott és üldözött szekták történetében mindig van valami, a mi az ember szívéhez szól s rokonszenvet kelt. Nem is tartozom azoknak sorába, kik általában véve, olybá tekintik az unitáriusokat, mint a keresztyénség nagy családjába nem tartozókat. Hitem szerint, bármely szektába tartozzék is valaki, ha betölti ama krisztusi első és nagy parancsolatot: „szeressed a te uradat, istenedet teljes szivedből, teljes lelkedből és minden erődből és szeressed a te felebarátodat, mint önmagadat“ az mind keresztyén. Isten, ki a sziveket vizsgálja, tudhatja csupán, hogy az unitáriusok közt hányan vannak ilyenek. Mi, kik csak a külsők szerint itélünk, alig mondhatunk többet, mint hogy közöttük is vannak olyanok, kik megérdemlik e szép és dicső nevet s viszont vannak, kik nem, mint a többi felekezetek tagjai közt.

Mindazonáltal, nyíltan kimondom, hogy az unitarizmust mint vallás-rendszert, elhibázottnak s a vallásos szellem öröklő szükségét ki nem elégítőnek tartom. A menynyire a tér szűke engedi, megkísértem, indokolni ez állítást.

Az unitarizmus egyik alaptétele ez: „a vallás dolgában csak azt fogadd el, mi a józan ésszel megegyező; minden miszterium, p. o. trinitas, Krisztus istensége, vicaria satisfactio, praedestinatio, melyet kimagyarázni nem

tudsz, eo ipso, elvetendő.“ A vulgáris rationalizmusnak rég elkopott tétele ez, melyet az egész emberiség vallásos életének története, mint tarthatatlant, elítélt. A vallások története, kezdve a fetis-imádáson, fel a keresztyénségig, tanusítja, hogy egyetlen egy vallás-rendszernek sem volt kizárolagos tényezője az u. n. pura ratio, sőt valamenyiben a főszűly az érzelem követelményére volt fektetve; azaz, egyik sem ismerte el a vallásos hit világában a józan értelmet egyedül jogosult s uralkodó hatalomnak, hanem legfőlebb olybá tekinté azt, mint egyik, még pedig a hit legmagasabb rendű kérdéseiben alárendelt tényezőt. Sőt voltak és vannak feles számmal oly vallás-rendszerek, melyek a józan értelmet a vallás világából, mint minden eretnakség főforrását, a szó teljes értelmében száműzték s megkövetelik, hogy magát az érület sugallatainak feltétlenül alárendelje. Ezeknek sorába tartozik, többek közt, a római katholicizmus, mely a credo, quia absurdum elvét, a miszteriumok kultusát, végletekig vitte. És alig ha tévedek, midőn azt állítom, hogy a katholicizmus még ma is roppant hatalmának titka éppen ebben rejlik, mert a nagy tömeg gondolkozni rest; tehát, nem akar s nem is képes, hanem önkint hódol a tekintély elvének s minden bírálat nélkül mindent elfogad, sőt azon ösztönszerű vonzalomnál fogva, mely az incultivált értelműek kedélyében a titokzatos iránt rejlik, annál nagyobb készséggel, mentől megfoghatatlanabb.

Az unitarizmus, de nem a régi socini, hanem az u. n. modern, képviseli a keresztyénség nagy családjában a másik szélsőséget, mert jelszólul a vallásból a miszteriumok kiküszöbölését tüzte ki és superstíciónak bélyegez mindent, mi a józan értelem ítélő széke előtt nem igazolható. Ennek következménye az, hogy a keresztyénség legnagyobb jelentőségű hitcikkeit, mintán az ő józan értelmének mértékét meg nem ütik, csak úgy könyvedén elveti. A kristológiát szent nyibusából egészen kivetkőzteti s a Krisztust a Socratesek és Plátók színvonalára törpíti. A bibliát a többi közönséges emberi művekkel egy sorba helyezi *) s általában az inspirációról és revelációról mit sem akar tudni. Már pedig, ha kitűzött elvéhez következetes maradna, ezekkel együtt el kellene hogy vesse a személyes isten lételének hitét, az individuális halhatatlanság s ezzel kapcsolatban, a siron túli jutalmazás és büntetés eszméjét is, mert a pura ráció előtt ezek is csak oly mysteriumok, mint p. o. az inkárnáció hitcikke. Sőt, ha volna rá bátorsága, alapelvéből levonná a végső következtetést is, s kimondaná, hogy neki nem kell vallás, csak philosophia; nem kell hit, csak tudomány. Ezt azonban nem teszi, mert jól tudja hogy a bölcsészeti rendszerek, még a leg-tökéletesebb is, ephemer életűek s a vallásos szellem öröklő szükségének állandó kielégítésére nem alkalmasok. Ott van p. o. a Sokrates ész-vallása, mely a józan értelem postulatumnak sokkal inkább megfelel, mint a buddhaizmus s még is, míg amannak egyetlen egy követője sincs ma, addig emez száz meg száz millió hi-

*) Lásd: Simen Domokos felolvasását a prot. egylet közgyűlésén. 1872.

vót számlál. Ezt bizonyítja az erdélyi unitarizmus története is, mely számban és erőben az apadás és hanyatlás processusát tünteti elő; mert a racionális elemekből igen sokat s a vallásosokból igen keveset vett föl. Ez apadást és hanyatlást teljességgel nem magyarázza ki azon elnyomott és üldözött helyzet, melyben a 17-ik és 18-ik század folyamán sinlődött; mert hiszen, a vallások története s főleg a keresztyénség az első három században, azt tanúsítja, hogy az élet-képes felekezetek az üldözések viharában, nem hogy elhanyagoltak, sőt számban és erőben még megizmosodnak: mikint a nemes pálma a terü alatt, gyökerét méjjebbre bocsátja s ágait messzibbre terjeszti; sőt ha meg is történik, hogy ideig óráig erejük megtörik, de csak hamar az előbbeninél még dicsőbb életre támadnak föl, mint a phoenix hamvaiból. Az erdélyi unitarizmus élet-fájának gyökerén rág az a féreg, mely annak szálait lassankint elsorvasztja úgy, hogy az élet-adó nedvből kifogyó ágak, egyik a másik után, elszáradnak. A történelem tanúsága szerint, a merev deistikus vallások közös sorsa ez. Ennek tudata indíthatá az unitarizmust arra, hogy kitűzött alapelve dacára, a Kánt-féle postulatumokon kívül (isten, erkölcsi szabadság, halhatatlanság) mystikus elemeket is vett föl vallás-rendszerébe s noha egyes hívei a nyilvánosság színe előtt, az irodalmi téren hallgatással mellőzik azokat, de tankönyveikben föltalálhatók. Így p. o. azon kátéjokban, mely 1869-ig minden iskolájukban tanítottak, a pura ráció által sehogy sem igazolható következő tételek foglaltatnak: a Krisztusnak természet-feletti származása s illetőleg, a szelélélektől való fogantatása § 9; némi körülírással, a Krisztus istensége § 12, 13; a Krisztusnak istennel való egysége, melyről a természet világa, az okosság mit sem tanít, de a biblia igen § 15; a Krisztusnak vére hullása árán végre hajtott engesztelő áldozata, mely által örök váltságot nyert s a bűnököt eltörölte § 21; imádat és segítségül hívandó § 31; istennek titkos tanácsát az emberek idevezítése felől kihirdette és az új-szöveget csuda-tételekkel megerősítette § 20; Atya, Fiu, Sz.-Lélek nevében kell keresztelni § 52; van örök jutalom és örök kárhozat § 19; az utolsó napon a halottak feltámasztatnak § 22. Igaz, hogy e tételek egy része állítólag, rájuk kényszerített, a mit én különben sehogy sem tudok megérteni, mert nem láthatom át, hogy mikint lehetne egy felekezetre valamely hitet rá erőszakolni. Mindazon által, ezt látszik bizonyítani azon körülmény, hogy a Ferenc József t. barátom által 1869-ben másod ízben közrebocsátott s az unitárius vallás közönség egyházi tanácsa által apróbált kátében, mely jelenleg tan-könyvül használtatik, e tételek egy része egyszerűen mellőzve van, de nem tudom, mi úton-módon, föl van véve az apostolikum, mint az unitáriusok hitvallása.

E futó szemléből is látható, hogy az unitarizmus saját alapelveivel minden lépten-nyomon ellentmondásba jön s önmagán tapasztalhatja, hogy azok egy vallás-rendszerben, ha annak akar maradni s nem célja philosophiai rendszerre változni át, következetesen keresztül nem vihetők s főleg a vallásos eszmék világában a szélsőségek

szükségképen megboszulják magukat. Ennél fogva, erős meggyőződés, hogy az unitarizmus, jelen formájában, nem csak a késő jövő, de még a jelen vallása se lehet; sőt hová tovább mind inkább sekta szerü jelleggel fog birni. Pedig kitagadhatná: az unitarizmus, tán valamenynyi ker. felekezetnél inkább bővülködik mindazon erényekben, melyek egy felekezetenek intenzív erőt s maradandóságot kölcsönözhetnek. Tiszteletre méltó hitbuzgalom, testvéri öszszetartás, számuk csekélységéhez mérve, vallásuk érdekében páratlan áldozat-készség, az irodalom terén sikeres munkásság sat. kiválóan jellemző s dicséretet érdemlő vonásai.

És mégis, a vallásos eszmék küzdhomokján nem övé a diadal pálmája. A Luther, Kalvin és Zwingli által életre hívott irányzatnak marad örök dicsősége, hogy a katholicizmus és unitarizmus szélsőségeinek scyllái és kharybdiszei között kijelölte a vallásos szellem igaz útját. Ez irányzat alapeszméje egy méjj, de csak a legújabb időben a psychologok által földerített lélektani igazság, mely szerint az ember egy részekre oszthatatlan s magában egységes lény. Értelem, ítélő, okoskodó, emlékező tehetség, érzület, kedély sat. csak a tudomány által saját szükségére alkotott absztrakt szólamok, de mint a szellem életének önálló s egymástól megkülönböztethető tényezői s illetőleg tehetségei nem léteznek. A vallás az embernek, mint ilyen egységes lénynek öröklő szüksége s ennél fogva, örök időkig élő vallás csak az lehet, mely lényünk öszszes szükségleteinek öszszhangzó kielégítését tűzi célul. A katholicizmus és unitarizmus félszége abban áll, hogy mindkettő az ember belvilágát, mondhatnám, részekre osztja. Amaz kiválóan az érzületet és kedélyt, emez az értelmet törekszik meghódítani s épen ezért, egyik sem ejtheti hatalmába az egész embert. A 16-ik század nagy reformatoraié az érdem, hogy korukat megelőzve, az emberi szellem természetének méjjébe pilantottak s a keresztyénség racionális és mystikus elemeit oly öszszhangzásba igyekeztek hozni, melyben egységes lényünk minden irányu szükségletei, még pedig egyik sem a másik rovására, kielégítést találhasson. Még Strauss is „A régi- és újhit“ szerzője így szól e művében: „Jedes Mysterium scheint absurd, und doch ist nichts Tieferes, weder Leben, noch Kunst, noch Staat, ohne Mysterium“ Nem állítom, hogy sikerült nekik a feladat teljes megoldása; ők kezdeményezők voltak s csak az utat jelölték ki, melyen nekünk tovább kell haladnunk, de azt vallom, hogy az a szellem, mely bennök élt, az igazság szelleme. Kövessük azoknak nyomdokait, mert e nyomdokok a Krisztusé, kiről hitem egész erejével vallom, hogy „Isten jelent meg a testben“

Szász Domokos.

TÁRCA.

Közlemények erdélyi tudósok mult századi levelezéséből.

(Folytatás.)

Azt is írja Kegyelmed, hogy újabb kemény parancsolatja jött Kegyelmednek a pestises helyekre való vigyázásra; azt én bizony el hiszem, és a vigyázás felette szükséges is, s ha Kegyelmed mint fő tiszt el mulatná a rendes vigyáztatást, Kegyelmednek szoros számot kellene rólla adni. Nem is kívánám, ha egy testvér atyámfia volna is a fő tiszt, hogy nékem abban conniveálna, mert senki nem obligatus senki barátságáért fejét s becsületét kockáztatni, s ha vétkeket ismerhetném, bocsánatot kérné kötelességemnek ismerém: de minthogy Uramot, Hazámot igazán szolgáltam, a pestis iránt való parancsolat ellen is semmit nem vétettem, Kegyelmednek ugyan jól végére kellett volna menni, s ha én impingáltam volna, a büntetésre úgy lettem volna érdemes. Soha Kegyelmednek tudtomra nem vétettem, Kegyelmedet rendi szerint meg becsülöttem; ha Kegyelmednek volt valami nehézsége rám, a mely világosan constál, priváta injuriát publica autoritással nem illendő talám vindicálni; mert miud Isten mind a császár a dignitást nem azért szokta conferalni, hogy mások az által meg szomorittassanak. Én rajtam e meg esett. Qui stat, videat, ne cadat.

A mennyiben azért édes Sógor Uram ez a szomorú casus a szent Istennek örökké való szent decretumából rajtam esett, nem zúgolódom; egyéb bűneimért meg érdemlettem, az én Istenem hatalmas kezei alatt magamot meg alázom, s bizony el hiszem, hogy mind ezeket jómra fordítja, s ennyi bokros itéleti után engemet is méltatlan férget kegyelmesen meg vigasztal. A mennyiben pedig azok, a kik az én nyomorúságomon örülnek, engemet, a kit Isten ennyi terhes ostorival a föld poráig le fektetett, magok is kesergetnek s szorongatnak, úgy is mint kereszttyén ember nem átkozódom, hanem igaz igyemet arra bizom, a ki maga felől el merete mondani a szent írásban: Enyém a boszszú állás, én meg fizetek. Kegyelmedtől, feleségemnek atyafiától, Kegyelmed felesége közel való húgom férjétől, ezen az idegen földön oltalmat vártam volna inkább: mindazáltal Fiat voluntas Domini. Franciscus I. Galliai király, mikor a dicsőséges hírvé Carolus V. Császár rabja volt, azt írta a palota falára: Et tu homo es, sicut ego, Hodie mihi, cras tibi.

Ezzel ajánlom Kegyelmedet a jó Istennek kegyelmes oltalmában. Kál, 19. January A. 1719.

Kegyelmed

szolgája sógora.

Cserei Mihály m. p.

P. S. Mi olta ide házassodtam, négy fő királybirót értem a nemes székben, Keresztúri János Uramot, Sárossi János Uramot, Lázár György Uramot, s Kegyelmedet; a hármán engemet nem csak igazán szeretett, sőt a mint illetett annál feljebb is becsülött, én is reciproce azt cselekedtem; Kegyelmedhez nincsen szerencsém.

A levél hátára írva Cserei Mihály saját kezével: In Anno 1719. mikor Marus széki káli házamnál ártatlanul bé rekesztettenek, a mely levelet akkor irtam volt a fő király birónak Keresztúri Miklósnak, annak a copijája. Tartsák meg a szegény gyermekeim, s lássák meg, mennyi sok reméttelen változásokon, keserűségekben, hallatlan kárvallásokon, kísértetekben mentem én által teljes életben; mindazáltal az én Istenem kegyelme által békességos tűréssel viseltem: ők is tanuljanak az én példámon, és minden kereszt viselésben a hatalmas Isten kezei alatt alázzák meg magokat, s bízzák az Istenre a boszszú állást, a ki meg fizet kinek kinek az ő idejében.

Cserei Mihály egészen sajátkezűleg irt másolata után, az erd. Muzeum kézirat-tárából (Mike Sándor gyűjteményéből.)

2. Gróf Bethlen Kata *), özvegy gr. Teleki Józsefné levele Cserei Mihályhoz. Kelt Hévizen, 1747. febr. 14-én.

Ajánlom Kegyelmednek nagy becsülettel való szolgálatomat!

János deák Uram által köldött Kegyelmed levelit nagy becsülettel vettem, melyből is látom Kegyelmednek én hozzáam való jó indulatját, hogy kíván Kegyelmed énnékem szolgálai. Kívánom, Isten énnékem is adjon alkalmatosságot a Kegyelmed jó akarátjának meg szolgálására. Az én dolgom ilyen formán vagyon Toldiné Aszszonyommal, hogy

A szegény idvezült édes Uram testamentumot tett mindenekről, testálta az ezüstös lóra való szerszámokat és fegyvereket Toldiné Aszszonyomnak, melyek feles számuak voltak, nékem hadta az én Uram a mi kevés ezüst marhája volt, mivel igen sok nem volt, a kurucz világban igen el költvén, úgy hogy én úgy itélem, több erő volt az fegyver és

*) Gr. Bethlen Kata, a történetíró Bethlen Jánosnak, Barcsa Ákos, Kemény János és Apaí Mihály fejedelmek kancellárjának, a tudomány és iskola-ügy buzgó pártfogójának unokája, egyik legkitűnőbbike a mult századi tudományos miveltségű magyar urnőknek s méjj vallásos érzésű erős jellemeknek. A tudományok közül különösen a fővészetben volt jártas s mint a szegény nép jóteknony orvososa áldásosan működött. Nagy gonddal öszszegyűjtött régi magyar könyvtárát, melynek akkor Erdélyben párja nem volt, még életében a n. enyedi főiskolának adományozta. Született 1700-ban, özvegységben töltött 27 évet, s meghalt 1759-ben. Nyomtatásban megjelent munkái: 1. Bujdosásnak emlékezet köve, melyet. szép imádságoknak faragás nélkül való drága kőveiből öszszerakott egy bujdosó a maga szívében. Ezen névtelenül megjelent munkának általam ismert kiadásai: Dobrocon 1733. Kolozsvár 1764. Vác 1794. és Kassa 1803. 2. Védelmező erős pais, melylyel a kísérteteknek tüzes nyilai ellen e világi életben oltalmazhatja magát a kereszttyén ember. Hely és év n. (Szobon. 1751.) 3. Gróf Bethleni Bethlen Kata életének maga által való rövid leírása. Hely és év n. 8.-r. 256 lap. Ezen rendkívül érdekes s meglehetősen ritkaságú munka nem jelent meg teljesen, számos általam látott példánya mind egyenlően a 256-dik lappal szakad meg. Gróf Bethlen Kata jelen levele egészen magán ügyről szól ugyan, de még is érdekesnek tartottam azt közleni, miut a melyből kitűnik, hogy a levél írója az akkor 80 éves Cserei Mihályval bizodalmas levelezésben állott.

lóra való szerszám az én nállam maradt az ezüstenél. Már Toldiné Aszszonyom azt perli, hogy nem hagyhatta énnékem az én Uram, nem lévén a maga keresménye, hanem az néhai idősbik Teleki Mihály Úrtól maradtak volt; az öreg Teleki Mihály Uram testamentumában pedig fel teszi, hogy ha fiai közül valamelyik fiú magzat nélkül halna meg, az ezüst marha, fegyver és lóra való szerszám maradjon az fiakra, ne a leányokra. 1716-ban, mikor a Mélt. Teleki familia megosztott az ezüstből és fegyverekből, akkor már Teleki Lászlóné Aszszonyom özvegy lévén, a leánának Teleki Zuzsánna Aszszonnak azokból nem is adtak részt az öreg Ur testamentuma szerint, hanem az osztóztató bírák ítélték azt, hogy, minthogy az öreg Ur a testamentumban az özvegyről semmit nem emlékezik, haza törvényivel sem léssen ellenkező dolog, ha az ezüstből mint özvegynek a részt ki adják, s ki is adattatott, e végre kellene nékem az öreg Ur testamentoma, hogy mutathatnám meg azt, hogy ha engem nem illetne is az ezüst marha, ő kegyelmét sem illeti, hanem a Mélt. familiát. A testamentum pedig az Ur Teleki Sándor Uram kezénél lévén, onnan nincs mód benne hogy ki szerezhessen, és azért akartam volna eskettetni. E mellett perrel Toldiné Aszszonyom majd 8000 forintokért, melyeket idvezült édes Uram a kurucz világban az szászországon lévő adósságokból kit készpénzzel kit naturalékkül fel vett, hasonlóképpen több testvére is vettek fel, kinek mennyi jutott részben. Ezen kívül praetendál 100 aranyakat, melyeket, mikor az ő Kegyelme édes anyját Kún Borbára Aszszonyot bé vitte idvezült édes Uram az Mélt. Teleki házba, az napja adott volt, holott én akkor a világon sem voltam, mivel ő kegyelme én nállamnál fél esztendővel előbb jött e világra, viselt volna gondot reá. Ezek iránt ha Kegyelmed jó tanácsával éltethetne, kedvesen vészem a Kegyelmed jó akaratját meg igyekezem Kegyelmednek szolgálni. Ezek után ajánlom Istennek oltalmában Kegyelmedet.

Kegyelmednek

Hévíz 14. Febr. 1747. nagy becsülettel szolgál

Árva Bethlen Kata m. p.

Eredetije az erd. Muzéum kézirat-tárában (Miké Sándor gyűjteményében.)

Közi Szabó Károly.

(Folyt. következik.)

VIDÉKI ÉLETT.

(Folytatása és vége.)

Az iskola felügyeletre vonatkozólag, senki sem vonta kétségbe azt, hogy valamit tenni kellene; — de azért többen alig ha nem így gondolkodtak: „majd, rá érünk arra még,“ — s ennek folytán, hajlandók lettek volna, ezt a kérdést még elodázni és pedig egészen a következő gyűlésig. Végre azonban, jobbról-balról annyira előtérbe lett állítva a kérdés, hogy tekintve az égető szükségét, annak bár kis mérvű enyhítésére a szükséges, határozat meghozatott.

Ugyanis, a helyi-vel-közzel már régóta érvényben levő iskola felügyelői kör-lelkésztség mintájára, lett az egyházmegye hét járásra felosztva. Mindenik egyházközségben a

lelkész, tanító és egy pár előjáróból álló kebli iskola-tanács állíttatnék; e mellett, lenne egy járási iskola-felügyelő és végre, maga a nevezett elemekből alakuló s egy választott elnök vezetése alatt levő nevelésügyi-tanács, mely működéséről koronkint jelentést tenne, illetőleg, számot adna az egyházmegyei közgyűlésnek.

Ezen tudomásom szerint, így szervezett népiskolai-felügyelet, hogy gyakorlatilag mint losz meg valósítva s hogy mennyire fog megfelelni a várakozásnak, mindezt az idő mutatja meg.

Annyi már is bizonyos, hogy ott, a hol eddig semmi sem volt, legalább lesz valami.

Részünkről még csak annyit, mi szivünkben örültünk a kezdeményezésnek s gratulálunk a kezdeményezőnek, ki lankadatlan kitartással párosult fáradhatatlan buzgóságot tanusított; csak annyi erélyt a kivételnél, mennyit idáig látni, tapasztalni, alkalmunk volt, s akkor bizonyára az eredmény nem fog kimaradni és áldás lesz a munkán, melyre a kéz fölemelkedett.

Ugyanezen gyűlésnek lett volna feladata, hogy a már régen vajdó lelkeszi kör (egyesület) az elkészült alapszabályok felolvasása után, végre- valahára megalakuljon; azonban, fájdalom, ez az ügy kellő pártolás és érdeklődés hiánya miatt, ismét ad acta tétetett. Hiszem, hogy sokan azzal vigasztalják magukat, hogy „a mi halad, nem marad“; de én a magam részéről ez egy vigaszt is kénytelen vagyok visszautasítani, mert minden nap látom, hogy a kor halad, a mi egyházi és vallásos ügyeinknek nagy része pedig, bizony sajnos, de csak marad.

Bod Károly.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Ujlesztendő első napján mutatta be magát külső-magyar-utcai templomunkba „az ev. ref. egyházi énekkar,“ mely egy rég érzett hiányt fog kipótolni, s mely a mult észön alakult meg egészen iparosokból; s melynek célja: emelni az isteni-tisztelet ünnepélyességét; s mihelyt elég gyakorlottsággal fog birni, a temetéséknél is részvételével közreműködni. Két himnuszt énekelt el oly szabatossággal, a mi csak oly becsületet szerzett a fiatal énekkarnak, mint a karvezérnek, Tóth Tamás urnak, ki egyik kántorunk, s néptanítónk is egyszermind. De hát, mi köze van ehhez olvasóinknak. Semmi egyéb, mint azon öröm, melyet érzünk, ha szép, felemelő mozzanatról hallunk bármely téren. Meg aztán, mi akarjuk megkérdezni vidéki paptársainkat: gondoltak-e arra sok helyütt és sokszor, hogy az ének nálunk egyik alkatrésze az isten-tiszteletnek; gondoltak-e arra a megnemésítő hatásra, melyet az ének eszközöl; igyekeztek-e azon, hogy ha nem is harmóniát, de legalább szép, és az általános éneklést kelendővé tegyék egyházukban? Hányadiki pap az, ki fáradságot vett volna magának, hogy maga betanítson, vagy betaníttasson egy zoltárt, egy dicséretet hallgatónak? Tudjuk, hogy vannak ilyenek is; de meg lehet számlálni; pedig, ez is „reform-egylet“ ám; sőt mert

közelebb van, s mert eredményei majdnem kézzel foghatók, hatalmas eszköz az erkölcsi célok elérésére. Milyen alkalmások erre a téli esték; önkint kínálkozik az alkalom és jutalma édes. Kisérsétek meg; az isten nevére kőrünk: tegyetek már valamit...

= **Kolozsvári egyházunkban** az elmúlt 1872-ik esztendőben született összesen: 399; házasságra lépett: 104 pár; és meghalt: 331. A megelőző évvel összehasonlítva: több született 17-tel; kevesebb halt meg 52-vel és kevesebb házaspár eskettetett össze 5-tel. Minden évben ismételjük: kérjük az esperes urakat, szedjék össze a vizitációk alkalmával ez adatokat, hogy egy pontos kimutatást csinálhassunk. Isten látja lelkünket, gyűljük a rubrikákat; de a statistika — tudomány, még pedig igen hasznos a közmivelődésre nézve. Rosz gazda az, ki nem tudja, mit vesz be, s mit ad ki. *Fiat applicatio!*

= **A múlt évben egy cikkekcskét** írt e lapok szerkesztője az innapi légációk megszüntetése érdekében. Most egy igen derék barátunk — kijelentvén, hogy ama cikkel egyetért — azt kérdi, hogy nincs-e ezzel kapcsolatban a kolozsvári egyházban divatos frequentánsi szolgálat eltörlése is t. i. hogy hétköznapokon diákok könyörögnek a papok helyett? Ez interpelláció éle — úgy látszik — tréfás színben, ellenünk akar támadás lenni: egyebet írunk és egyebet cselekszünk. De, nyugtassa meg magát tisztelt barátunk, mert Kolozsvártt — éppen a papok kezdeményezése folytán — a frequentánsi intézmény eltörltetett, mielőtt ama cikk megiratott volna; s ha akarja, erről elküldhetjük a kebli egyház-tanács jegyzőkönyvi kivonatát.

= **Lécfalvi mlts. Gyárfás Elek.** ny. orsz. fő-törvényszéki titkár ur, múlt év febr. hóban 100 frt. alapítványt tett a lécfalvi ref. egyház fin-iskolája javára; nevezett mlgs. ur ez új-év első napján ismét nagylelkű új-évi ajándékkal lepte meg és örvendeztette meg egyházunkat, midőn most leány-iskolájának tett szintén 100 frt. o. ó. alapítványt, és ez összeget rögtön le is fizette. Ezen nemes kedlű tettek magok beszélnek; az én kötelességem csak annyiból áll, hogy átadva a nyilvánosságnak azokat, egyszersmind kifejezzem a nevelés szent ügyének nevében a nagylelkű adományozó urnak egyházam és magam részéről örökké tartó hálánkat és köszönetünket. Lécfalva, jan. 3. 1873. Zoltáni Elek, ref. pap.

= **Szentkuton, Györmegében,** felemelték a tanító fizetését 150 frtról 180-ra, azon világos kikötéssel, hogy ezután a templomot ő seperje ki. Ehhez bizony hozzá lehetett volna kötni már azt is, hogy a falu csordáját pásztrolja; éjszaka pedig legyen bakter! Csak szép dolog az, ha a tanítót meg tudják becsülni.

= **A görögországi kultusz-miniszter** — pénz-büntetés terhe alatt — elrendelte, hogy csak a kormány által ajánlott tankönyveket lehet használni az ottani nevelő intézetekben. E példát bátran és jó lélekismerettel ajánljuk Trefort Ágoston figyelmébe. Mert az csakugyan csunya dolog, hogy a mi szász-testvéreink (!?) itt az erdélyi részeken mai napig a „Gesamt-Monarchiát“ tanítják;

oláh-testvéreink (pl.?) pedig a „Dákó-Romániát“ s még nem vettek tudomást, hogy létezik Magyarország. A türelem igen szép erény; hanem midőn önpusztító mérényletre vetemedik, ez már gyöngesség; sőt, ha a szó nem volna igen erős, tán éppen — gyávaság s ez rossz illik egy vitéz magyarhoz. Ölelkeztünk eleget e testvérekkel; most már meg akarnak fojtani: és itt helye van az önvédelem drastikusabb kurájának is. Erre pedig nem elég hathatós szer egy jóindulattal alkotott humanus törvény, melyet a ki megtart, megnyugvást lelhet öntudatában; a ki pedig nem tartja meg, az még dicsekedik is vele. Határozatok csak egy ezer forintig tetjedhető pénzbüntetést és a vörös szakállu Frigyesek és a Gélú maradékai szépen meglapulnak s lesznek polgárai a magyar államnak. Ez az ezer forint hatalmasabb támasz lesz, mint ezer jámbor tanfelügyelő.

= **Mult első számunk** összeállításánál a metrompás (mettre en page) a kolumnák lapszámját a mult évből csak folytatta s így mai számunkkal összehasonlítva, ott százakkal előzik meg a lapok a mostanit Kérjük olvasóinkat, az újév néhezsegei iránt legyenek elnézéssel.

KÖRÖZTETNEK.

7—1873.

Udvarhelyszéki egyházmegyénkben az öreg lelkész nyugalomba léptével megüresedett szent-lászlói másod-osztályu lelkészi állomás. Fizetése a nyugalmazott lelkész életében 224 frt. o. é.

Pályázati határnap február 15.

A folyamodványok udvarhelyszéki esperesi helyettes t. Solymosi Isván aa.-hoz Bögözbe (n. p. Sz.-Udvarhely) küldendők.

Kolozsvártt, január 1873.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

19—1873.

A n.-enyedi püspöki vizsgálat alatti egyházban a kántor-tanító állomás. Évi javadalma:

1. Késpénz az egyház pénztárából 300 frt. o. é.
2. Iskola seprítésre és vízfordításra ugyanonnan 30 frt.
3. Kanonika porció 5 hold, 1430 □ öl; jövedelme 32 frt. 35 kr. Összesen 362 frt. 35 kr.

Ezen kívül,

4. Az iskolába járó leányoktól tan- és fadij, személyenkint 2 frt. o. é. (Növendékek száma 70—80)
5. A várostól négy kompetencia (közel négy köb-öl) fa behordatva, melyből a tanszobát is fűtetni tartozik.
6. A fő-iskolától hét kurta öl fa saját költségén hordatva be.

7. Stola. Egy temetésért a minimum 50 kr. o. é.

Pályázati határnap februárius vége.

A folyamodványok n.-enyedi lelkész t. Szilágyi Farkas aa.-hoz küldendők.

Kolozsvártt, január 6-án, 1873.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JANUÁR 16, 1873.

107—3. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

Theologiai fakultásunkról.

Kolozsvárt, jan. 15-én, 1873.

— Harmadik közlemény —

Szeretnők, mézbe mártani tollunkat, hogy hanguk legyen lágy, mint az édes anyai szeretet, mely vérző szívvvel fenyíti meg gyermekét; és szeretnők, ha az ark-angyalok trombitáját használhatnók beszéd gyanánt, mely fölébreszti még a halottakat is.

Ezek frázisok; fogják mondani olvasóink és tán el is nevetik magukat; pedig, mi oly véghetetlenül komolyak vagyunk, midőn azokat leirtuk; mert csak e nagy szavak fejezik ki azt a fájdalmat, melyet őszintén érzünk szívünkben anyaszentegyházunknak megdermedt volta, élettelenisége felett, midőn ki kell mondanunk ama kemény szót, hogy ezért a felelősségnek egész sulya, a rettentő ítélet nem érhet mást első sorban, mint az erdélyi reform. papságot.

Vannak tiszteletre méltó kivételek; jaj volna, ha nem lennének! És mi mégis kimondottuk ama szót. Jutalmunk, ugy lehet, nem fog elmaradni. De ha ki mertük mondani, lesz erőnk elhordozni a népszertületlenséget, a haragot és elhidegülést, melylyel meg fog tisztelni barát és ellenség azért, hogy a nyilvánosság elébe tártuk leplezetlenül e gondosan rejtegetett, régen vérző sebet. Hallgathatnánk mi is; kolozsvári egyházunkban a papi állás épen elég dolgot ad azoknak, kik rá vállalkoznak; s ezt elvégezve, nem irigylendő évi fizetésünket elkölthetnők legalább békességgel. De nekünk nem kell e békeség akkor, mikor körülöttünk az enyészet, és a lassu halál férge pusztit anyaszentegyházunknak testén; és ötszáz pap öszszedugott kézzel, a megaggott erő tehetetlenségével és a jövőndöbe pillantani nem akarás tájékozatlanságával áll, bámul, s nem tudja a szemléllő, hogy e bamba öntudatlanságon részvétre gerjedjen-e, vagy haragra gyűladjon.

Ötszáz férfiu! Teremtő isten, mire volna ez képes, ha csak egy szikrája volna szívökben ama pün-

kösi lángnak, mely betöltötte egykor a tizenkét apostolt, kiknek következői, mint a hely. konfeszzió tanítja; mekkora munkát végezhetne az az egy ezer kéz, ha mindenki csak azt a kis kört töltené be kellőleg, hová a gondviselés helyezte; minő óriási eredmény volna felmutatható, ha az akarakterő és a valódi buzgóság éppen arra vetné magát, a mi kizárólagos hivatása és nem vesztegetné el munka-képességét uttalan utakon, és oly célokért, melyek meggyalazzák nem csak a palástot, hanem a homlokot is; volna-e anyaszentegyházunk e majdnem semmit jelentő helyzetben, hogy ha minden pap megtenné csak kötelességét is; alásülyedt volna-e a papi állás tekintélye, ha minden képviselője méltónak mutatná magát annak fontosságához; elenyészett volna-e a tisztelet, mely címe, rangja, koronája és disze, ha mint „egész férfiu“ állana ott azon a helyen, melyre senki sem kényszerítette; nem kényszeríti ma sem, melyet önkint, szabadakaratóból választott?

Ezt a szempontot nem szabad elmellőznünk, mert ez még sulyosabbá teszi a felelősséget. Ha a katona, kit kötéllel fogtak be, elhagyja a rábizott helyet — bár bünt követett el — de lehet szelidíteni a rá mérendő ítéletet; mit mondhatni arról, ki önkint vállalkozott és kötelességét nem teljesíti?

Ki kényszerített titeket, hogy pappá legyetek? Végig futottatok az iskolai éveket; előttetek állott az élet, midőn már érett észszel megmérhettétek annak véghetetlen fontosságát; választhattatok az utak közül, melyen haladjatok. Ott volt a politika, a társadalom, a kereskedelem, az állam, a katonaság, gazdaszat s mit én tudom, minő pályák, melyeken hivatottak a syreni hangok, ígérve fényt, gazdagságot, dicsőséget, ragyogást; s ott volt ama másik, melynek neve — munka, önfeláldozás; jutalma — az öntudat megnyugvása, és annak sorsa, ki szenvedéseinek sulya alatt is így szólott: „az én eledelem, hogy annak akaratját cselekedjem, a ki engemet elbocsátott.“

Papok lettetek és megesküdtetek, hogy azok lesztek. Isten szent nevére esküdtetek meg, hogy „e hivatalhoz illendő életet éltek,“ hogy „szorgalmasan tanulni és tanítani fogtok“ és „minden isten szerint való jó dolgokban engedelmesek lesztek.“

Elhangzott a „jövel szentlélek“; dobogó szívvvel emelkedtetek fel a templom földjéről, melyen tédre hullva, isten nevének segítségül hívásával pecsételtetek meg fogadástartat, hogy szolgálni fogtok ez evangéliomnak, szolgálni isten országának. Majd, haza mentetek. Igen „haza.“ Annak a községnek kebelébe, mely titeket a ti önkintes ajánlkozástokra megválasztott doktornak testi és lelki élete felett; mely megtisztelt titeket azzal, hogy részesévé tett minden örömének, minden fájdalmának; mely odahív titeket a bölcső és koporsó mellé; melynek körében kell elfogadni nektek is istennek minden áldását, minden megpróbáltatását, s melynek földjében kell hogy feltaláljátok ti is az örök nyugodalmat. Szegényül mentetek oda, egy pálcával. Az a község nektek adott hajlékot; tán szegényest, de a helyzet még is királyi volt ahoz képest, midőn Jézus panaszkodik: hogy az ember fiának nincs, hová fejét lehajtani! Adott nektek „kanonika porciót,“ melynek mivelésére tán maga felajánlotta csekély erejét; megrotta magát, hogy minden család, minden kapu, vagy füst ad nektek enynyit, meg enynyit; szóval szerződésre léptetek, konvenciót fogadtatok el, hogy ti bizonyos tartozást teljesíteni fogtok.

Lássuk hát: önkint lettetek pappá; eskütök kötelez; konvencionátusai, fizetett megbízottjai vagytok nem csupán kis egyházatoknak, hanem egész anyaszentegyházunknak: itt van a felelőségnek titka; itt van az a súly, mely alatt vagy össze kell roskadnotok, vagy el kell hordoznotok minden becsülettel és minden dicsőséggel mint olyanok, kiken nyugszik az egész egyháznak élete; s kiknek számolnotok kell isten és világ előtt az erkölcsi rend megszilárdulásáról, vagy felbomlásáról. Elhidegülhetnek e tértől azok, kiket hiúság, külső megbízás, vagy bárminő érdek csatolt hozzá: a papnak ott kell állani rendületlenül; túrve megaláztatást, éhséget, szomjúságot, eltúrve magát a halált is. S mig ez eljön, föl kell öveznie magát a békességes túrésnek, a szelidségnek, a megbocsátásnak lelkével s azzal a krisztusi resignációval, mely százszor, ezerszer nyújtja ki kezét s ha tovis vérzi meg, még akkor is gyógyítja

balzsamot és enyhületet hint mindenfelé, ajkain ez igékkel „erős váram nekem az isten!“ Szóval, a papnak férfúnak kell lenni; oly erős jellemnek, mely csak a tiszta szívnek, nemes érzelmeknek, föl-emelkedett léleknek és acél akaratnak teljes összhangjából fejlődhetik ki, s melyet a kulturának legmagasabb színvonala adhat meg. A hol ilyen pap munkálkodik az úrnak szőlőjében, ott lehetetlen, hogy meg ne lássék az istennek országa; ott valódi buzgóság és a keresztyén életnek minden jó következményei előttük állanak, mint a megtestesült élő hit.

Az erdélyi ref. szuperintendencia — fájdalom — nem tárja előnkbe e vigasztaló képet; s ezért a felelőség egész nagysága a reform. papok lelkére nehezedik. Kemény szó, nehéz vád, majdnem ítélet; de kimondtuk és vissza nem vonjuk, mig a tények meg nem cáfolnak; mert a milyen a pap: olyan az egyház!

Ismételjük, vannak kivételek; van sok, ki lelkiismeretes, buzgó, hivatásának élő, a korrallal haladó, büszkesége, disze a protestáns papi statusnak. Ez a nagy kisebbség.

Hányan vannak, kik kötelességüknek megfelelni, legalább igyekeznek, azok mellett, kik hanyagok, lusták, a kortól elmaradtak testben és lélekben; kik búcsut mondva a kollegium falának, soha még csak nem is gondoltak arra, hogy a jó pap holtig tanul; soha egy könyv meg nem fordul kezükben, még házukban sem; még csak sejtelmével sem bírnak amaz óriási szellemi forradalomnak, mely izgalomban tartja a világot; hányadik pap az, ki a 2-ik és 14-ik canon értelmében elmondhatja magáról, hogy „ő isten beszédének tolmácsa,“ a „népnek tanítója“; ki a 6-ik canon értelmében, szorgalmasan olvassa a nevezetesebb hittudósoknak írásait s magát a szent beszédnek önerején való írására szoktatja, holott, a ki ezt nem teszi, egy-két sikertelen megintés után, a papi szolgálattól, ugyanazon canon szerint, eltiltható volna; hány van, kire ráolvashatnók a 36-ik canont „maledictus, qui fecerit opus domini fraudulentem, s ki idejét világi működésre fordítja, s mint tunya here, az ekklezsiából kirekesztendő volna; hány van, a ki akár az iskolában, akár azon kívül tanít, tanít szorgalmasan, hogy a világosság legyen hallgatóinak ékessége, neki büszkesége; hány van, ki szívében hivatásának öntudatával, kezében a „cura pastoralis“-sal, int, javít, neme-

sit, buzgólkodik, lelkesít isten országának érdekében? Feleljetek.

Ezek helyett látunk politikai korteseket, kik a pártok tusájában szóttépetik palástjukat és becsületüket; kalmárokat, kiknek főgondjuk az adás-vevés és nyereszkesedés és meggazdagodás s akkor egy barázda földért elidegenítik maguktól egyházuknak jobb részét; zsobrákokat, kik földes úrnak tekintik magukat az egyház földén s arra néznek, hogy pincéjük megteljen, míg a templom üres, és üres a nép-iskola és üresek fő-tanodáink és szellemi tőkében nem gyarapodik hazánk; hanyagokat, kik egy gyűlést meg nem látogatnak, nehogy munkával bizzák meg, vagy egy fillérjükbe kerüljen; látunk fakciózusokat, kik az erők egyesítése helyett huzalkodnak egyházi hivatalnokaikkal, hogy megdermeszszék azok munka-kedvét; egyházukban indolenseket, kik nem gondolnak annak virágzásával, s szemük előtt mállik szét anyagilag és erkölcsileg; látunk olyanokat, kik a kulturában úgy elmaradtak, mint akármelyik közrendű hallgatójuk.

Oh, jai, hogy ezt ki kellett mondanunk; és mi kimondtuk, ha ezerszer fogtok keresztre feszíteni; mert itt a baj; s ha e nyavalyát ki nem fogjátok vágni a vérnek hullásáig, hozhatjátok a legszebb törvényt: irott malaszt lesz az csupán, melynek hiányozni fog éltető lelke, mert nem lesz, a ki végrehajtsa; nem lesz, a ki áldozatra lelkesítsen; vak vezet a világtalant és egy pásztoratlan nyájt — miután csodák nem történnek — a gondviselés irgalmára hiába bizunk. S micsoda pásztor az, ki letett esküjével nem gondol, azt nem tartja meg; ki nem tanít s ez által nem vezet hallgatóit azon erkölcsi célok elérésére, melyeken nyugszik a társadalom s melyektől függ hazánk jövője; s függ legelső sorban, az erdélyi részeken, a protestánsizmus és magyarságunk kérdése.

E kettő elválaszthatlan kapcsolatban áll egymással itt nálunk. Ha nem értitek meg végzetszerű hivatástokat; ha egész önfeláldozással nem munkáltok arra, hogy egyházaink, a ti tanításotok után, fölbredjenek, s vagyonosodni kezdjenek, hogy áldozatot tudjanak hozni: akkor lassankint szétmállanak, desoláltak lesznek, a mostani pap után nem fog más jöni; a templom öszszeroskad s az enyészet szele végkép eltemeti protestáns voltunkat. A szász és oláh nemzetiségek készen állanak, hogy e tekintetben végrehajtsák e kérlelhetlen processust, mely feltűzi a keresztet az erdélyi magyarság sírjára, kivéve tán a

székelységet, mely meg fogja oltalmazhatni magát azért, hogy tömegesen él.

Az idők egészen átváltoztak. Ha ti eldugjátok fejetöket a homokba, mint a strucc, s ti nem látva, azt hiszitek, hogy mint régen, mindc. rendbe van: csalódástuk óriási nagy. Mint a tenger hullámai, oly szakadatlan gyorsasággal cserélődnek a körülmények és emberek; rövid idő alatt egész raj lepi el községeinket, városainkat; ha meg nem feszítjük egész erőnket, ha rá nem fekszünk a munkára, ha csak szájjal vagyunk protestáns magyarok: úgy lágy-meleg vallásosságunk és csak istenbe bízó magyarságunk meg nem ment a pusztulástól.

Itt tenni kell, gyorsan, határozottan és egész a velők megoszlásáig. Jó, ha van szép szervezeti törvényünk, mely megfelel a kor kívánalmainak; jók a népes képviselői országgyűlések; kell egy igazgatótanács, ha még kevesebb munkabíró ember lesz is tagja; de, ha nincs a dolgok tudatával bízó, lelkiismeretes, buzgó esperes, ha nincsenek olyan papok, kik kizárólagosan egyházuk javára és felvilágosítására éljenek; ha nincs községi élet, buzgó, áldozatra kész, erős protestáns: olyanok vagyunk, mint a pengő cimbalom; végképpen semmik vagyunk.

Törvényt kell hozni, mely a papot kényszerítse arra, hogy kötelességét teljesítse. A pap a népnek tanítója. Tanítson hát az iskolában, tanítsa a felnőtteket, tanítson a katedrában; ügyeljen egyházának felvirágzására, és a hol e tekintetben fogyatkozás mutatkozik: alkalmazni a kánont kérlelhetlenül, mert ha a te szemed megbotránkozott, vájd ki, s jobb, hogy egy tag elhulljon, mintsem hogy az egész test szenvedjen. Ki kell köszörülni azt a csorbát, melyet az az irgalmas, de megszegényítő nézet vágott papi karunk testén, hogy „fa-szegre is szükség van a status szekerébe.“ Férfiakra van szükségünk, buzgóságra, lelkesedésre és közszellemre: ezt adja meg az erély és komoly akarat a jelenre nézve.

És a jövő? Erre befolyjni, theologiai fakultásunk van hivatva. Vessünk fel erről is egy eszmét, melynek nyomában bizonyosan áldás fog teremni.

Szász Gerő.

Az innepi légációk című cikkhez.

Szász Gerő barátomnak e lapok múlt évi 99—47 számában megjelent „Az innepi légációk“ című cikkéhez röviden szólva, mindennek fölért, pártolásonkat fejezem ki; s véleményem az, hogy az egyházkerületi közgyűlésnek azt el kell törülni, mert a légatusok vallásunknak, isteni-tisz

teletünknek előnyére teljességgel soha sem voltak. A légatusokból sok mindenféle rangú és sorsu ember tölt ki, például: gazda, tisztartó, ur, szolga stb. és az ilyenek előtt kevés tekintélye volt isteni-tiszteletünknek. Hányszor nem lehetett ilyen emberek szájából azon nyilatkozatot hallani: mi az egész prédikáció; én is predikáltam még jobban, mint a papunk.

Én is tehát csupán a theologicum semminarium tagjait ereszteném fel kathedrába, kikből papokat remélünk.

Hát a királyi papság eszméje? Mondja valaki. Ugy van, a királyi papság eszméje szerint, mindnyájan papok vagyunk; de a királyi papság eszméjét nem kell oly széles alapra kiterjeszteni, hogy boldognak, boldogtalannak joga legyen a kathedrába állás és predikálás. Papok vagyunk mindnyájan az erkölcs terén, ők házunkban, családjukban, a társadalomban s mint ilyenek mindenütt szavaink, tetteink, munkás erőneink által a jót, az igazat kell terjesztenünk; de nem vagyunk quakkerek, hogy a királyi papság eszméjét betű szerinti értelemben léptessük be egyházunkba, mert erről el lehet mondani Pál apostol ama szavait: a betű megöl. (II. Kor. 3, 6.)

Protestáns értelemben, a papi, és világi rend nem különítették el egymástól, hanem egyik a másikban felolvadván, a munkás erény hozatik létre mindenikben s a közboldogság, a lelki üdv palladiumául állítatják a kettő egymás mellé, hogy a kettő egyetemes testvéri működése által az emberiség haladása biztonságban mehessen előre; lélek az, a mi megelevenít. (Ján. 6, 63.)

Maguk az apostolok sem különítik el a papi rendet a néptől, sőt hol egyházat alapítanak, mindenütt a nép közül választanak presbytereket s így fokozatonként kifejlik az első presbyter, ki a gyülekezetnek papja, vagy vezetője; azért mondatik az evangéliumban: ne hívattassatok ezután doktoroknak, egy a ti doktorotok, a Krisztus.

De valamint minden hivatalnak van hivatalnoka, vezetője, úgy szükséges, hogy az egyházban is legyen egy vezető, nevezzük azt papnak, lelkésznek, vagy első presbyternek; sat.

Az egyszerű légáció eltörlése mellett irt e soraimban talán igen beleelegyedtem a királyi papság fejtegetésébe; de szükségesnek véltem azért, nehogy valaki valami hierárkhiai sovárgást olvasson ki soraimból. Sokan mondani fogják, mint Szász Gerő barátom is említé, hogy a szegény tanuló így elveszt egy kevés jövedelmet; de ez nem indokolja azt, a mi egyházunk tekintélyének rovására történik ezen institúción; valamint a pap könnyebbitésére szokott felhozatni indok sem.

Ha a pap könnyebbségére valamit itt fel lehetne hozni: a sátoros innepeken: (karácson, husvét, pünköszt) a 3-ik nap eltörlése volna az.

Véleményem szerint, a felvetett indítványt az igazgató tanács tegye magáévá és készítsen abból a jövő kerületi közgyűlésre törvényjavaslatot.

Kisantal Sámuel.

Az igazgató-tanács üléseiből.

Január 5-én és 6-án tartott ülések.

Elnök Gr. Kún Kocsárd ő mltga. jelen voltak: fő t.

Nagy Péter püspök, Ince Mihály, b. Bánffy Dezső, Dr. Kolozsvári Sándor, Szabó Ádám számvevő és Bodor Antal helyettes-titkár.

1. Főt. Nagy Péter püspök aa. indítványára az államsegély kiosztására a bizottság megválasztatik Szabó Sámuel, Sárkány Ferenc, és Debreceni József tanárok, Szabó Ádám számvevő és Bodor Antal titkár h. aa.-i személyében.

2. Az állandó igazgató-tanács irnoki állomására Kónc Sándor eddigi irnok aa. megválasztatik.

3. Szabó Ádám számvevő és Bodor Antal titkár h. beadják az igazgató-tanács per-írományainak ügyvéd Csulak Dániel aa.-tól lett átvételéről és ügyvéd Bodor Pál aa.-nak átadásáról készített kimutatásukat. Levéltárba helyeztetik és utasítatik ügyvéd Bodor Pál aa. hogy a kamatfizetésben hátralékos adósoktól mind a kamatokat, mind a tőkét hajtsa fel.

4. Péchi Elek, gondnok aa. folyamodványt nyújt be a gyalú pap-választás tárgyában a b.-hunyadi köztörvényszék eljárása és határozata ellen. Felkéretik főt. Nagy Péter püspök aa. mint az egyházkerületi közfőtörvényszék elnöke, hogy rendkívüli törvényszéket hívjon egybe az ügy elintézése végett.

5. Főt. Nagy Péter püspök aa. az egyházaktól egyesek által felvett kölcsönökről szóló szerződési mintázatokat, megvizsgálás végett, előterjeszti. Megbizatik Bodor Pál ügyvéd és Dr. Kolozsvári Sándor igazgató-tanácsos aa. megvizsgálás, és esetleg új mintázat előterjesztése végett.

6. A földterhermentesítési alap-igazgatóság tudatja, hogy Alsó-Tóók egyházközség vesztett urbériségeiért a végleges kárpotlás megállapított és kiutalása végett a törvényszék megkeresetetett. A tárgyalásra egyházmegyei gondnok t. Pataki Gyula aa. megbizatik.

7. A galaci egyház több tagja panaszt emel, hogy Celder Márton jól ismert volt miszcionárius működése folytán, a konszultus által helyre állított rend teljesen felbomlott. A szükséges intézkedések megtétele végett, a vallás- és közoktatási miniszteriumhoz felterjesztetik.

8. A kolozsvári ev. ref. főtanoda kéri, hogy a tanárok eddigi fizetését, míg 1200 frtra felemelhető lesz, 20%-al, drágasági-potlék cím alatt, felemelhesse. A múlt évi számadás a pénztár állása kitudása végett felkéretik.

9. A kolozs-kalotai egyházmegye felterjeszti a farnosi lelkész az iránti panaszát, hogy a b.-hunyadi szolgabírósg által a farnosi egyházi és kurátor erőhatalommal sánc-ásási községi munkára kényszerítették és esendőrökkel B.-Hunyadra hurcoltattak. A megyei tisztség útján az ily visszaélések megszüntetése és az illető feleletre vonása végett, folyamodvány intéztetik.

10. A sárdi egyház lelkésze részére 1872-ik évi jul. 1-től a dézma-kárpotlások folyosítása és a hátralék kamatok tőkésítése után, ezen kamatoknak a tanító részére leendő kiadása kéretik. Utalványoztatik.

11. Benedek Ferenc küllői esperes aa. panaszt emel, hogy az almási lelkész aa.-t. illető hátralékos kepe felhajtását a szolgabírósg megtagadta. A küllőmegyei tisztséghez folyamodvány intéztetik.

— Ezeken kívül több folyó ügy. —

TÁRCA.

Közlemények erdélyi tudósok mult
századi levelezéséből.

(Folytatás.)

3. Borosnyai Lukács János udvarhelyi tanár, később erdélyi ref. püspök, levele Cserei Mihályhoz. Kelt Udvarhelyen 1747. mart. 28.

Ubverhely 1747. 28. Marty

Tekintetes bizott nagy jó Uram!

Tartom nagy szerencsétlenségemnek s sajnálom is erősen, hogy itt való lakásomnak idején még csak nem is occurálhaték sohult Tek. Urammal, anynyival is inkább nem udvarolhaték maga házánál jó Uramnak: mea culpa, mea culpa!

Édes Tekintetes Uram! én ennek a Gymnasiumnak fundáltatásáról s annak circumstantiájiról semmit mondván nem találok írásban; ezt ugyan tudom, hogy a boldog emlékezetű régi Bethlen János Ur fundálta 5000 forintokat conferálván s elocálván fundusul Professor, vagy akkor Rector, és praeceptorok fizetésekre etc. de e praecise melyik esztendőben volt seculi superioris? ki volt az első Rector? s az után valók is serietim egész Tiszt. Tőke István Uramig, (mert ő kegyelmétől fogva tudom) s ő kegyelme is mikor succedált? szeretném ezeket s egyebeket is tudni, mint péld. okáért hány deákokat kezdettek tartani eleintén? a telekeket (hová a Gymnasiumot fundálták) miképpen és kiktől vették? ki építtette volt először a fa kamarákat ect. ect. ect.

Ezeket azért tudakozom, hogy ennek a Gymnasiumnak kezdetit, nevedésit, Professorait vagy Rectorait, rendre ordine chronologico írásban tenném, s azt is, mikor micsoda incrementumat vett, akar épületbelit, akar bibliothecabelit, akar pénzbelit, akar búzabelit etc., hogy a következő aetas is látná s a jó példát követné, utánna jegyeztetvén ennek utánna is, akarminemű accessióval fogná Isten megáldani.

Ezekért pedig azért bátorkodtam Tek. jó Uramat búsitani, mert így tudom, hogy Tek. Uram itten tanult volt ifjú korában, s az után is mint egy szomszédban lakván alkalmasint tudja, micsoda fatumai s vicissitudoi voltak ennek a Gymnasiumnak. Búsításomról pedig követvén Tek. jó Uramat, minden kedvesseivel egyben Isten erős védelme alá ajánlom, maradván

Tekintetes jó Uramnak ismeretlen kész szolgája
Borosnyai L. János
Udvarhelyi R. Prof. m. k.

Kivül: Spectabili ac Generoso Domino, Dno Michæli Tserei de K. Ajta Seniori, Theologo et Jurisconsulto Magno, optime de publicis merito, (tit) Domino mihi Fautorique reverenter observando.
K. Ajta.

Eredetije az erd. Muzéum kéziratárában (Miké Sándor gyűjteményében.)

4. Cserei Mihály válasza Borosnyai L. János föntebb közlött levelére. Kelt Nagy-Ajtán 1747. apr. 4-dikén.

Tiszteletes Tudós Reformatus Professor Ur!

Bizodalmas Jó Uram, Kedves Lelki Atyámfia!

Kegyelmed levelét illendő reverentiával vettem; nagy szerencsémnek s consolatiómnak tartanám, ha Kegyelmed érdemes személyét pusztás házamnál láthatnám.

A mi Kegyelmed levelinek continentiáját nézi, én már nyolczvan esztendősen igen öreg beteges erőtlen ember vagyok; ez előtt hetven esztendővel idvezült édes atyám küldött volt tanulni az udvarhelyi Collegiumban, ott laktam nyolcz esztendeig, más Collegiumban nem is tanulhattam; mert a szegény atyám Béli Pál revolutiójában incaptiváltatván, szép jószágától, minden belső javaitól meg fosztatván, sok esztendeig rabságban tartatván, nem volt módja abban, enyedi Collegiumban collocálhasson. Viszsa jövéen Udvarhelyről, udvarban mentem néhai Ur öreg Teleki Mihályhoz, azután mindjárt néhai Gróff Apor István Uramhoz, (ki is egy testvér az nagy anyámmal,) ott laktam tizenegy esztendeig az akkori Thesaurarius nagy officiumnak actualis Secretussa lévén éppen a Rakotziana revolutiónak kezdetéig. Akkor idvezült feleségemmel, gyermekeimmel együtt pro conservanda fidelitate Brassóban szorulván, ott nyomorgottam nyolczad-félesztendeig, éppen a kuruczokkal való pacificatiónak kezdetéig, mely volt in Anno 1711. A hűség, szenvedés mellett mindenemet el költöttem Brassóban; kin maradtott javaimból, minden marháimból a kuruczok által exhauriáltattam; a fidelitását még egy pénz érő contentatióm sem adatott.

Mikor én Udvarhelyre mentem tanulni, akkor Professor volt idv. Letenyei Pál, a ki noha nem volt Academicus, mert akkor időben ritka volt az Academicus, de tudós ember volt. Az után hozatott Professornak idv. Rozgoni János igen nagy Theologus; ő kegyelme papságra ordináltatván hozták Professornak idv. Szathmári Sámuel Uramot, ki is csak a tájban jöve le az Academiából, és az akkori Nagy Bányai bíró leányát feleségül el vévén úgy jött feleségestől Udvarhelyre. Ez éppen Encyclopaedista volt mindenféle liberalis arban; mássa volt Coccejusnak a Theologiában, éppen Cartesius a Metaphysicában és az egész Philosophiában. Ennek keze alatt tanultam én a Theológiát, egyszersmind a Philosophiát, Sidó és Görög írást és nyelvet, (noha mindeket a Collegiumból ki jövéen s nem exerceálván mind el felejtettem.) Az után következő Professorokra rend szerint s név szerint nem emlékezem, mivel sok esztendeig udvarokban lakván, s a külső politiai dolgokban terhes éjjeli nappali occupatióim lévén, nem voltam curiosus (noha úgy kellett volna) az olyan hasznos dolgok notálásában.

Az udvarhelyi Collegiumnak fundatora volt idv. Öreg Bethlen János Uram, melyik esztendőben, nem tudom. Holta után a fiai, néhai Bethlen Pál és Sámuel, úgy ifjabb Bethlen János is egész életükben continuálták a patrociniómot. Ott

laktomban két Alumniánál nem volt több a Collegiumban. A hol a Collegium van építve, azon fundust a kitől vették, nem tudom, hanem a hol most a Professor háza s lakó helye vagy, azon hely, mikor én ott laktam, volt néhai öreg Szűcs Istvánné özvegy aszszonyé; a volt az én gazda aszszonyom 8 esztendeig, míg én ott tanultam. Ugyan azon az udvaron lakott Tusnádi István csizmadia, kinek felesége Szűcs István leánya volt, a második leánya Borbély János első felesége, a harmadik leánya Magyar Mihályné; ezeket tudom s ismertem. Az után miképpen vették meg azt a fundust a Professorok számára: abban semmit nem tudok; mert mikor én ott laktam, a Professornak háza s residentája volt az udvarhelyi Ref. Ecl. Parochialis háza mellett való vicinitásban.

Ezeknél egyebeket nem tudok bizonyosan írni Kegyelmednek.

Ajánlom Kegyelmedet kedves házával és inspectiója alatt való Nemes Collegiumnak minden rendbeli tagjaival együtt a szent Istennek kegyelmes oltalmában; minden lelki testi áldásait terjeszse bő mértékben Kegyelmedre, és minden ki gondolható szomorú változásoktól kegyelmesen oltalmazza, szivemből kívánom, maradván cum omni respectu et reverentia.

Tiszt. Professor Uramnak

Nagy Ajta 4. Apr. A. 1747.

köteles szolgája,
syncerus lelki atyafia

Idősbik Cserei Mihály m. p.

P. S. Az után való Tiszt. Professorok közül jól ismertem Tőke Uramot, Dési Uramot, Szigeti Uramot és Szombati Sámuel Uramot.

Kivül: Tiszt. Tudós Borosnyai János Uramnak, az Udvarhelyi Nemes Ref. Collegium nagy érdemű, Apostoli Sz Tudományú Professorának, Bizodalmas Jó Uramnak, Syncerus Lelki Atyámfiának ó Kegyelmének illendő reverentiával adassék

Udvarhelyen.

Egykorú másolata az Erd. Múzeum kézirat-tárában (Mike Sándor gyűjteményében.)

Közli Szabó Károly.

(Folyt. következik.)

A franciaországi protestánsok helyzete a zsinat után.

Mult évi folyamunk utolsó számaiban megismertettük olvasóinkkal a franciaországi protestánsok helyzetét, és a pártok állását a szynodus bezárásáig; úgy hisszük, jó dolgot cselekszük, ha most, a máj napig levezetjük az eseményeket, hogy olvasóink tökéletes ismeretével birjanak a helyzetnek azon országban, mely mindig döntő befolyást gyakorolt földrészünkön az eszmék fejlődésére s mely hivatalosan van arra, hogy a jövőben is megtartsa miszsióját e tekintetben. Különb is, Franciaországban mielőbb szakadásra kerül a dolog; s nem lehet közönyös, hogy a hugonották utódai, minő táborokat fognak alkotni abban az országban, melynek mi is tagjai vagyunk; s melynek sorsa minket is érhet előbb, vagy utóbb. Ebben a meggyőződésben élvén, ezért adunk örömet nagyobb tért lapunkban a

francia prot. egyháznak. Vegyük fel hát a fonalat ott, hol elhagytuk.

A mint a ref. szynodus a mult évben, jul. 10-én, bevégezte munkásságát, határozatba ment, hogy novemberben új ülészsakra gyűl össze. A többség abban a reményben ringatta magát, hogy hozott határozatait addig a kormány elfogadja és szentesíti; és hogy akkor semmi sem fog utjában állani, hogy a türelmetlenség és a lelkiismeret elnyomásának szerencsésen elkezdett munkáját gyorsan és könnyen bevégezze. Azonban, az egyház nélkül számított.

Mert, alig hogy a zsinat határozatai köztudomásra jöttek, azonnal komoly mozgalom támadt ellenök. Sem a Bois-féle hitvallomás, sem az új akotmány-terv nem felelt meg a régi hugonották ivadékának. Rég időktől fogva, megszokva a vallásos szabadságot, nem mutatkoztak hajlandóknak, meghajtani fejüket egy új dogmatikai járom alá; sem elfogadni egy oly centralizáló és despotikus szervezetet, a minőt a többség szerkesztett és megszavazott. Sőt inkább, tisztán állott előttük a kötelesség, hogy a szynodus határozatai, s annak dogmatikai szinezete és konstituáló tekintélye ellen, melyet az magának követelt, protestálniok kell erélyesen; és minden hierarkhiai üzemekkel szemben, fön kell tartaniok az egyesek és a községek protestáns jogát,

Alig három nappal a szynodus bezárása után, megadott a jel a mozgalomra. A saint-maixenti konzistorium már jul. 13-iki ülésében a szynodus végzéseivel szemben egy határozatot fogadott el, mely e fontos szavakkal végződött:

„Tekintve, hogy a szynodus nem volt az egyháznak valódi kifejezése; sőt, még ha igazán képviselte volna is, nem volt joga, hogy dogmatikai törvényeket alkosson az egyéni lelkiismeret számára, mely egyedül istennek felelős hitéért; és hogy egy ily merénylet éppen oly vészthozó az egyházra nézve, mint igazolatlan:

a konzistorium — az evangéliom nevében — tiltakozik a szynodus határozatai ellen; az általa felállított hitvallomást elveti és nem fogadja el.“

Egy néhány nap mulva, jul. 22-én, a nimesi konzistorium, mely a párizsival együtt a legtekintélyesebb egész Franciaországban, egy határozott tiltakozással lépett föl, melyben a kormánytól követeli, hogy a szynoduson elfogadott határozatok minden áron a reformált egyház presbyteriumai és konzistoriumai elé terjesztessenek vélemény-adás végett.

Az indokok közül, melyeket felhoztak, a következőket emeljük ki.

„Tekintve, hogy a G1 „igen“-nel szavazó által elfogadott hitvallomás — hibásan nevezve az egyház hitének — az akotmány-terv szerint, a kizárás büntetése alatt kötelezi a jövődöbéli lelkészeket; hogy ennek következtében, a szabadelvű iránynak hódoló lelkészek méltatlanoknak bélyegeztetnek, hogy ezután is tényleg hivatalaikban maradjanak; — hogy ez által igen sok hívőnek vallásos meggyőződése elnyomatik és vallásos szükségéinek kielégítésében akadályozva lesz; hogy a jelenleg működő szabadelvű lelkészek az egyházban ezután csak eltürve, következképpen, hatásuk jelentékenyen csorbitva lesz; és ekkint a szabad keresztyén-ség előtt el leend zárva végképp a jövődö;

tekintve, hogy nem kevesebbről van szó, mint oly egyháznak sorsáról, mely vallásos gondolkozásának és egész életének függetlensége és szabadsága által Franciaországnak egyik erkölcsi hatalma volt és kell hogy maradjon;

tekintve, hogy a kormány, mint olyan, a konkordatumot a protestántizmusnak minden árnyalataival kötötte, és nem csak azzal, mely magát ma többségnek tartja, és így a súlyt arra kell fektetnie, hogy minden jogot megvédjen, s figyelmébe részesítse a francia protestántizmus fele részének jogos kívánságait, kik alapelveiket és meggyőződésüket megsértve látnák egy kötelező és mindent kizáró hitvallomás erőszakolása által:

ez indokok alapján a konzistorium az 1872-iki szynodus dogmatikai határozatait nem tekintheti érvényeseknek, kötelezőknek sat."

E két tiltakozás nem sokáig maradt magára. Konzistoriumok, presbyteriumok, egész községek követték gyorsan az adott példát. Az indokolt határozatokban, vagy a tulajdonképpeni tiltakozásban, mindnyájan a 61, tehát, a többség által elfogadott hitvallomás ellen nyilatkoztak; a netán bekövetkezhető elszakadásért a többséget tették felelőssé; követelték, hogy az alkotmányterv terjesztessék a presbyteriumok, a konzistoriumok elébe; és kijelentették, hogy ha a kormány azt a törvényhozó kamara elébe terjesztené a nélkül, hogy az illető egyházi képviselő testületek jóváhagyását bevárná, ők az 1871-ik év nov. 29-iki dekretum ellen, melyre a szynodus' constitualó és dogmatikai souveränitását alapítja, az állam-tanácsshoz fognak felebbezni.

Az ellenzéki mozgalom, éltetve az által, hogy a szynodusnak legelőkelőbb szabadelvű tagjai, mint Colani, Steeg, Viguié s mások arra vállalkoztak, hogy nyilvános felolvasásokat tartottak s felvilágosították a protestáns népet ama nagy horderejű kérdésekről, melyeket a többség akar: oly anynyira nőtt, hogy okt. közepéig 23 konzistorium, 44 presbyterium és igen sok község küldötte be tiltakozását a közoktatási miniszterhez, vagy magához a köztársaság elnökéhez.

Azt lehetett hinni, hogy a protestáns szabadakaratnak ez ünnepélyes nyilatkozatai lényeges befolyással fognak lenni a kormány elhatározásaira, mely hivatva van, véglegesen dönteni az egyházi ügyekben. Azonban, hirtelen azon hir kezdett elterjedni októberben, hogy a köztársaság elnöke azon a ponton áll, hogy a szynodus által megszavazott alkotmánytervet a törvényhozó kamara elébe terjeszse s egyszersmind védelmébe is vegye. Hozzá tették, hogy Thiers, a kormányzással sokkal inkább el levén foglalva, hogysem az egyházi kérdések fejlődését tanulmányozhatta volna, igen befolyásos egyének által bele beszéltette magát, hogy az egész egyház többsége nagyon is meg van elégedve a szynodus dolgozataival, és hogy a tiltakozások, melyek a határozatok ellen emelkedtek, csak a kisebbségéi, és jelentéktelenek.

(Pr. K. Z.)

(Vége következik.)

VIDÉKI ÉLET.

A széki egyházmegyéből.

Földvár, dec. 5. 1872.

E lap fennállása óta két év telt el s még Doboka-

megyénknek Kékes vidékéről nevezett területéről becses lapjában semmit sem olvastam, pedig mi is élünk; sőt isten kegyelmességéből lassacskán mozgunk is. De azért, ha lassan is, elérkeztem mult hó 20-án Kékesre t. Sepsi Mihály ur vendég szerető házába, hová e nap 9 órájára a dobokai népnevelésügy barátai s Dobokamegye néptanítóinak flokegylete, számos rendes és pártoló tagja egybehiva volt. 11 órakor érkeztem, de még mindig elég jókor, hogy a megjelenők közt hamadik legyek. Dél után 2 óráig várt az elnök a gyűlés megnyitásával, mert az aláírt tagok közül is nagyon kevesen jelentek meg s még maga a törvényesen beválasztott jegyző sem jött el. Helyettes választatott. Pedig ekkor az idő szép volt. Hogy hányan voltunk, nem mondom meg, mert szégyenlem annak vitatásába ereszkedni, hogy mért nem jöttek el a tárgyára nézve minden értelmes, előítéletet leküzdöni, a fölvilágosultságot, mivelődést, előrehaladást szerető s pártoló embert megillető gyűlésre. Nem ereszkedem e kérdésbe, mert csak tény, nem bírálatot akarok írni.

Megnyilt tehát a gyűlés d. u. 2 órakor. Helybeli iskola-tanító, t. Veres Ferenc tartott minta-tanítást. Növendékei az irva-olvasás, ütényírás és számtan elemeiben való jártasságukat sikeresen mutatták fel.

Ugyanekkor élénk eszme-csere tárgyává lett: menynyire szükséges a növendékekre nézve, az értelmi fejlődés mellett, a test gyakorlat s a test ügyességének kifejtése. Azután következett a gyűlés tárgysorozata szerint, a központi bizottmány átiratainak felolvasása, az iskola-tanítók iskoláikról való előterjesztései, a következő gyűlés Búzában tartásának elhatározása, a felnöttek oktatásáról eszme-csere stb. stb.

Csak késő estve oszoltunk el, jó, szép jövőt ígérve s remélve egyletünknek. Mert, hogy ez már második gyűlése fiok-egyletünknek s így az még a mult tavaszon megalakult, mondanom sem kell. Remélem, hogy mit a jegyző ur eddig elmulasztott, megteszi, t. i. ezen gyűlések jegyzőkönyveit a n. t. szerkesztő urnak közé tétel végett beküldi. Erről s másról, többet is akarok közelebb írni.

Beregszászi Albert.

KÜLÖNFÉLÉK.

= A maros-sz.-királyi templom kijavítási költségeinek fedezéséhez járultak: a n.-enyedi fő-tanoda 11 szál fenyő-fával (66 frt.) mlts Pogány György főispán ur 50 forinttal, tek. Toth Ferenc ur 25 forinttal, Molnár József ur 2 forinttal. Midőn a buzgó egyháztagnak becses adományaikért az egyház nevében szives köszönetet mondok: egyszersmind tudatom mindazokkal, a kik egyházunk ügyét szívóken viselik, hogy a fönnebbi adományokból és az állami segélyből nyert 300 forinttal s az egyház gabona- és bortárának jövedelmeiből sikerült a végromlásból megmenteni szép templomunkat. Most egészen új, erős fedél alatt áll s a jövő tavaszon — remélem — megrongált falait is kiigazitjuk. Enyeden, január 7, 1873. *Makkai Domokos*, felügyelő gondnok.

= A jezsuitáknak van az osztrák-magyar birodalomban 6 kollégiuma, még pedig Kalocsán 37, Kalksburgban 48, Linzben 32, Mariascheinban 37, Innsbruckban 72 és Pozsonyban 54 taggal; domus prabationisa St. Andraen a Lavan-völgyben 64, Prágában 30, Nagyszombatban 30 taggal. Van még ausztráliai miszsiója, s ide tartozik az eppani és tramini társaság; s vannak ők összesen 494-en, kik között 226 áldozár; 120 scholastikus; és 148 coadjutor, vagy világi testvér. Hogy mekkora áldást terjesztenek ezek magok körül: elképzelheti mindenki, ha meggondolja, hogy a hatalmas Németország üldözi őket és nem tűri meg területén. Mikor érzük mi meg, hogy törvényünk legyen ez inquisitorok ellen, mely megoltalmazzon ama méreget, melyet nyilván és titkon kevernek állami és társadalmi életünkbe! Mikor jön el istennek országa?

= Denique, a Jézus aristokrata volt. A pápánál tisztelegtek a római főrangnak; s ő szentsége hízelt nekik e csalhatatlan igazsággal, hogy a Jézus is nemes születésű akart lenni, a Dávid nemzetségéből; mondta, hogy a nemesség isten adománya s azt meg kell őrizni s használni méltán. Ez az utolsó szó, helyesen van mondva; de a többi elmondhatta volna akármelyik olyan haszontalan ember, ki Wenkheimtől, vagy előbb Festeticstől koldulta ki nemes levelét. A Jézus aristocráciája maig előttünk áll felesleges evangéliomában; s meglátszik tanítványainak nemes szívében és nemes cselekedeteiben. A ki másutt keresi, az profanalja azt, a mi Jézusban — isten volt. De persze, a ki önmagát gyalgja isten gyanánt, annak az istent meg kell alázni a földnek poráig!

= Egyetlen, a maga nemében, s fájdalom, hogy oly férfutól veszszük, ki jót áll, hogy megtörtént. Az x-i egyház prosbyteriuma előtt hévvel szónokolt a lelkész a tanító köteles gyermekek pontos iskoláztatásáról; fejtegeti az 1868, XXXVIII. törvény idves voltát, általános kötelező erejét, s felhívja a jelenlevőket, hogy jó példával menjenek elől, járassák gyermekeiket szorgalmasan az iskolába, hogy így a nép is látva a jó példát, hasonlóra buzduljon. A t. presbyterium végig hallgatja az érdekes előadást; s már-már azt hitte a lelkész, hogy felszólítása fogatos lesz, s az igék jó földbe estek, gazdagon gyümölcsözendők; midőn egyik tekintélyes tag, ki vezér szerepet szokott vinni, felállva, egész komolysággal ily formán szólt: „Értettük, tiszteletes uram, ékes beszédét, s a törvény kötelező ereje alatt készséggel hajlunk meg; nekem is van egy iskola-köteles fiam, de azt a gazdaságban nem nélkülözhetvén — hogy a törvénynek mégis eleget tegyek — fogadok egy más gyermeket s azt az enyém helyett iskolába járatom.“ Mit felelt e nyilatkozatra a lelkész, arról nincs tudomásom; de e nyilatkozat elég kommentar, hogyan fogja fel népünk még ma is a nevelésügyét!

KÖRÖZTETNEK.

42—1873.

Figyelmeztetésül!

A m. kir. honvédelmi miniszterium a tényleges szolgálatban nem álló tartalékos és szabadságos katonák nősülhetése, valamint a hadkötelezettségi korosztályok kezdete és végződése tárgyában, a hozzá több oldalról intézett kérdésekre, mult évi szeptember 2-ikáról 30,347 szám alatt következőkben nyilatkozik:

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

„A védtörvény 53-ik §-ának a hosszabb időre szabadságolt sorhadi és tartaléki, valamint a honvéd-legénység nősülését tárgyozó rendelete akkép értelmezendő, hogy a huzamosabb időre szabadságolt sorhad és honvédségből katonák az őrmestertől, vagy ezzel egyenlő altisztől lefelé, valamint a tengerész haderő tényleges szolgálatában nem álló tartalékos katonák is, ha a hadköteles 3-ik korosztályt már meghaladták, azaz, életkoruk 22-ik évét már teljesen betöltötték, nősülhetésük végett, a polgári egyénekre nézve fennálló szabályok és törvények alá esnek és így semmi féle katonai hatóság engedélyére szükség nincsen. Minthogy tehát a korosztályok, a szolgálati évekre tekintet nélkül, azon évi januárius 1-től számítandók, melyben a védkötelezett életkorának 20 évébe lépett, s végződnek a 3-ik naptári év 31-én: ennélfogva, az oly huzamosabb időre szabadságoltak, kik még a harmadik korosztályt be nem töltötték, engedély nélkül nem nősülhetnek.“

E hivatalos nyilatkozat a n. m. vallás- és közoktatásügyi miniszterium mult évi december 31-éről 30,430 számú leirata mellékletében a tegnapi napon kézbesítettvén nekem, azt t. lelkész-társaimmal tudás és megtartás végett ezennel hivatalosan közlöm.

Kolozsvártt, január 13-án, 1873.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

35—1873.

Küküllői egyházmegyénkben a királyfalvi kántortanítói állomás, melynek évi jövedelme mintegy 300 frt. értékű termény és minden tanulótól, kiknek száma 40—50, egy-egy veder must.

Pályázati határnap február 15.

A folyamodványok küküllői esperes t. t. Benedek Ferenc aa.-hoz, Haranglábura (u. p. Dicső-Szent-Márton) küldendők.

Kolozsvártt, január 13, 1873.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök

43—1873.

Marosi egyházmegyénkben a csik-szentiványi másod-osztályú lelkészi állomás.

Pályázati határnap február vége.

A folyamodványok marosi esperes t. t. Péterfi József aa.-hoz M.-Vásárhelyre küldendők.

Kolozsvártt, január 13, 1873.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

55—1873.

Udvarhelyszéki egyházmegyénkben ez égi kántortanítói állomás; évi javadalmi 1) 50 kalangya öszgabona; 2) 41 kalangya zab, 3) 6 véka búza; 4) 13 szekér fa; 5) 1198 □ öl másod-osztályú, 1486 □ öl harmad-osztályú szántó; 230 □ öl első-, 842 □ öl másod-osztályú kaszáló. A szántókat az egyház szántja, s azok, valamint a kaszálók adóját is fizeti. 6) Tandij minden tanulótól 33 kr.; körülbelől 10 frt. összesen.

Pályázati határnap február vége.

A folyamodványok udvarhelyszéki esperesi helyettes t. t. Solymosi István aa.-hoz Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők.

Kolozsvártt, január 13, 1873.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Felölös szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JANUÁR 23, 1873.

108—4. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

Theologiai fakultásunkról.

Kolozsvártt, jan. 21-én, 1873.

— Negyedik közlemény —

A cikkeink homlokára irt címtől kissé tán meszsze is kezdtük a dolgot; de, ha valamelyik olvasónknak eszébe ötlenék, hogy nagyobb a kapu, mint a város, kérjük, méltassa figyelmére a mi intenciónkát, s azonnal fog valamely rendszert és összefüggést látni azok közt, a miket már elmondtuk és a miket el akarunk mondani.

Hagy az erdélyi reform. papság olyan, a minő, ennek okát mi legalább — egyebek mellett — abban találjuk, hogy felnövelése ha nem volt is teljesen elhibázott, de minden esetre hiányos és főltség volt s azon jelesek, kiket még is bir anyaszentegyházunk, szorgalmuk és tehetségeik mellett, valósággal isten kegyelméből vannak. Hogy négy theologiai fakultásunk volt, már ez is zavarólag hatott; mert különböző felfogást, jellemet, törekvést hintett el a papi hivatalra készülők szívébe: s teljesen nélkülözve volt az a közszellem, mely egy családdá kell hogy összeforraszsza azokat, kik egyazon célra törekeshetnek. E tekintetben határozott haladásnak kell elismerünk azt, hogy az ötvenes években öszpontosított a theologia egy fakultásba Kolozsvárra.

De haladás volt ez mindenen felett azért, mert nálunk tulajdonképpen csak ekkor nyert kifejezést a theologia; midőn, ugy szólván, különválasztatott abból a rendszertelen kháoszbul, melyen áthurcolták a theologusokat a négy főiskolánál, és a hol a tanerők kevés száma miatt, abból a kevésből, a mit maguk számára elhódíthattak a tudományok széles birodalmából, éppen a theológiából jutott legkevesebb ugy az elméleti, mint a gyakorlati táren. Ebben meg fognak tartani minket mindazok, kik visszazagognak kollegiumi életük azon korára, midőn egy néhány görög és zsidó betűnek megismerése éppen elég kvalifikációnak tartatott arra, hogy pappá lehessen valóki. Azután jött, a most már végre eltörült zsinati

vizsga, mely valóságos semmit jelentő komédia volt; megtörtént a kibocsátási szertartás és ekkor aztán elkezdődött az a szerencsés (!) epokha, hogy nem kell már tanulni semmit. Csakhogy, a bölcs dán királyfi, Hamlet, azt mondja, hogy „a semmiből semmi sem lesz“! Nálunk, még is lett valami: élettelenység, teljes hiánya a közszellemnek, megfigyatozása a tartozó tiszteletnek azok iránt, kik „tiszteletes,“ címet hordanak; lett az, hogy az erdélyi reform. papság lábai alól kisiklott a föld, s nincs egyetlen pont, melyre támaszkodhatnak; mert az állam nem elegyedik az autonomiával vértezett protestáns testületek dolgába; a társadalom hidegen fogadja, mert elmaradt tőle; és hallgatói szivesen kezet fognak a társadalommal és állammal, hogy ezeknek köpenyével takarják el közönyüket és teljes elhidegüléseket,

Ezen segitni kell, nem a jelenre, mert ez majdnem lehetetlen, még akkor is, ha papi „póttan-folyamot“ állitnánk fel — mint egyik egyetemi tanár-barátunk vigasztalt elkeseredésünkben; hanem segitni kell a jövőre nézve az által, hogy theologiai fakultásunknak meg kell adni a lehetőséget, hogy megfeleljen hivatásának, hogy oly ifjakat növelhessen, kik papi pályára lépven, dicsőségére szolgáljanak isten országának, földi hazánknak, a társadalomnak s annak a nagy és szent miszsióknak, melynek képviselői

Erre nézve, ugy véljük, hogy midőn még egyetemünket is újból kell szervezni, a mi fakultásunkra is rá fog férni egy kis szervezés; s e tekintetben bizton reméljük, hogy terv-javaslatot adni, készségesen fog ajánlkozni azon négy férfi, kik jelenleg theologiai fakultásunknál tanárkodnak, s kik egyenkint és öszsesen méltók tiszteletünkre azon buzgóságért, melyet kifejtének, s azon munka-feszítésért, melylyel szolgálnak az anyaszentegyház és így mindnyájunk jó ügyének.

A másik, mit főlemlíteni akarunk, az, hogy a

tauerőket mulhatatlanul szaporítani kell; mert így a legjelesebb talentumu tanár is — a minőkkel pedig dicsekedhetünk — elforgácsolja erejét s paralyzálni kénytelen munkásságát; nem is számítva, hogy testi erejében végképpen összetörik! Minő forrásból állítassanak új kathédra-k, nem tartozik ez uttal cikkeink keretébe; de, ha akarjuk a célt, akarnunk kell az eszközöket is, ki kell tudnunk találni módját, vagy le kell mondanunk az élet jogáról.

De, a míg ezek megtörténhetnének, egynek meg kell történni, még pedig annál gyorsabban, mennél inkább érezzük szükségét annak, hogy javitnunk kell. A hatvanas években — itt most nem is említendő okokból — N. Enyedre átköltöztetett theologiai fakultást mielőbb vissza kell hozni mulhatatlanul Kolozsvárra; azon helyre, hol az legméltóbban lehet s leginkább megfelelő rendeltetésének minden tekintetben,

Tudjuk, hogy midőn ez indítványunkat megteszszük, provokáljuk midazon ellenezeteket, melyek valaha voltak ez ügyben; föltámadnak a szympathiák és antipathiák, melyek Enyed mellett, és Kolozsvár ellen szólnak; a helyi viszonyok és személyes hajlamok mind ellenünk kelnek; és mégis megteszszük azt, mint olyat, melytől reméljük, bizton hiszszük, meg vagyunk győződve róla, hogy új, jobb jövődönnek kezdő betűje leend. Mellőzzük azon érvek cáfolását, melyek Enyed mellett szoktak felhozatni; mi nem hiszszük, hogy a mai viszonyok közt Enyed vidékének magyarosodását előmozdithassa a mi fakultásunk; és mi nem ismerjük el a mai vasutas korban a távulást, mely Kolozsvár ellen szól; azon érvekre szoritkozunk csupán, melyek mellettünk bizonyitnak, s melyeknek megcáfolását elvárjuk.

A kisvárosok — mint olyanok — a kebelükben levő intézetek látogatóit nem menthetik meg azon egyoldalúságtól, mely ott rendesen uralkodó szokott lenni. A közélet szűk mederben szokott lefolyni a nélkül, hogy nagyobb hullámokat vetne; a különben tiszteletre méltó polgári erények a léleknek magasabb szárnyalását sem nem fokozzák, sem nem idomitják; a társadalmi élet nálunk, szép Magyarországon, sehogy sem érte el azon általánosságot, hogy azzal kisvárosaink is decsekednének, hol nem egyszer megdöbbenve kell látnunk teljes nélkülözését a társadalmi erényeknek, holott a társadalom bűnei ugyancsak kelendők. E szélsőségek között vergődve, az ifju ember igen könnyen azon gondolatra jut, hogy

miután ő a mivelődésnek bizonyos fokát elérte: körülötte forog a világ; ő az a központ, mely egyiránt tárgya a bámulatnak, a tiszteletnek és szeretetnek; hisz nála nélkül semmi fontosabb mozzanat sem történik. Átadja magát az önbálványozás pöffeszkedésének, megalégedett lesz kivivott sikereivel: pályáját bevégezte; nincs többé hall-érzéke ama hivatató szó iránt: excelsior! Majd kilép az iskolai falak közül és azt veszi észre, hogy önámító kevelysége minden pillanatban megszegyenülni, kénytelen; mert egy valóóságos társadalmi botránykő; melyet mindenki elkerülni törekszik; és lesz a pap egy társadalmon kívül álló lény, lesz cinikus, vagy dolyfős, de az semmi esetre sem, a minnek lennie kellene.

Ez Kolozsvártt meg nem történhetik. A volt Erdélynek volt fővárosa egy oly társadalmat tud felmutatni, mely majdnem páratlanul áll hazánkban; hol a tudomány, és kultura, a születés és vagyon, a polgári erények és nagyvárosi igények oly szerencsésen olvadnának össze: egy második ily központot nem találhatunk hosszú földeken; Kolozsvár elég kicsi, hogy a valódi férfi kiemelkedhessenek, de elég nagy arra, hogy a hitványságot eltelessen; a nyilvános és magán élet képes már, teljesen fogalmat adni mindarról, a mi a férfura vár a jövődönben s a jóratörekvés ámbicióinak szárnyait elég nagyra növelheti. — Szóval, Kolozsvár társadalmi életében egy ifju ember mihamarább észre kell hogy vegye, hogy bizony a nagy világ nem csak éppen ő érette forog; s megtanulhatja azt is, hogy a nemes törekvés, a szilárd akarat, a becsületes jellem mindig számithat annyira tiszteletre, mely egy férfit megillet és megnyugtat. Lehetetlen, hogy e helyzet tevékenységet ne idézzon elő egy oly talajban, minő a ifju sziv, a fogékony kebel, mely az érintkezés által levetközti eredeti durvaságát, s mint a gyémánt, a köszörülés után nyeri meg valódi értékét. — E forrást, kár volna, felhasználatlanul hagyni jövődö papjainkra nézve.

Nem kis fontosságu indok előttünk maga a Kolozsvári ev. ref. egyház, mely kilencezernyi tagja közt ott látja hazánkknak nem egy kitünő fiát; s általában véve, oly közönséget, a melyről el merjük mondani párja nincs az egész Magyarországon. E közönségnek hagyományai vannak oly papokról, kik ragyogó csillagai voltak a protestáns papságnak. E közönség meg tudja itélni papját. S ha az a theologus vágyat érez szivében, hogy megpróbálja erejét, s e közönség előtt lépett föl: vagy lelép a pá-

lyáról végképpen; vagy oly sarkantyut nyert, mely kényszeríti, hogy fáradhatatlanul haladjon előre, a legmagasbig. Arról nem is akarunk szólni, hogy a kolozsvári egyháznak négy rendes lelkésze levén, már az, hogy különböző felfogású, s gondolkozású és a szónoklat terén kisebb nagyobb szerencsével működő négy embert hallgathat időnkint: hatását ez sem tévesztheti el.

Igen nevezetes ok előttünk az is, hogy szuperintenciánk az útbóli szervezkedés által, bizonyos öszpontosítást vitt keresztül; helyhez kötötte — bár ez fóg változni — közgyűléseit, igazgató-tanácsát, itt van levéltára, szóval, itt lüktet a vérkeringés, mely szét kell hogy hordja az életet: nem indok-e ez, hogy az a fiatal ember szemével lasson, füleivel halljon, benézessen az archivumba, ismeretet szerezzon magának az administrációról, ügykezelésről, hogy beleélje magát azon dolgokba, melyeknek szentelni akarja egész életét, s melyen csak akkor működhetik sikerrel, ha teljes ismeretével bír a helyzetnek. — Adjunk tért a fiatal tanulóknak, hogy képződhessék egész emberré.

Ez öszpontosítás szükségessé tette azt, hogy a szuperintendencia megbízott képviselője, a püspök, állandóan Kolozsvártt lakjék. Nem mondjuk, hogy szükségesképpen, de a dolog természete szerint, a püspök legfőbb felügyelője kell hogy legyen a theologiai fakultásnak, mely jelenleg Enyeden van. Ez lehetetlen. Tessék már most meggondolni azt, hogy eredményeiben minő hatással lenne az, ha a püspök közvetlen közelben ügyelhetné fel azok fejlődését, kik által administrálnia kell egykor az egész anyaszentegyházat, ha megjelenhetnek minden vizsgán, ha intené, bátoritná, buzditná azokat; hát ha még — tömérdek elfoglaltatása mellett — hetenkint csak egy-két órát még taníthatna is, hogy e lecke fontossága mellett, kifejlődjék a tanító és tanítvány közt lenni szokott azon benső szolidaritás, mely egy egész életen át kísér, s mely a szükséges tekintélyt átalakítja a ragaszkodás és szeretet azon kötelékévé, mely forrásául szolgál a kötelesség-telejesítésnek, a vigasztalásnak. Ezt a viszonyt nem pótolhatja semmi féle törvény: ez argumentumot elvitathatatlannak hisszük.

S hogy minden egyebet elmellőzzünk, itt van végre az egyetem, mely hatalmas ok, hogy fakultásunk Kolozsvártt üsse fel sátorát, hol a tudományosságna és közmívelődésnek egy oly faktora áll rendelkezésére könyvtárával, muzeumával, gyűjte-

ményeivel, és ez idő szerint, negyvenkét tanárával: hogy ha mi azt felhasználni, vonakodunk helyi, tán személyes hajlamainkért: bünt követünk el anyaszentegyházunk és leendő papjaink ellen.

Ez indokok alapján, ismételjük: theologiai fakultásunknak mielőbb vissza kell térni Kolozsvárra, hogy megadassék az alkalom, oly lelkészeket képezni és nyerni, kiktől bizton várhatjuk, hogy elhordozni, képesek lesznek a rájuk nehezdedő kötelesség-telejesítésben a felelősségnek súlyát; s színvonalán fognak állani annak a kulturának, melynek hiányában bennasággá válik a legjobb munkaerő is s minden eredmény nélkül hull ki egyházi és közéletünkéből.

Ne monúja senki, hogy Kolozsvártt nehezebben keresi meg az ifju ember a „vivendi modust,“ mert adandó alkalommal, mi épen az ellenkezőjét fogjuk bebizonyítani; — ne vádoljon senki, hogy mi kommunizmusra törünk, s ki akarjuk rabolni az enyedi kollegyumot vagyónából. Semmi sincs távolabb mi tőlünk, mint éppen ez; de ha azért nem hozható Kolozsvárra a fakultás, mert Enyedre szól megalapítása: ez nem áll; mert akkor vissza kellenne vinni Gyulafehérvárra, hol eredetileg volt; s ha onnan elhoztuk akkor, mikor a török üldözött; majd Kolozsvárra öszpontosították, mert a német szoritott: miért ne hozhatnók vissza ismét Kolozsvárra, midőn anyaszentegyházunknak java, jövendője, a kor szüksége s ezek betöltésére minden feltétel erőlyesen követeli? S élő ember el nem hiteti velünk, hogy az enyedi kollegyum csak akkor tölti be kötelességét hazánk, anyaszentegyházunk és a nevelésügye körül, ha azt az öszszeget, melyet most fordít a fakultás fentartására, azt csak Enyeden költi el; valamint azt sem, hogy mi megsértjük az alapítók iránti kegyeletet, ha amaz öszszeget Kolozsvártt hasznosítjuk és épen azon célra, melyet ők nagy részben tartottak szemeik előtt.

Mindezekre lesz alkalmunk, visszatérni akkor, ha a mi gondolatunk, eszménk körül megindul a vitatkozás; mert úgy véljük, elég érdekes, fontos arra, hogy agyon ne hallgattassók. Szivesen kérünk mindenkit, lehető kivitelét ne kockáztassuk az által, hogy személyi kérdéssé devalváljuk; győződjünk meg, hogy a higgadt tárgyilagosság által legfontosabb kérdéseinket is megoldhatjuk, ellenkező uton, még a legkissebbeket is gyűlölködés és okatlan keserűségek forrásává tehetjük. Belőlünk csak a nemes szándék, jóakarát, buzgóság és anyaszentegyházunk-

nak java szólott: az eszme diadaláért különben szívesen elhordozzuk a bárhonnán jöhető lenézést s a fitymáló bölcseségnek megvetését.

Különbén pedig, e dolgokkal kapcsolatosan, még valamint el akarunk mondani s azzal befejezzük cikkeinket, melyeknek felirata ellen lehet valakinek kifogása, de az eszme-láncolatot megtalálhatja, ha akarja.

Szász Gerő.

Alakítsunk vidéki beteg-segélyező és temetkezési egyleteket.

Azt hiszem, mindnyájan egyet értünk abban, hogy korunk a haladás százada; most valahára megindult, mozgálmobba jött minden. A haladást kénytelen elismerni mindenki, még az is, a ki tagadja, hogy előre mennénk s úgy véli, hogy téves s a bukás felé irányul választott utunk; még az is, a ki nem áldást, hanem romlást, pusztulást lát homály lepte szemével a hátra hagyott téren! S míg a kor szelleme gözerővel rohan s ragad magával minket is: addig vannak, kik koronkint elkeseredett szívvél, fájó kebelvel emelik fel szavukat s hoszsú életöknek tapasztalatokkal gazdag tárházából fölszínre juttatnak ottan-ottan egyet s mást, melyekből — valljuk meg — sokat okúlhatunk; mindenek felett pedig, komoly intelmek azok, melyek figyelmeztetnek, hogy „lassan a testtel.“

Az igaz, hogy a mindennapi tapasztalat bizonyítása szerint, ma már az ember az eszményi világ ködös légköréből mindig alább száll, s már-már a földön leli magát; de én ezért merőben alaptalannak tartom a rettegést, mint ha már ma-holnap nem lelkesülne az emberiség többé az iránt, a mi eszményi, a mi szép, nemes, megnyugtató, a mi kegyeletre és tiszteletre méltó; a mi, egy szóval, human.

Én hiszem és meg vagyok győződve a felől, hogy éppen a mi korunk kezdi föllelni a helyes utat és módot akkor, a midőn iparkodik és munkál minden ember, de előbb itt a földön saját körében, s csak aztán emelkedik fölfelé a magasba, hová őt szíve-lelke elutasíthatlanul vonja!

Hogy nem oly rossz a világ s nem oly szív- és kegytelenek az emberek ma, mint azt sokan talán csupán túlzott féltékenységből bienni és hirdetni akarják: erre nézve elegendő bizonyosságul szolgálunk azon mindennap előálló és magasabbra emelkedő intézetek, melyeket a kegyelet teremtett.

A művészetnek új templomai emelkednek, az özvegyek, árvák és szegények ma már több menhelyet találnak, mint csak a közel múltban is. Beteg ember társainkra is kiterjeszték többen figyelmüket és nem egy helyen kedves halottaikat egy leti közkölt ségen temettetik el!

Az anyagilag földhez ragadt szegényt betegségében — akkor, midőn már karját többé nem bírja a munkára — ápolni, fölsegélni, és midőn közelgetni látja életének óráján az utolsó percet, akkor is legalább azt a megnyugtató vigaszt nyújtani, hogy kiszenvedett porai tisztessége-

sen fognak egy csöndes nyughelyre tétetni, hol az örök álm zavartalan leszen: ez a két intézmény legalább kétségkívül a kegyelet és a humanizmus kifolyása mindenütt.

Ezek hatalmas fegyverek a kor fiának kezében, melyekkel lelkeket hódíthat s a szíveket lebilincsetheti.

Nem egy város van már honunk határain belül, mely rendszeres beteg-segélyező egyletén kívül, temetkezési társulatával is méltán dicsekedhetik. Az, hogy e részben is a városok mentek jó példával elő, igen természetes és egészen helyén van.

Azonban, gondolatom szerint, a betegs-egélyező és temetkezési egyletek százszor üdvösebbek volnának, ezerszer nagyobb mérvű szükséglet és hiányt fedeznének falukon; ott, népünk alsobb osztályának körében; ott, hol a szegénységet csak úgy az arcokról lehet leolvasni.

A városok lakóinak egy jó nagy része föl sem tudja igazán fogni azt, hogy mily nagy áldás egy temetkezési-egylet; ők iparuk, vagy kereskedelmöknél fogva nagyobb hitellel bírnak, s az élet javai inkább rendelkezésre állanak; ők rendes körülmények közt nem jutnak oly helyzetbe, hogy ne tudnának bármely percben legalább annyit előteremtteni, a menynyi p. o. egy beteg kedvesük gyógyítására megkívántatik, vagy tisztességes eltemetésére szükséges.

De ott van vidékeink szegény földmivelő osztálya, ott vannak azok az emberek, kik a szó teljes értelmében, tenyerökkel szerzik meg a mindennapi kenyeret, — kiket igazán csak két karjuk s az istenbe vetett hit és reménység tart fenn.

Már most meglepi egy betegség a család apát, nem dolgozhatnak s gyermekei is még nem munka-képesek; tehát éheznek ő s vele egész családjá.

Tudjuk-e képzelni a fájdalmat, mit az a szegény apa érez kebelében? Oh, ezt csak az tudhatja, a ki már próbálta, vagy látott már egy ilyen szenvedőt!

És hát annak a szegény özvegy aszszonynak, ki ha nincs is egyedül, de méltán elmondhatja, hogy: „keserűek az én özvegységemnek napjai“ vajjon, nem sajdul-e föl gyakran kebele; vajjon, nem gondolkodik-e aggodva ily képen: „istenem, ki temettet el engem, ha meghalok hisz semmim sincsen; ki szán meg engemet s ki ad egy talpalatnyi földet, hol megpihenhessenek fáradt tetemeim?“

A legutolsó szegény is bizonynyal örömet adná a munka idején öszszegyűjtött szerzeményének egy kis részét oly célra, hogy abból magát, vagy övéit, ha a betegség leverte, ápolják, s halál esetében, gondoskodva legyen a tisztességes eltemettetésről is.

Nincs oly fásult szív, mely a halálra gondolva, valami parányi kegyeletet érzést ne árulna el; nincs oly közönyös kebel, melyre megnyugtatólag ne hatna az, ha tudja, hogy magát és övéit a nyomor percében felsegitik s még holta után is gondoskodnak róla!

Bod Károly.

(Vége következik.)

TÁRCA.

Közlemények erdélyi tudósok mult
századi levelezéséből.

(Folytatás.)

II. Benkő Józsefhez intézett levelek.

I Gyöngyösi János tordai pap, a költő, levele Benkő Józsefhez. Kelt Uj Tordán 1776. sept. 9-én.

Tiszteletes Notarius Uram,

Kedves Jó-akaró Uram!

Tiszt. Uram, Kegyelmednek 26-a July költ levelét vettem 10-a Augusti. Úgy gondolom, sokféle gondolatok jöhetnek T. Uram elméjére felőlem, mi az oka, hogy még eddig válaszat nem vehette. De késedelmemnek helyes okait adom. 1-o. A reám bizott dolgok olyanok nagy részent, melyeket sok tudakozásból, kérdésekből lehet meg-tudni, sőt ex archivis et protocollis kellene ki-keresni, ha az ember nem csak beszédet és közönséges nyelven forgó relatiót, hanem fundamentomos igasságot akar irni és örök emlékezetben tenni. Igen sok utánna való járásokat tettem a város hadnagyán, notáriusán és a vármegyén, még-is egy kis munkára nem vehettem reá őket sok szükségesebb dolgaik miatt. Igérték, fogadták, napról-napra halogatták; mind e mai napig még-is semmit se excerpáltanak a protokollumokból, a melyeket reá bízam. Ezeket vártam, ezért késtem. Igen jó is lett volna édes T. Uram, ha még jó-előre, még a munka készen nem volna, tudósított volna T. Uram engemet; mert ha így meg nem volnék T. Uramtól szorittatva, és elégséges időm volna (minthogy az effélékre az is kívántatik,) sok szép relatiót ex documentis fide dignis tehettem volna T. Uramnak, és excerpálhattam volna ezen maga idejében nevezetes helységről Erdélynek, melyek nincsenek fel-jegyezve és emlékezetben közönségesse téve. 2-or. Ha valaminek utánna járok is, ha valamihez efféléhez fogok is, ezen eklésiában lévő igen terhes szolgálat majd minden órában félbenhagyatja és hagyatta igyekezetemet különbféle intermediu-mokkal. 3-or. Ha Brassóban küldöttem volna leveletem, ki tudja, ott meddig hevert volna, s el is tévelyedhetett volna; ha T. Prof. Szegedi Uram kezébe küldöttem volna is eddig, csak e táján küldhette volna el, hamarébb nem igen. Vártam azért ezen sokadalmat, melyre szoktak ki-jöni háromszékiek is. Vagynak is vargyasiak s mások, egyenesebben megyen-meg levelem. Most azért küldöm T. Uramnak válaszat, melylyel ex humanitate tartoztam; de csak azt sajnálom, hogy ennyi időre is csak annyiról tudósithom T. Uramot, mint ha ez előtt három-négy héttel válaszoltam volna, a miatt, hogy sem a vármegye sem a város tisztjeit egy kis munkára reá nem vehettem.

A tordai papok catalogussát a mi nézi, T. Batz Uram, a mostani ó-tordai fungens pap, a menynyire lehetett, kidolgozta az ó-tordait. Maga keze irását küldöm T. Uram ke-

zébe, és annak hátára én is rá irtam az uj-tordaiakat, a menynyire csak lehetett nyomozni. Többre egyik is közülünk nem mehetett.

Tordát a mi illeti, a mint a T. Uram levelében a kérdések vagynak renddel, azokat fel-veszem, és felelek reájok. 1-ör A két Tordát azon egy magistratus igazgatja, minek utánna in Anro 1672 a két város bizonyos conditiók alatt egygyé lett. Azokat a conditiókat igyekeztem ki-iratni, vagy magam ki-irni, mivel kértem-ki vagy csak Apafi fejedelemnek arról költ levelét az arkhivumból, mind eddig ki nem kaphattam. De igérték, hogy ki-adják, és excerpálván azon punctumokat el fogom T. Uramnak küldeni. Tudom én, hogy a supplementumát azon munkának ez után két hónappal sem léssen késő Bécsbe küldeni. Addig pedig még egy relatiót csak teszek T. Uramnak azokról, a melyek most el-maradnak. A Hadnagyok és Adessorok vagy tanácsban ülő személyek választásában semmi proportio nem tartatik. A melyiket a votum találja akármelyik Tordában, a helysége tekintet nincsen; noha ugy tartom, a conditiók között vagyon ez iránt valami determinatio, de azt per usum longum már a tordaiak el-hagyták. A határa a két Tordának annyira egygyé lett, hogy még a pascuumra nézve sem különbözik, egyik a másik határán legeltethet. Ebben az egyben még-is uj-Torda különbözik ó-Tordától, hogy ó-Torda dézmás hely, quartát ad, mely most jár kétfelé, a cath. és ref. papnak; uj-Torda pedig, valamint régen is, miolta Bethlen Gábor újabban beplántálta volt, semmi dézmát legkissebbet nem adott, úgy most is attól immunis post unionem. Ó-tordai ember szabadon vehet uj-tordai határon széna-füvet, szántó földet, szőlőt, de dézmát róla nem ad. De ha új-tordai ó-tordai határon miveltet valamit, a quartát tartozik ki-adni. Ez az egy különbség van a két határ között. De egyébként semmi tisztségek a leg-alább való is valami proportiót, hol ki melyik városban lakják, nem observál. A két város piacza a heti vásárra nézve ó-Tordában vagyon. Ott vagyon a tanács gyűlése is. Uj-Tordának is vagyon jus forija, de a maga különös piaczán csak a két sokadalmat ejti. A héti vására amoda által-ment, an usu, aut pacto, még végére nem mehettem; meg-mutatja az Unionis levél, mikor meg-olvastam. A két várost, a mint ma az emberek tartják, igaz az, hogy a Sós-patak nevezetű patakocska, a mint le-folyván éjszak felől délre, el-csavarodik nap-nyugot felé; az a csavarodása a derekán van a városnak, és a csavargó folyása tartatik metának, de csak ott, a hol van az a folyás; de vagyon még nap-keletre mind nap-nyugotra feles része a két városnak, ott is vagyon határa ex usu mind a kettőnek, ugy mint nap-kelet felé az aknai út, nap nyugot felé, vagy inkább nap-nyugot és dél között lévő része felé, a lutheranum templomon fejlül lévő sikátorocskától lineát vonván a Tek. Pünkös-ti Mihály Uram telekén által épen a szőlő hegyig. De nb. hogy ezen közelebb említett határa a két városnak praecise bizonyos lineával nincsen meg-határozva, annyival is inkább.

mivel ott a házak és telekek össze vannak foglalva. De közönségesen azon említett sikátorocska a lutheranum templom mellett, a mely által nyúlik a Varga utcára, és az utcán által a Pünkösti Uram telekje tartatik azon a felén a városnak metául. Az egyházfalvi régi templom az a mely ma a Paulinusoké. Nincsen ugyan az Aranyos partján, de nem is igen messze esik tőle, és a mint a catholikusoktól meg-tudakoztam, a Sz. Háromság tisztességére vagyon felszentelve. Egyebeket már T. Uram Tordáról nem kérdezt, hanem a régi rómaiak várát, mely régen Salinaenak neveztetett. Azt ma a tordaiak közönségesen csak Várnak hívják, sőt az a szántó föld forduló, mely most annak helyén fekszik, Várnak neveztetik a contractusokban. Leán y Várnak is hívták azt, a mint az új-tordai eklésia protocolumából olvastam, de ma ezen nevezet nem igen hallatik. Volt ez a vár inkább ó Torda felett azon a hegyecsken fekvő planitiesen, melynek situsza esik nap-nyugot és dél között a városra nézve. Ma azon várnak a föld színe felett semmi nyoma nincsen, mind szántó földek azok; ha nem vár árkanak valami mélysége mostan is tetszik. E felett a szántó földekből mind e mai napig különb-különb-féle monumentumok, kő-fundamentumok, urnák és kő-koporsók ásattnak-fel. Nevezetes az, hogy abban a várban volt per lateritium canale aquæ ductus hé-vive a föld alatt igen mélyen épen Koppándról egy szép forrásból. Ez a canalis volt kicsinálva szép nagy téglából, melyeket ma is bővön hánynak ki azon canalisból, hol egyszer, hol másszor. Az enyei theca padimentoma azon téglából való, melyek azon canalisból hánnyattattak volt ki. Még azt is kérdezi T. Uram, ha vi-geál-e ma a lakosok között Egyházfalvának nevezete? Töb-bet T. Uram Egyházfalváról nem kérdez. Jóllehet itt Egyházfalvának ó Tordával való uniójáról is sok dolgok vagynak, de csak ezen egyre felelek. Ma Egyházfalva nevezete nem hallattatik, épen contractusokban fogják a helyek situsára nézve olykor, azt sem mindenkor, inserálni. Ugyan csak minden ember tudja itt azt, hogy az a része ó Tordának Egyházfalvának hajdon neveztetett, és külön helység volt.

Második a Keresztes mezeje, mely iránt T. Uram tudakozódik némely kérdésekkel. A mi azt nézi, annak két része vagyon, egyik Torda felől, e kisebb, és az Aranyas partja a határa s neveztetik Magyar Keresztesnek. A más része sokkal nagyobb. El-választja: egy patak, vagy Aranyas szakadék Magyar Keresztesről éjszak felé; határa pedig dél-re a köves hágó, nap-kelet felé Polyán, nap-nyugot felé Sz.-Mihályfalva. Ma az egész Keresztes mezejét birják két felé. A tulsó Keresztest birja a Mélt. Naláczai familia egészen. A fiscus azt prætendálja, hogy inscriptióban volna, és most a mint hallom, perben vagyon. Ez az a része Keresztesnek, mely a patakon túl van a köves hágóig. Mikor és mi módon vette által a Naláczai familia azt, kérdeztem ide való tisztótól, de nem tudja, hanem, ha fog tetszeni T. Uramnak, instáljon levele által Báró Naláczai Károly Ur ó Nagyságának Bábolnára, és ott lévén a familia levelei, communicálja Kegyelmeddel. A falu pedig, mely Oláh Keresztesnek hivattatik, az után épült, hogy Naláczai familia birja. Torda felől való része pedig Keresztesnek Tordához tartozik, bir abban a Fiscus is, fogadója van rajta és egyéb appertinentiák. Ehből

szokott fel-osztatni egy nagy rész a tordaiak számára török-búza-földnek. Az egész Keresztes mezőnek hossza valami más-fél fértálmérföld (a mint ma van) szélessége pedig egy fertály mintegy. A lager itt volt delineaálva tavaly a Naláczai Keresztesén, holott kivált akkor egy kútat ástak, mely nagy és bőv forrású, igen derék vize, és azt a tordaiak Császár kútjának nevezték.

Hátra volna még a Torda vármegyei Főispányok catalogussa. De az ordinarius Notarius ide haza nem volt, hogy a protocollumokból kikereshette volna. Most jött haza. Ez is meg-lészen. A tordai hadnagyoké is meg-lészen; addig zsém-belek a hadnagyokon. Ezeket azután minél hamarébb el-készitem és el-küldöm; csak hogy most siettem a válaszszal, hogy T. Uram kétségbe ne essék valahogy kevés humanitásom iránt. Úgy, a mely urasságok itt birnak Tordán, ezek: Gr. Bethlen László, Báró Jósika Mósesné, Báró Naláczai Ist-vánné, Báró Bornemiszné, a Thesaurariusné-féle, Gr. Teleki Ádám, Gr. Toroczkai, Báró Kemény Miklósné, Báró Kor-da György, Gr. Bánffy György. Ezeknek itt mind házaik és örökségeik vagynak. Szőlejek, szántó földek. Ide való Mélt. Inczédi Sámuel, mostani főbirája a vármegyének, és a Tek. Vér familia, mely itt igen régi, most birja az ide való portiójokat Vér Angrás úri. Nemesek pedig itt, a kik dereka-sok, olyan sokan birnak, hogy alig lehet elé-számlálni,

Bogácsi, Kóródi, Ferenczi Urak, kiket emleget Kegyelmed már meg-holtanak.

Én ezeket igen sietve irám le a sokadalmi sokféle akadályok miatt. Alig tudék időt lopni. A többiről is tudósítom T. Uram Kegyelmedet. Ajánlván magamat T. Uramnak szeretetéhe, maradok.

Tiszteletes Notárius Uramnak.

Új-Torda 9-a Sept. 1776. igaz köteles szolgálja

Gyöngyösi János m. s. k.

Közli Szabó Károly.

(Folyt. következik.)

A franciaországi protestánsok helyzete a zsinat után.

(Folytatás.)

A fenyegető veszélyvel szemben, elhatározó eszközhez kellett nyulni: egyenesen a köztársaság elnökéhez kellett fordulni, és őtet felvilágosítani a dolog állásáról s az egyházban uralkodó hangulatról. A kezdeményezést e fontos lépésre a szynodusnak azon tizenhét tagja tette meg, kik a bal-középet alkották. Október második felében Franciaország reform. lelkészeihez egy körlevet intéztek, melyben még egyszer fölfejtették az egyházi állapotokat s fölhivták őket, hogy írják alá ama feliratot, melyet Thiershez fognának benyújtani s melynek szövege így hangzik:

„ — Elnök ur! Azon tiszteletnél fogva — melylyel viseltetünk önnek jóakaró szándékai iránt, melyek alapul szolgáltak az 1871. nov. 29-iki dekretomnak — úgy hittük, hogy el kell fogadnunk a mandumot, képviselni egy rakás konzistoriumot egy gyűlésben, melynek összzehivasát mi nem ohajtottuk. Ama kihallgatásnál, melyben ön közülünk többeket részesített, előre kijelöltük a hiányokat és tökéletlenségeket

azon választási mód iránt, melynek alkalmazása sommi biztosítékot sem nyújtott a felől, hogy képviselve lesznek mindazon irányok, melyek egyházunkban léteznek. Ön nem tartotta ildomosnak, dekretomát visszavonni, vagy változtatni rajta; de azon biztosítékot adta, hogy megengedni nem fogja, hogy a többség, bárhogyan alakuljon is, elnyomja a kisebbséget. Arról volt szó, hogy ki lehessen ismerni egyházunknak óhajtásait, szükségait; és mi nem vonakodtunk azokról tanubizonyosságot tenni, megbízóinknak jogait védelmezni.

De soha el nem ismertük, hogy ily körülmények és a fennálló törvények rendeletei ellenére egybehívott ily gyűlekezethez majoritása magát souverainnek jelenthesse ki és hitfeleinknek legalább felét — azok akarata ellenére — megfoszthassa azon konkordatumnak jótéteményeitől, mely hetven év óta gyakorol befolyást kormányzatunkban.

A szynodus a béke és egyetértés gyűlésévé lehetett volna; de a 108 tagból összesen 61 számból álló majoritást ezt nem akarta; minden kísérletet visszautasított, mely ezt előidézhetné. Azon ürügy alatt, hogy az egyház hite megállapítandó, egy hitvallomást dekretáltak, melynek alapján egy törvényjavaslatot nyújtottak be önhez azon kéressel, hogy azt a nemzetgyűlés elébe terjeszsze.

Hasztalanul utasítottuk vissza a szynodusnak általános souveraine tekintélyt; hiában kívántuk, hogy az új szabályzat terve a presbyteriumok és konzistoriumok jóváhagyása iránt megkérdeztessenek, mint a melyek fennálló törvényeink szerint, hivatalos képviselői egyházunknak: még azt sem nyerhettük meg, hogy e képviselő testületeinket megkérdézzék.

Ilyen körülmények között, csak egy út marad fen számunkra, hogy felelősek lehessünk lelkiismeretünk és megbízóink előtt. Nem kívánjuk, hogy figyelmére ne méltassa azon egyházak határozatait, melyek egy konfeszszionális alapot és a szabadságot korlátok közé szorító egyházi szervezetet elfogadni akarnak; de megingathatatlan bizalommal követeljük a jogot, hogy jelenleg fennálló törvényeink oltalma alatt azok maradassunk, a kik vagyunk. Hogy a 61-ek tervjavaslata mindazon községekre kiterjesztessék, melyek ezt szentesíteni akarják: azt meg nem akadályozhatjuk, bár sajnálatunkat kell kifejeznünk a felett, hogy az egyetemes egyház kebelében egy partikularis egyház keletkezik. Mi nem akarjuk erőszakkal magunk között tartani azokat, kik a jelenlegi helyzetet elviselhetetlennek ítélik; mi, kik eddig e testvéreinkkel együtt éltünk, részüket kiadjuk az atyáinktól nyert örökségből s megmaradunk azoknak, kik voltunk az ők elszakadása előtt.

(Pr. K. Z.)

(Vége következik.)

Előfizetési felhívás.

A Keresztyén Magvető VIII-ik kötetére.

A Keresztyén magvető, az 1873-ik év folytában is megjelenik.

Ha valamely vállalat becsét az előfizetők száma határozná meg: úgy az egyházi folyóiratok kevés értékkel bírnának; mert ezeknek legkevesebb olvasója van.

Előfizetőink nagy számára mi sem hivatkozhatunk; de midőn örömmel tapasztaljuk, hogy folyóiratunk iránt annak megindítása óta a részvét még eddig mindig fokozódott, azt hisszük, hogy a következő kötetel sem fogjuk csak a könyvek számát szaporítani, hanem valódi szükségét pótolunk.

Ez a meggyőződés indit arra is, hogy folyóiratunkat jövőre füzetenként egy-egy ivvel megnagyobbítsuk; mihez képest a Keresztyén Magvető VIII-ik köteté az eddigi módon 4 füzetben jelenik meg ugyan, de füzetenként 6 ivet s így az egész kötet legalább 24 ivet fog tartalmazni, melyhez a jelen év elején elhunyt n. ajtaji Kovács István arcképe járuland, kinek nagybecsű autobiographiája szintén e kötetben fog megjelenni.

A jutalom e kötetből sem fog elmaradni. Előfizetőinknek Channing E. V. válogatott műveinek IV-ik kötetével kedveskedünk.

Miután azonban folyóiratunk megnagyobbításával költségeink is szaporodnak, az eddigi előfizetést 40 krral megnoveljük. És így lesz az előfizetés

a Keresztyén Magvető VIII-ik kötetére a jutalomkönyvvel együtt 2 frt. o. é. mit a szerkesztők egyikehez (Ferenc József b.-magyar-utca 321 sz.) február hó végeig beküldeni tisztelettel kérünk.

Gyűjtőknek 10 előfizető után egy tiszteletpéldány jár.

Pártolónk, kiknek áldozatkészsége legerősebb biztosítéka vállalatunknak, reméljük, e kötetből sem vonják meg támogatásukat s az ígért 4 frtot o. é. szintén mielőbb befizetni sziveskednek.

Végül, új előfizetőinket még egy különös kedvezményben kívánjuk részesíteni.

Mivel a Channing műveit maradandó becsüknél fogva nagyobb számú példányban nyomattuk, készek vagyunk, új előfizetőinknek a már megjelent három kötetet csak félárban, kötetenkint 60 krrban és az elszállítási 10 krrban, együtt 2 frt. 10 krrban megküldeni.

A kik e kedvezményben részesülni kívánnak, sziveskedjenek ez iránti óhajtásukat az előfizetés beküldésével kijelenteni, illetőleg 2 frt. helyett 4 frt. 10 kr. o. é. küldeni.

Kolozsvárt, december 31-én, 1872.

Ferenc József és Kovácsi Antal,
szerkesztők.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Egy szomorú kötelesség teljesítésével kell megnyitnunk e rovatunkat, midőn a legmélyebb fájdalommal, és a veszteség feletti benső elszédékenykedéssel jelentjük, hogy n. enyedi főiskolánk tanára, Kasza Dániel, folyó hó 20-án, hosszasan tartott szünet után, meghalt. Egyike volt ő a legderékabbaknak, kik e nehéz pályára szentelték magukat, s kik annak éltek egészen, mint egész férfiak. Főmelkedett szellem, erős akarat, nemes lév, kitartó buzgóság, párosulva oly széles ismeretekkel, minőkkel kevesen dicsekedhetnek: ezek voltak azok, melyek őt tiszteltté, és mindenki előtt a szeretetnek tárgyává tették, s melyeknek romjainál még élesebb a fájdalom, mert férfiaságának legszebb korában kell őtet megkönyeznünk s mert a mi ő volt, az önmagától — ernyedetlen szorgalom és kitartó munkásság által lett. Oh, hogy a legjobbakat koll elvesztenünk, kiknek helye üresen marad! „Pusztulunk, veszünk, mint az oldott kéve, széthull nemzetünk!” Béke lengjen sirja felett! Életének főbb vonásait később adni fogjuk; addig vessünk sirjára egy virágot, s őrizzük meg emlékezetét örökre!

= Vizaknán „legény-egylet” alakítottak, melynek tagjává lenni, köteleztetik minden mesterlegény. Célja: az ifjuságot vallásos buzgóságra, az isteni-tisztelet pontos gyakorlására, erkölcsös, munkás életre szoktatni; dorabólólásról és káromkodásról szigoruan eltiltoztatni. Van az egyletnek már 82 tagja, kik az alapszabályok megtartására — büntetés terhe alatt — magukat kötelezték. S bár nem irták meg nekünk, de mi kockáztatjuk azt a véleményt, hogy ref. lelkész társunk, Sylveszter Domokos áll élén,

kiről ez alkalommal is elmondhatjuk: ecce homo! Nem vesződik azzal, hogy mi ellehetünk-e a Krisztus nélkül; hanem megfogja a dolgot ott, a hol kell: növeli egyházát a jövődönök; készíti magának azt a megnyugvást, hogy évek után elmondhassa: nem hiában éltem; s józan munkássága által méltóvá teszi magát egyházának tiszteletére. Már Sz.-Udvarhelyen megmutatta, hogy tapintatos, buzgó és munkás lelkész; adjon isten neki erőt, hogy sokáig munkálkodhassék. Ujabb nemzedék, fiatal papok, barátim, kövessétek a szép példát; mert „nehéz az ut, de célra visz s nehéz pályán szép küzdeni.“ S nincsen oly kis mag a világon, melyet ha elvetünk, s gondosan ápoljuk: meg ne hozza a maga gyümölcsét. S ti magvetők vagytok mindannyian!

= **Édes örömet említjük föl,** hogy Vizaknán tek. Szöcs Sándor ur és ref. lelkész Sylveszter Domokos aa. 100—100 frtnyi alapítványt tettek az odavaló ref. iskola javára. A nemes tett önmagában hordja jutalmát; s vajha, sokan volnának, kik a példa-követés által, ezt maguknak megszerezni, ohajtanák; mert ebben áll istenek országa!

= **Szövérdi pap, Madaras Jánost** súlyos családi vesztesség érte; folyó hó 17-én téve sirba 17 éves kedves leányát, Maros-szék felső kerülete egyik legszebb virágát, az angyal szelidségű Ilonkát. Övi szeretete környezte életében; minden ismerősei fájdalma kísérte sirjába: mert ő mindkettőt méltán megérdemelte! Legyen könnyű a föld porai felett!

= **A bacai ref. egyház,** a mult tavaszon, rozszant papilakja helyett, egy új és kényelmes lakház építéséhez kezdvén, azt a mult év folytán, kevés híjjával, felépítette, és egy részét lakhatóvá is tette. Ezen építésben nagyot segített az egyházon mlts gróf Kornis Miklós ur, ki — hábár rom. kath. vallásu — nemcsak tetemes épületfa anyaggal ajándékozta meg az egyházat, hanem azon kívül 100 frt. oszt. pénz segélyben is reszesítette. Mely tette, mig egyfelől áldozat-kész jó szivéről tanuskodik; másfelől, minden felekezetiességen felül emelkedni tudó művelt lelkét mutatja fel. Isten soká tartsa meg ő méltóságát, mint a legjobbak egyikét. Hálás köszönettel tartozik ez egyház Belső-Szólnok megye tkts. bizottmányának is, mely ugyancsak a papi lak építésre az egyház rendelkezése alá adta Baca községének 1872 évi minden megyei ut-munka napszámát.

= **(Pályázat.)** A vizaknai ev. ref. és ev. ágost. egyesült egyházban ürességben levő magyar ajku ev. ág. segéd-lelkészi állomásra pályázat hirdettetik. A segéd-lelkésznek a) évi rendes jövedelme: 108 frt 4 kr. tized-kárpotlási kamat és 10 frt. kameratikum beneficium készpénz; 20¹/₂ hold kanonika porció használata; 2 mázsa só; két szekér tűzifa; szabad lakás és a stóla. Ezen kívül, alólirtól a minden harmadik vasárnap délelőtt tartandó prédikálásért 2—2 frt. tiszteletdíjra s általában fizetésének idővel növelésére számíthat. b) Teendői: a szokott lelkészi teendőkből a ref. lelkésznek segédkezni, vasárnaponként a délutáni s másod-hetenként a mivesnap-reggeli isteni-tiszteletet végezni, az év. ág. hiveknek a sakramentumokat kiosztani s külön innepiken isteni-tiszteletet tartani. Pályázati határidő február vége. A folyamodványok alólirtt-hoz küldendők. Az egyházközség és a ker. dékán megbízásából. Vizakna, január 15-én, 1873. *Sylveszter Domokos*, ref. lelkész.

= **A vizaknai ref. egyházban** egy — négy kised pléh sip híjján — egészen ép, hat-változatu orgona jutányos áron eladó. Ertekezhetni a helybeli ref. lelkészszel.

= **Az erdélyi gazdasági egylet igazgató választmá-**

Főmunkatárs: **SZÁSZ DOMOKOS.**

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvárt.

nya elhatározta, hogy szakközlönyét az „Erdélyi gazdát“ mely eddig két hetenkint jelent meg, heti lappá alakítja át, s a kétszeres költség mellett is, az eddigi ár mellett, évenként 4 frton adja előfizetőinek. Ajánljuk e derék szakközlöny olvasóink figyelmébe, mely e nemből a legjobbak közé tartozik.

= **Hibaigazítás.** Az igazgató-tanácsból legközelebb közölt tudósításunkban hibásan áll a b.-hunyadi szolgabíró a m.-bikali helyett. *Suum cuique!*

KÖRÖZTETNEK.

75—1873.

Kézdí egyházmegyénkben a kézdí-mátisfalvi másod-osztályu lelkészi állomás.

Pályázati határnap február vége.

A folyamodványok kézdí esperes t. t. Szini János aa.-hoz K.-Albisra (u. p. Al-Csernaton) küldendők.

Kolozsvártt, január 21, 1873.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

86—1873.

N.-enyedi egyházmegyénkben a fel-vinci fitanítói állomás. Évi javadalma:

I. **T e r m é k e n y;**

a) Kepebuza 50—60 30-kéves kalongya, megér	110 frt.
b) 40—50 kisvéka törökbuza; megér	40 frt.
c) Három öl fa; megér	40 frt.
d) Földek használata; becsülve	20 frt.

II. **P é n z:**

a) Készpénz az alapítványból	200 frt.
b) Az egyháztagoztól felszedendő	8 frt.
c) Tandij mintegy	70 frt.
Összesen	488 frt.

Pályázhatnak papok, papjelöltek és okleveles tanítók. Pályázati határnap ápril vége.

A folyamodványok n.-enyedi esperes és egyházkerületi közügy-igazgató nt. t. Basa Mihály aa.-hoz Harasztosra (u. p. Fel-Vinc) küldendők.

Kolozsvártt, január 21, 1873.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

98—1873.

Ez alkalommal másodizben szilágy-szólnoki egyházmegyénkben a sakácsii kántor-tanítói állomás, melynek évi jövedelme:

a) 40 köből kétszeres búza.
b) Fordulonként 3—3 köből férőjú föld.
c) Egy minden évken használható és 3 szekér szénát termő föld.
d) 5 öl kemény tűzi fa.
e) 4 cseber bor.
f) Tandij minden tanulótl 1 frt. o. é. Tanulók száma 60—80.
g) Garas-pénz cimén mintegy 7 frt. o. é.
h) Özvegy aszszonyoktól 1—1 zsák.
i) Temetési stola.

Pályázati határnap február vége.

A folyamodványok szilágy-szólnoki esperes t. t. Dombi Lajos aa.-hoz Bogdándra (u. p. Hadad) küldendők.

Kolozsvártt, január 22, 1873.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő és kiadó: **SZÁSZ GERŐ.**

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JANUÁR 30, 1873.

109—5. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmertve** küldendők: külmagyarutca 16 sz. —

Theologiai fakultásunkról.

Kolozsvártt, jan. 28-án, 1873.

— Utolsó közlemény —

Ha theologiai fakultásunk Kolozsvártt megveti lábát; ha az előbbi cikkünkben felhozott föltételek lélekismeretesen fel lesznek használva; ha ifjúságunk kebelében, mely a papi pályára szánja magát, meggyökerezik a tanulási vágy az által, hogy szerzett ismereteit a kézügyben levő egyetemen öregbitheti — az adott körülmények közt — a legmagasabb fokig; ha kifejlődik az a jótékony szellem, mely az életnek becsét mindenek felett a munkában keresi és találja meg, mely által egyedül használhat önmagának és a közügynek: akkor a máj nap megvetette alapját a jövendőnek; beállította isten országának munkásait; szuperintendenciánk dicsőségének új korszaka fog kezdődni; lassankint el fog enyészni az ok nélkül való huzalkodás és a jajveszékélő sopánkodás; mert lesznek kiképzett, a kor színvonalán álló, buzgó, lelkesültni tudó, kötelességeiket megértő és teljesíteni tudó papok, kik tiszteletet adnak és nyernek. Ezt hisszük, valljuk, reméljük; jaj volna protestáns anyaszentegyházunknak, ha e reményünkben csalódnánk!

S hát ha, mégis csalódnánk? Ki lesz az a meg gondolatlan szülő, hogy tetemes költséggel taníttassa fiát azért, hogy annak jövendője ne is lehessen; ki lesz az az örült fiatal ember, hogy éjet-napot ösztetvére, tanuljon, megszerezze magának a legmagasabb kvalifikációt társadalmi és tudományos tekintetben azért, hogy nyomorogjon egy életen keresztül, öreg napjaira kegyelem-kenyérre szoruljon s családjának örökségül ne hagyjon egyebet, mint koldusbotot? Ez lehetetlen! Elmúlt az a világ, midőn a próféták szőr-ruhába öltöztek és vad mézzel táplálták életüket; ma józan észszel senki sem kárhoztatja el magát a társadalom páriájának: s éppen ezért, a theológiát tanulni vágyó és magukat a papi pályára szentelő ifjak száma naponta fogy s rávetik magukat

oly pályákra, hol akárhányszor a jutalom nagyobb, mint a teljesítendő és minden esetre nagyobb, mint a valósággal teljesített kötelesség.

Ez utolsó állításban sok igazság van, ha csak a mai napot nézzük, holott jóra való emberre oly szükség van, mint a levegőre. De ne feledjük, hogy Magyarország tulajdonképpen most alakul át modern állammá, mert csak most kapta vissza sorsát önkézebe; most állítja be mindenféle hivatalait, kiknek száma legió, tán több is, mint kellene; most építi vasutait, hová sok ember kell; a központi és megyei, sőt még a községi élet is megköveteli a maga adminisztráns kezeit. Ám, meddig fog ez tartani; a világ végezetéig? Bárminő nagy molokh is az állam az ő szövevényes gépezetével, egyszer csak bételik végre — és pedig már igen hamar — és akkor jut ember a papi pályának is, mert az a fiatal hiválnok, kit most ért a szerencse, negyven év előtt, bizony senki kedveért sem fog vágyini, hogy kilépjék ez árnyék világból. De már holnap éppen úgy fognak várni az ifjak egy kis állomásra a miniszteriumoknál, vagy a törvényszékeknél, — miután minden ember országgyűlési követ nem lehet — mint negyven évvel ezelőtt a kancelláriáknál, míg valaki akarva, nem akarva, visszaadja porsátorát az anyaföldnek. S még akkor is alul kell kezdeni, mert akármilyen gyorsan buknak is a miniszterek, de utóvégre is csak kilenc van, s minden emberből nem lehet miniszter; a burokrácia pedig — a minő nekünk is lesz bizonyosan — nehezen tűri el, hogy egy fiatal embert elébe tegyenek, ha csak valami legmagasabb pátröciniumban nem részesül. Az alsobb rangu hivatalnokságnál pedig csakugyan előnyösebb egy jó p a p s á g.

Egy jó papság! Ubi te requiram? Hic Rhodus! Holott erdélyi szuperintendenciánkban van 571 állomás s ha mind be volna töltve, e nagy számból, ha sokat mondunk, 25 élhet állásához mért kényelemben, 100 tán él tisztességesen, a

többinék sorsa szükség, nélkülözés, lemondás és nyomor.

Ezektől várunk aztán oly kötelesség-teljesítést, melytől függ a földnek és menynek minden dicsősége; ezeket megbizzuk az erkölcsi rend fetti örökösével; megvárjuk tőlük, hogy a műveltségben és tudományban előljárjanak, mint a földnek lámpásai; rájuk bizzuk nem csupán egyházi életünket, hanem magyarságunknak és így szép hazánknak egész jövődjét; szóval: felelőssé teszszük őket mindazért, a mi bűn, gyarlóság, törpeség, és hátrányára van az erkölcsi világrendnek, holott elpanaszolhatják Jézus Krisztussal: „éhezem és nem adtok enem: szomjuzom, és nem adtok innom..

Ime, a „circulus vitiosus;“ holott felelőssé teszünk olyan embereket, kiket a mindennapi kenyér szüksége szorit; itélet elébe állitunk olyanokat és tényleg elitéljük, kiknek meg kell osztani önmagukat, mert eszük tán figyelmezteti, hogy legyenek hivek a rájuk bizottakban; szívök pedig oda vonja azokhoz, a kikre való édes gond elvonja őket kötelességük teljesítésétől: pedig, két urnak nem lehet szolgálni. Valóságos trágikai összeütközés. Ha a köznek élnek, hogy esküjüket megtartsák: családi életük lesz rajtuk a fatum, mely szétmorzsolja; ha pedig családuknak élnek, úgy a nyilvánosság ítélőszéke előtt kell elhallgatniok a „bűnös“ szót, mint haszontalan szolgák; s mindenképpen elvesztették az élet célját szemek elöl, s a küzdelemben rájuk nem várhat más, mint a vesztés szégyene, a bukás gyalázata.

Ezt a dilemmát meg kell oldanunk, ha nem akarjuk kockára tenni azt a faktort, melyet társadalmi életünk eddig birt a protestáns papságban, melynek oroszlány része van hazánk fennállásában és elvitázhatatlan érdemei a világosság és szabadság munkájának általánossá tételében. Meg kell oldani annál inkább, mennél jobban érezzük mindannyian, hogy ez már sokáig nem tarthat a nélkül, hogy egy óriási bankrottnak ne tegyük ki a magyar protestantizmust.

Miket fog e tekintetben határozni — a Pestre összeülendő konvent közbejöttével — egy netalán lehető generalis közzsinat, azt mi találgatni, nem érezzük magunkat hivatottaknak. De az kötelességünk, hogy itt a mi territoriumunkon tegyünk annyit, a mennyi lehetséges; kötelességünk, felvetni egy eszmét, melyet miután az idő és a szükség megérlelte, be fogja bizonyítani életre-valóságát.

Ha növelünk oly papokat, kik hivatásuknak színvonalán állani, minden föltétellel birnak; kik teljes biztosítékot nyujtanak, hogy hű sáfárok lesznek az urnak dolgaiban: nekünk kötelességünk, hogy legalább is oly jutalomban részesítsük, mely ha tanuló pályájuk törődéseivel és a végzendő munka terhes felelősségével nincs is arányban; de minden esetre, legalább anynyi legyen, hogy ne csak a koldus ne nézzen rájuk szájalommal, hanem a mindennapi szükség felett ne kelljen kétségbe esniök; s ha fényűzőleg nem is, de anynyi kényelemmel élhesse-nek, hogy elég élet-szeretetet merithessenek, a terhes munkára vetni kezüket.

Ekkora tőkét az államtól várni — midőn e terhet még más nálunknál boldogabb államok is lerázni törekeshnek vállaikról — hiában való reménykedés; hogy hallgatóink egyszerre létesítsék anynyi, mint homokra építeni; hogy célt érhesünk valamennyire nekünk mulhatatlanul fel kell állitani Erdélyben a miszszionárius-papságot; csoportosítani a szegényebb egyházakat és sok gyöngye helyett, keveseb, úe megélhetőbb egyházat kell létesíteni, melyekben az egyházi szolgálatot egy, de buzgó, és az ügynek élő lelkes végzeze lelkiismeretesen. Most van ötszáznál több pap, legnagyobb része a szegénység és anyagi gondok miatt, a szomorú múlt és még reményvel sem biztató jövő között, mint a szárnya-szegett madár, tétlen egykedvűséggel nézi a pusztulást; akkor lesz e számnak tán csak fele, vagy még kevesebb, de megélhető állapotban, friss élet-kedvvel, a tenni vágyó akarat pezsgő lüktetésével. Ilyen egyházak számára mindig fogunk kapni jó papot; míg most évekig állanak üresen — és még nem is csodálkozhatunk rajta — az oly egyházak, melyekben a fizetés egy kis kanonika porcióra szoritkozik, egyéb jövedelem pedig tán 5—10 forinton kezdődik, de a 150-net soha sem mulja felül. Hihetetlennek látszik ez állapot, ha nem volna megdöbbenően szomorú valóság. Enynyi jövedelemre bizton számít — saját szája vallomása után mondjuk — az a vak koldus, ki minket is megkeres minden héten egyszer.

Ez állapot tarthatatlan: a papért, ki e helyzetben nem lehet az, a minek lenni kellene; az egyházért, mely így csak tengődik a helyett, hogy virágoznék; protestáns voltunkért és nemzetiségünk érdekében, mert ha a pap elhal, menthetetlenül deso-

lálttá lesz; és ez által szemeink előtt apad az a tö-
ke, melynek mi örökösei vagyunk, de hűtlen sáfárai
is. Itt tenni kell gyorsan és elég erélylyel.

A kérdés fontos, és kényes természetű is. Az a
sok „mater“-egyház, melynek okvetetlenül pap kell,
ha az éhezik is; az a sok presbyterium, konzistori-
um, mely össze szokott ülni egy kis atyafiságos dor-
bézolásra azon büntetés-pénzből, hogy valaki az egy-
ház erdejéből lenyesett egy pálcának való hajtást;
a sok kurátor uram, egyházi uram, ki abban találja
örömét, ha papját mortifikálja: mind fel fognak lá-
zadni, protestálni, fenyegetőzni fognak. S ezek elég
vigasztalan kilátások. De utóvégre, ezekkel mégis
szembe kell néznünk: a rábeszélés, a jóakarát, a buz-
góság erejével s ha kell, a törvény hatalmával
is. Mert mi e tekintetben törvényt várunk szuperin-
tendenciális közgyűlésünktől, mely meghatározza a
papi fizetés minimumát — a mai kor szükségéhez
arányosítva — s minden egyházat, mely ezt megadni,
nem bírja, minden lehető becsületes eszközzel ráven-
ni, vagy rákényszeríteni, hogy más szomszédos egyház-
zal szövetkezzenek s alkosson egy erős központot, mely
forrása legyen a vallásos, erkölcsi, egyházi és haza-
fiui életnek. A vajda-hunyad-zarándi egyházmegye, a
deézsi, a székinék egy része már majdnem elveszett,
a szebeni ott van az oroszlan torkába: s ha nem
mózdulunk, még van mit elveszítsünk.

— Hagyjátok a fontolgtató bölcsekedésnek lustasá-
gát; ne áradozzatok gyűléseinken üres szóhalmazok-
kal; ne civődjatok ama hitvány dicsőségért, hogy ki
a derekabb ember; ne az apprehensiók és személyes
ambíciók kisszerű harcában forgácsoljátok el jó ügy-
re méltó erőtüket: hanem, fogjátok meg a dolgot
derekán; álljatok oly ideák szolgálatába, melyek men-
tő eszköz gyanánt önkint kínálkoznak s oly munkát
fogtok elvégezni, mely nem csupán az öntudat meg-
nyugvásában fogja bebizonyítani áldó jutalmát.

Nem csupán hazánk állami élete van a forrás
és átalakulás pontján; e ponthoz értünk el az egész
magyar protestántizmusra és így dicsőségben gazdag
egyházkerületünkre nézve is. Fél-rendszabályok, az
álombúl ébredő tájékozatlanság habozása, tunyaság,
panasz, huzalkodás: szerencsésen át nem vezethetnek
a megszületés processussán. Az elmultnak schlendrián
hagyománya és a jövődönnek hívogató reménye: ez
áll előttünk. Örök dicsőség ránk, ha szerencsésen
munkálkodunk; de örök gyalázat ránk, ha törpéb-
bek, kisebbek vagyunk a kornál, mely a mi válla-

inkra rakta a férfiakat megillető munkát és a fe-
lelősséget, a mely vagy felemel, vagy elsodor.

Nagy, fontos az, mi itt kérdés alatt áll egy-
iránt érdeklő egyházi, erkölcsi, nemzeti, és kultu-
ralis állapotainkat.

— Cikkeink bár elég terjedelmet nyertek, szűkebb
keret, hogy sem kibeszélhettük volna magunkat. Csak
rá akartunk mutatni, hogy teljesen szakkép-
zett, a tudomány és műveltség színvona-
lán álló, buzgó papok nélkül egyházkerü-
letünk sajgó sebeit be nem gyógyíthatja
emberi kéz; ilyeneket nyerünk, ha theo-
logiai fakultásunk Kolozsvárra fog áthe-
lyeztetni; s hogy papjainkat elláthassuk
illő jutalommal, állítsuk fel a belmisz-
sziót, csoportosítván a szegényebb egy-
házakat.

Ez a tengely, mely körül forogtunk. Kidombo-
rult-e az eszme, megítélni, nem ránk tartozik. De mi
hiszünk ez eszmékben, mert ez a dolgok kezdete,
fundamentoma, s ki ezek nélkül akar építeni, ho-
mokra épít. Szóljatok hozzá, vitassátok, verjete meg,
győzzetek le, s mi örömet meghajlunk a jobb előtt.
A lehető vita eredménye fogja majd elhatározni a
mi további teendőnket.

Isten velünk!

Szász Gerő.

Alakítsunk vidéki beteg-segélyező és te- metkezési egyleteket.

(Folytatása és vége.)

Ha van ügy és intézmény, mely nem szorult arra,
hogy éles dialektikával gyűjtsünk számára pártolókat, ugy
a szegény falusi nép betegeinek és halottainak ügye bi-
zonynyal első helyen áll. Ahhoz csak egy kis buzgóság kell,
hogy az ilyenmü társulatok létesülhessenek és e buzgósá-
got én első sörben a lelkésztől várom meg; ők kell hogy
a nép ügyét felkarolják, mert az az ő ügyök is egyszers-
mind! Csak nem régen láttam egy szegény földmives csalá-
d fejét a gyászravatalon kiterítve, kedvesei kétségbe
esve, reá borultak és siratták. Sokan látták a kitett gyász-
jelvényt, de mert dolog idő volt, minden ember munkája
után látott s közönyösen ment el a halottas ház előtt.

„Vajjon, miért e hideg részvétlenség — kérdezém ön-
magamtól — miért e közöny; mit vétetett ez a szegény
ember életében oly nagyot, hogy még halála után is övéi-
nek kell a hosszú hatását érezni, nekik, az ártatlanoknak
kell bűnhődni?!“

Ő jámbor, jó ember volt, nem vétett senkinek, sze-
rette övéit, tisztelte felebarátját, imádtá istenét, neki csak
egy hibája volt, melyért most bűnhődik és ez: hogy sze-
gény vala!

Árvái alig kaptak sir-ásót is, mert mindenki el volt foglalta anynyira, hogy nem érzett hajlandóságot magában, munkáját félben hagyni csak azért, hogy keresztyéni kötelességet teljesítsen; jutalomra, vagy bár csak jó torozásra sem volt kilátás, mert az özvegy szegény vala.

Nem volt pénzük, hogy koporsót készíttessenek, lelkészt fizessenek, tisztességes halotti ruhába takarhassák kedvesöket.

Végre is, mit tudtak mást tenni, mint hogy egész nyáron gyűjtögetett kevés gabonájukat potom áron learvereztették, hogy fedezve legyenek a temetési költségek. A kesergő családnak választani kellett, hogy a mindennapi kenyeret tartsa-e meg, és ekkor kedvese iránt való utolsó kötelemét ne teljesítse, s tehát a sziv jövődő nyugalomát dúlja fel örökre; vagy, hogy ezt a mindennapi betevő falatnak árán váltsa meg.

Ők az utóbbit választák!

Ime, főtártam egy árván maradt családnak szenvedés teljes képét, csak egyet a sok közül, de a mely kétség kívül elég arra, hogy elszomorítson és egyszersmind hathatósan intsen, hogy siessünk, segíteni a szenvedőken, hogy ne csak prédikáljuk a szeretetet és testvériséget, hanem tegyünk is valamit; ébredjünk fel mi, kik alszunk; ébredjünk és leljük magunkat a gazdagon gyümölcsöző tett mezején.

Lám, mily könnyű lett volna annak a csalápfőnek évenként nyári keresményéből egy pár forintot betenni a falu temetkezési egyletének pénztárába! Mily szívesen tette is volna ő azt s úgy meg lenne most mentve családja anynyi keserüségtől és a véginségre jutástól.

Állítsunk hát vidéki beteg-segélyező- és temetkezési egyleteket! Állítsunk, ha lehet, minden nagyobb község, a kisebbek pedig csatlakozzanak egymáshoz; hisz oly egyszerű és könnyen megvalósítható ez, csak akarni kell!

Azt is láttam s jól tudom, hogy sok helyen menynyi kellemetlen surlódásnak van kitéve a lelkész a miatt, hogy meghal — teszem föl — egy szegény sorsu hive, itt maradtottjai nem tudják kifizetni még a lelkész stólját sem. Mit tesz most a lelkész? Ha elengedi illetékét, holnap ugyan ezt fogja kérni egy másik, s holnap után már a harmadik, hivatkozva a két első esetre, állítja, hogy ő is csak olyan szegény s követeli a díj elengedését!

Ha pedig megtagadja a lelkész a szolgálatot, vajjon, minő hatást fog ez előidézni; vajjon, kegyeletes és gyöngéd eljárás lesz-e ez?

Bizonyára nem!

Szüntessük meg hát a bajt, mely könnyen orvosolható; állítsunk temetkezési egyleteket, melyeknek pénztára fedezze a lelkészi illetéket is. Így jól tenénk hiveinkkel, de segítenénk első sorban önmagunkon is.

Az a kóbel-lázító torozás, mely nálunk dobzodással és tivonyává fajult, alapjában oda vihető vissza, hogy a temetés alkalmával segítők, mint hogy egyéb kiszabott jutalmat a szegénytől úgy sem remélhetnek, s mint hogy

a halál miatt gyakran valami sürgős gazdasági munkajokat kell félbe szakítani, igyen gondolkoznak: legalább együnk, igyünk eleget, csináljunk egy vig napot! És így történik meg aztán az, hogy a temetés után öszszegyült tömeg azon kívül, hogy mindenéből kieszi az árván maradt családot, nem egyszer a legzajosabb jelenetek színhelyévé teszi azt a házat, hol gýaszban ül az özvegy aszszony, hol a halál kiterjoszté setét szárnyait, hol ma a csöndes, jóindulatu vigasztalásnak volna helye egyedtül.

Nekem ez uttal nem lehetett más céloim, mint az eszmét megpendíteni, illetőleg föteleveníteni; a kivitel módzatait vázlatosan, a főbb vonásokban is csak rá mutatólag érintettem.

De most enynyit elegendőnek tartok a végre, hogy a ki akar, tüzetesebben hozzá szóljon, pártolja — de ne csak szóval az ügyet vagy törjön pálcát, ha akar és tud fölötte.

Még egyszer hát: alakítsunk vidéki beteg-segélyező és temetkezési egyleteket.

Vajha, minél többen tette buzdulnának és serkentének hiveiket is; vajha, az ige mielőbb testté válnék!

Ha pedig, mindezek kiáltó szavak a pusztában, ha még ennyit tetterő sincs mibennünk, az evangelium bajnokaiiban, kik mint a világ világosságai kellene, hogy tündököljünk: akkor némuljon el a mi ajkunk s legalább önmagunkat ne ámitsuk azzal, hogy mi a humanizmus igaz barátjai, Krisztus méltó fiai vagyunk.

Egy, a külföldi hason irányu egyletek nyomán öszsze állított alapszabályzatot, ha az netalán ohajtandó volna, szívesen közzé teszek alkalmilag e becses lapok hasábjain.

Bod Károly.

Az igazgató-tanács üléseiből.

Január 19-én, és 23-án tartott ülések.

Elnök Gr. Kún Kocsárd. Jelen voltak főt. Nagy Péter püspök, Ince Mihály, br. Báuffy Dezső, Dr. Kolozsvári Sándor, számvevő Szabó Ádám és h. titkár Bodor Antal.

1. A vallás és közoktatási minster ő nagy méltósága értesíti az ig.-tanácsot, hogy a fogarasi egyházat illető fogaras városi vám szabályozása végett Fogaras város közönségét utasította.

2. A vallás és közoktatási ministerium értesíti az ig.-tanácsot, hogy a szolgabírótság által a vajda-kamarási egyháztól önkényűleg elvont kurta-korcsoma-jövedelem visszaadása iránt intézkedett.

3. Elekes Károly közjegyző felterjeszti a nyomozó bizottságnak a brád-ribicei zavarokra vonatkozó munkálatát. Zakhariás Dániel lelkész hivatalától felfüggesztetik s a nagy-enyedi egyh.-megyei köztörvényszéken közkereset indittatik.

4. Főt. Nagy Péter püspök a hátszegi egyház iskolája és vagyoni viszonyai rendetlenségét jelenti. Esp. Dáné István egy biztos társával a viszonyok rendezésével és javaslat előterjesztésével megbizatnak.

5. A koltó-katalini egyházak kérésére a becserélt 520 frtról szóló egységes állam-kölcsön kötvény templom építésre kiadatik.

6. A vallás és közoktatási ministerium értesíti az ig.-tanácsot, hogy az erdélyi kincstári évi 60 fortos ösztöndíjba Nagy Ferenc, Zilicki Gyula, Olasz Gyula és Jozsa Károly részeltettek az 187²/₃-ik tanévre. Az illető tanodai előljáróságok értesítettnek.

7. A hidalmási egyház kéri kárporlasi kamatait templom építésre utalványozni. Utasittatik, hogy az e tárgyban 387—371 sz. a. bekért vagyoni és építési kimutatót előbb terjeszsze fel.

8. Veres József diosadi volt lévita 21 évi temetési ének-vezetésért 150 frttal leendő megjutalmazása ajánlattal felterjesztetik. A kérdéselt egyház annak kimutatására utasittatik, hogy nevezett hányszor temetett és az ének-vezetésért mi díjazásban részesült.

9. Ujfalvi Zsuzsanna végrendeleti végrehajtói jelentik, hogy a palatkai templom tornya kijavítására hagyományozott 500 frtot a palatkai birtokosoknak kamatra ki-

adták. Utasittatnak, hogy a kíségitő takarékpénztár szabályszerű felállításáig a kérdéselt összeget az egyh.-kerületi pénztárba fizessék be.

10. A vallás és közoktatási ministerium tudatja, hogy a bécsi cs. kir. műegyetembe a tanulók csak a szabad kézi és mértani rajzból előirt fölvételi vizsga letétele után vétetnek fel. A főtanodai előljáróságok értesítettnek.

11. Számvevő Szabó Adám jelenti, hogy a n.-enyedi templom tornya felépítésére eszközölt segély-gyűjtési számadásokat az 1869, 1870 és 1871 évi közpénztári számadások nélkül nem vizsgálhatja meg. A n.-enyedi egyháztanácsnak a számadások beküldése ujlag meghagyatik.

12. A k.-enyedi egyház-tanács panaszt emel Márk József gondnok sáfárkodása miat. Ágoston Mózes esepores aa. a tényállás kiderítésére és javaslat-tételre hivatik fel.

r.—l.

TÁRCA.

Közlemények erdélyi tudósok mult századi levelezéséből.

(Folytatás.)

Ezen levélbe volt zárva Bacz István ó-tordai papnak Gyöngyösi Jánoshoz irt következő levele.

Tiszteletes Uram!

Kik voltak az ó-tordai papok, kívánja tudni az a Tiszt. Atyafi; de irásba nem tétetett a nevek, hanem holmi collationálisok és levelekből ezeket tanulhattam ki hirtelen.

1-mo. Egyházfalva külön ecdésia volt, 1608-ban volt ennek papja Vásárhelyi János. Ezt onnan tudom, hogy Báthori Gábor fejedelem ennek conferálta az 500 azaz öt száz kő sőt a tordai só aknárol, hogy esztendönként ki adják, és akárholett is az országba portusi árron el adhassa, 1608-ba 19 Juny

2-do, Ó Tordához foglaltatván Egyházfalva, 1610-be volt papja Békési János; mert ennek conferálta ugyan Báthori Gábor fejedelem az ó tordai határon termeni szokott mondenféle gabonának a quartáját 1610-be 15-dik July; melyet 1614-be ugyan ennek adott nova donatioval Bethlen Gábor fejedelem is, 7-a Juny. E meddig élt és paposkodott ó Tordán, a successori kik voltanak? a homályos régiség eltemette; hanem hogy Matkó Vásárhelyi István *) 1674-be ó tordai pap volt s 1675-be innen vitték Kolosvárra, bizonyos egy testamentom levélből; kinek csak hamar succedált Tornyai György, ki jó vénsőget élt, és a kurucz világba, a mint referálják az öregek, ki bujdosott Magyarországra a lakóssokkal; kinek kevés ideig succedált Sóményfalvi János s volt pap itt 1709-ig, a mikor osztán hozták a nagy Hunya-

*) Helyesen: Kézdi-Vásárhelyi Matkó István, a Sámbar Mátyás jésuita ellen polemicus munkáiról ismeretes író. Feltűnő, hogy Bod Péter Magyar Athénásában Matkót, mint író, nem ismeri, sőt Bánysz Csákány című legnevezetesebb munkáját, melyet Sámbar ellen irt, tévedve, Sámbarnak tulajdonítja. Sz. K.

di Mártont, 1710-ben ide, volt 1737-ig pap. Meg halván e szeptemberben, succedált ennek a nagyobbik fia, T. Ifjabb Abacs vagy Hunyadi Márton Úram, ki folytatta itt papságát egész életébe, mig életét végezte 1768-ba ősszel, 1769-be 12 Marty engem hoztak ide. Én ennél többre nem mehettem most hirtelen; mert a régi matricula ha meg volna, a melyből renováta a nagy Hunyadi vagy Abacs Márton 1719-be a mostani matriculát, abból talám többre mehetnénk, de ennek én nyomába nem akadhattam. Vagyok

Tiszteletes Uram Kegyelmednek
Ó Tordán 1776. 22-ik August, jó akaró köteles kész szolgája
Id. Batz István.

Ezen levél hátára Gyöngyösi János következő jegyzést tett:

Az új tordai papok lajstromának a mennyire már végre lehetett menni, az ennyiben vagyon. Volt itt pap 1630-ban Keczei András, mivel ennek idejében conferált Bethlen István fejedelem az új tordai ref. papok számára esztendönként 500 kő sőt, s neve ezen papnak belé van téve a diplomában. 1631 ben osztán I. Rákóczi György azon conferált só beneficiumot confirmálta, és abban a levélben a mely papnak fel van téve a neve, Küküllővári Balás. Ezen levelek itt nálunk tartatnak. Azon innen seriös szerint kik voltak új tordai papok, nyomában nem akadhattam; hanem itt a temetőben vagyon Dadai János nevezetű papnak koporsó-köve, ki is holt-meg, a mint a kő mutatja, 1678-ban. Ez után még hihető lehettenek papok Posgai Sámuelig, ki is itt fungált, a mint az ekklesia protocollumából ki-nyoztam, s még öreg emberek is vagynak, a kik esmerték, circa 1700 és 1702. Ez után volt, úgy mondják, Sövényfalvi János, és innen vitték-le ó Tordába. Circa 1714 volt Czompó Vásárhelyi Mihály. Ennek succedalt Gidófalvi János 1717. Ezt követte Putnoki István, ki is volt ezen Enyedi tractusnak notariususa, és holt-meg 1751-ben. Ez után hozták papnak T. Zágoni Márton Uramat, ki is még életben vagyon, de egészen minden funkcióját le-tette az erőtlenség miatt.

Eredetije az erd. Muzem kezirat-tárában (Mike Sándor gyűjteményében.)

2, Gyöngyösi János levele Benkő Józsefhez. Kelt Uj-Tordán 1781. maj. 23.

Tiszteletes Notárius Uram!

Különösseggel való Nagy Jó Uram!

Hozzám 18-a Aprilis bocsátott levelét T. Notarius Uramnak vettem 21-a Maji. Doctor Szegedy sógorom már régtől fogva a Maros mellett Póka-Keresztúron mulat, valami patiensénél már hat hetektől fogva. A mi azért engemet illet különösen, szives indulattal köszönöm, nagyra becsülöm T. Notarius Uramnak azt az irántam való jó szándékát, hogy csekély nevemnek és igen igen közepszerű érdemeimnek, melylyel magamat hazám előtt kedveltethetném, néminémű állandóságot adni igyekezik, és az iránt szorgalmaskodni nem terhelhetik. Egyebet magam életemről T. Notarius Uramnak jelenteni szükségesnek nem tartom, hanem talám azt, hogy az atyám Gyöngyösi János volt a Szilágyban krasznai predikátor, a hol én is születtem; a kolosvári Collegiumban való fanulásom után Leidában mulattam, ott végeztem tanulásom cursussát. És mivel a francfurti Theologiae Professornak Gyöngyösi Pálnak neve esméretes inkább Németországban, erre nézve, ha T. Notárius Uramnak jónak látszik, ezt is fel lehet tenni, hogy a nagy atyám érmellyéki esperest testvére volt annak a Gyöngyösi Pálnak, a ki kassáról extermináltatott vala olyan módon, a mint T. Bod Uram le-irta Athenássában. A versek Tomusocskájának titulussa csak ez legyen: Elegyes Magyar Versek. Kapronczai Ádám Uram maga ezt solicitálja és fogja ki-adni Kolosváratt. De még azon Tomust addig össze nem szedhetem, minthogy pótolni is kell. Hanem elébba Stapfer Auszugjának ki-adását hadd végezem-bé; a melylyel sietnék, mert már szegyenlem. De ezerek az én közben jövő bajaim.

Épen most leve a feleségemnek, hogy ezeket írák, egy leánya. Ezer bajom lévén, sokat most nem irhatok, hanem én a szolgabirákat meg-zaklatom azon dolog iránt. Dr. Szegedinek is irtam még tegnap előtt, hogy az ott lévő szolgabirákkal a dolgot igazítsa, és magáról is írjon a régeni postáról, ha haza még nem jöhet. Egy kolosvári catalogust küldök T. Notarius Uram kezébe, talám ebből is tanulhat valamit, ha még nem látta. Én mentől h:marébb bővebb levelet írok T. Notarius Uramnak. De a mostani czélra most ez elég lészen. Kedves, de igen erőtlen feleségem tiszteli T. Notarius Uramat és vele együtt egész T. Házát. Az alkalmatlan írásról engedelmet kérek, és magamat favorába, szives szeretetibe holtig ajánlva maradok. T. Notarius Uramnak

Uj Torda 23-a Maji 1781. igaz köteles szolgája

Gyöngyösi János m. s. k.

Kivül: Tiszteletes Tudós Benkő Josef Uramnak, a K. Ajta Reform. Ekklesia nagy érdemű L. Tanítójának, és az ottan lévő Vidék s Papi Társaság hites Notariussának, különösen tisztelendő Nagy Jó Uramnak K. Ajta.

Eredetije az erd. Muzem kézirattárában (Mike Sándor gyűjteményében.)

3. Gyöngyösi János levele Benkő Józsefhez. Kelt Uj-Tordán 1781. majus 29-én.

Tiszteletes Notarius Uram!

Különös Nagy jó Uram!

Ez előtt nyolcz nappokkal irt levelemben el-felejtettem vala fel-tenni, hogy mikor kolosvári deákságomnak véget vettem, akkorra dolgoztam volt és publice a Collegiumban defendáltam egy világ eleibe typusban ki-jött dissertatiót, melynek titulussa ez: Dissertatio Physico-Theologica, In qua caussam mortis proximam, eamque physicam et naturalem, in primis parentibus adhuc integris adfuisse ex mechanismo corporis humani demonstratur; quo sensu mortem naturae integrae sequelam esse salva Reformatae fidei doctrina deducitur. Nyomtattatott Kolosváratt Ao 1767.

A Synodus T. Püspök Uram betegeskedése miatt más helyre el-változék, ugy mint Székre. T. Notarius Uramat azon kérem, s kérjük, hogy mostan ujabban ki-fordulvan erre felé a Synodusra, hadd legyen szerencsénk Tordán tovább, mint sem tavaly. Igérte vala T. Uram ezt, mikor a Synodus Széken lenne. Imé ez már meg-lészen. Itten akkor a tordai hasadékot solenniter el-járnók, mivel az esős hónap mostan el-telik, akkor vidámabb időt remélhetünk. E felett a mi Tordáról még hátra volna observabile, authentice, a mi csak volna, T. Uramnak communicálnánk. Városunk Notariussa Titt. Miklós László Uram ma is mondá nékem, hogy ha Isten T. Notarius Uramat ide hozza, holmi privilegiuumokat meg-mutogat. Hiszem, bizony azokat mind a nélkül is le lehetne irni. De nem tudom, milyenek vagyunk mi, nehezen dolgozunk valamit tordaiakul (még a vármegyét is ide kell érteni.) A Tiszt. Notarius Uram jelenléte pedig akkor mindnyájunkat meg-szoritana. Mindeneket irnánk, copiáznánk ect. Dr. Szegedi Uram ismét el-megyén hazul, de a felső járást el-igazitja. Nékem mái napon is ígérék az alsó járásbéli szolgabirákat, hogy a faluk s helységek laistromát az in-nepen kezemhez adják. Én ugyan rajta lészek.

Erőtlen, de Istennek hálá már sokkal jobban lévő feleségem T. Uramat teljes szeretettel köszönti, és ha Isten T. Notarius Uramat ki-hozza, azon instálja, afféle fel nem kóródzó saláta-magot, a minéműt tavaly ígért vala (vagy talám maga is el-felejtette a feleségem, minéműt emlegetett T. Notarius Uram,) bár csak néhány szemet velle is közleni ne terheltecsék.

Tiszteljük végezetre mostan is T. Notarius Uramnak egész Tiszt. házát. Én pedig magamat ajánlván T. Notarius Uramnak tapasztalt különös szeretetibe, maradok T. Notarius Uramnak

Uj Torda 29-a Maji 1781. mindenkori szives tisztelője,
köteles szolgája

Gyöngyösi János m. s. k.

Eredetije az erd. Muzem kézirattárában (Mike Sándor gyűjteményében.)

Közli Szabó Károly.

(Folyt. következik.)

A franciaországi protestánsok helyzete a zsinat után.

(Folytatás és vége)

Azon egyházak, vagy részei az egyházaknak, melyek egy lelkes körébe tartoznak, s vonakodnak a szervezetet elfogadni: arra semmi szín alatt sem erőszakolhatók. Az a

törvény, melynek oltalma alatt élnek 1802 óta, meg nem semmisíthető semmi tekintély által, mely nem a konkordátumból fejlődött. Ez nem volna egyéb, elnök ur, mint az, melytől megígérte, hogy megoltalmaz: t. i. jogtalan elnyomása a kisebbségnek egy oly többség által, mely mesterségesen csoportosított. Mi nem kérünk semmi olyat, a mit mi ellenfeleinknek megadni, készek ne lettünk volna, ha a miénk lesz vala a többség, s ha törvényjavaslatunkat bármely kisebbség elutasította volna. Soha elménkben meg nem fordult volna a gondolat: hogy egy községtől elvegyük a törvénynek azon jótéteményét, melyet az országnak akarata számára innepélyesen biztosított.

A nélkül, hogy magunkat ó-protestánsoknak akarnók elnevezni, határozottan állítjuk, hogy a törvény mellettünk van és hogy annak birtokából, mely három negyedszázad óta elismerve volt, magunkat sem megfosztatni, sem kiteszitatni, nem engedjük azok által, kik a jelenlegi helyzetet megváltoztatni akarják. Szakadjanak el ők, határozzanak önmaguk felett; de az nem állhat rajtuk, hogy a szerepet kicseréljék s nem állíthatják, hogy kizárólagos joguk volna, megkivánni, hogy vagy meghajoljunk uralkodásuk alatt, vagy mi válljunk ki az egyházból.

Mi megmaradunk azoknak, a kik tegnap voltunk, s a kik ma vagyunk, a törvény védelme alatt. Nem alapítunk új egyházat, melynek elismerésre volna szüksége; mi tovább folytatjuk a vallás művét s arra törekszünk, hogy azt a mi urunk és megváltónk, a Jézus Krisztus szellemében napról-napra tökéletesítsük.

Mi tudjuk, elnök ur, hogy önnek nyomásától nem kell félnünk; az ön kormánya alatt nem történhetik meg az, hogy a világi hatalom pártállást foglaljon el az egyházi küzdelmekkel szemben, hogy dönteni akarjon tan-kérdések felett. S ha mégis ildomosnak tartaná, egy új és a mi egyházunknak azon részével — mely a 61-ek művét minden áron el akarja fogadni — kötött konkordátumot terjeszteni a nemzetgyűlés elébe, ön bizonyosan semmi esetre sem bírtaná a mi örökölt jogainkat; a törvényes alap, melyet számunkra az állam biztosított, s melynek fentartását mi erélyesen követeljük, érintetlenül kell, hogy maradjon. A kérdés csupán a körül forog, hogy az egyházaknak megadassék azon jog, hogy ohajtásukat szabadon nyilvánítsák, melyiket akarják elfogadni a két törvény közül.

Mi nem voltunk képesek, rábírnai a többséget arra, hogy velünk egyetértve, a megalkuvás és béke szellemében, javítsunk a meglevő szervezeten; mi egy konfeszszionalis és tekintélyen nyugvó egyháznak megalapítását, mely egy presbyterial-konzistoriumi és hitvallás nélkül való egyházból szakad ki: szerencsétlenségnek tartjuk; de méjj fájdalomunk nem fog minket adályozni, hogy jogaink mellett szilárdan álljunk, és elégtételt követeljünk attól a legfőbb hatalomtúl, mely meg van bízva, hogy hazánkban a törvényeknek tiszteletet szerezzen.

A felhívás, hogy e feliratot aláírásukkal pártolják, nagy viszhangot keltett. Midőn n.év. 2-án, a Párizsban jelenlevő szynodusi baloldali képviselőket fogadta a köztársaság elnöke, kik neki a peticíót átnyújtották, már 200 lel-

kész irta volt alá. Thiers a legnagyobb érdekekkel hallgatta ki a deputációt. A mi leginkább meglepte, az aláírások nagy száma volt. Felismerhető volt rajta az óhajtás és szándék, hogy biztos tudomást akar szerezni azon lelkészek, presbyteriumok és konzistoriumok számarányáról, melyek a baloldal álláspontját foglalták el.

Éppen ezért, a diputáció tagjai n.év. 8-ról egy újabb köriratot intéztek a lelkészekhez, melyben fölmutatták az eredményt, melyet a köztársaság elnökénél való megjelenés által biztosítottak; s egyszermind sürgetőleg hitták fel mindazon konzistoriumokat és presbyteriumokat, melyek még eddig a zsinati határozatokkal szemben pártállást nem foglaltak el, hogy nyilatkozzanak: el akarják-e fogadni az új alkotmány-tervet, vagy a meglevő törvény alapján akarnak maradni?

„— Minden egyházközség — mondja a körirat — kezében tartja sorsát. Elérkezett az elhatározó pillanat. A körül forog a kérdés, hogy azok maradjunk, a kik vagyunk; vagy csatlakozzunk egy konfeszszionalis és tekintélyen nyugvó egyházhoz, mely a mi keblünkben akar kiszakadni. A helyzetet tiszta világításban kell felmutatni. A kormánynak, mielőtt elhatározza magát, hogy a nemzetgyűlés elébe egy új konkordátumot terjesztszen, van joga, tudomást szerezni, hogy a protestántizmusnak melyik töredékével kell azt megkötnie. Mi erősen hiszszük, hogy a törvénytelen szynodusnak állítólagos souverainitása csak azokra terjedhet ki, kik azt elfogadni, akarják; de azoknak joga, kik azt visszautasítják, érintetlenül marad. . .“

E körirat következtében, a tiltakozások a szynodus és határozatai ellen tetemesen megsaporodtak. N.év. november végéig még 8 egyházközség, 33 konzistorium és 70 presbyterium tiltakozott, melyek több mint 200,000 protestáns, azaz, Franciaország összes protestáns-reformatus lakosságának egy-harmadát képviselik. Egyébiránt, a mozgalom távolról sem ülepedett meg; ellenkezőleg, rövid időn be fogja bizonyítani, hogy a szabadelvű párt éppen nem esett a túlzás vétkébe, midőn azt állította: hogy a francia reformált egyháznak fele a liberalis iránynak hive, a mely kötelező hitvallomásról és egy azon nyugvó egyházi szervezetről tudni sem akar.

(Pr. K. Z.)

VIDÉKI HÍLET.

A „feleletül“ című cikkre.

(Tiszt. Sámuel József urnak)

Maros-Bogát jan. 8. 1873.

E lapok múlt évi 36-ik számában, nagy-kendi ref. lelkész t. Sámuel József ur „egy ártatlan és jóakaratu“ cikkben ismét megtámadja iskola-járás gyűlésünket s különösen csekély személyemet anynyira, hogy azt felelet nélkül hagyja — bár az ilyenmű polemizálásra nem sok hajlamot érzek — nem tudom.

A mi testületünk megtámadását illeti, arra nézve a választ a tiszteletes ur megkapá, s így én ez alkalommal megint csak is személyem védelmére szoritkozom.

Hogy iskolánkra nézve valótlanúságot irt, s hogy „ártatlan és jóakaratu közleménye“ nem egyéb rossz akaratu koholmány: az alább ide mellékelt bizonyítvány mutatja, mely — gondolom — fényesebb elégtételt szolgáltat nekem, mint tiszteletes urnak a közgyűlés határozata.

Bizonyítvány. Alólírtak lelkiismeretesen bizonyítjuk, miszerint az 1871-ik év március 7-én maros-bogáti iskolatanító Pásztor Sándor, mind a mellett, hogy iskolánk felszerelése csak is az 1871-ik év január 1-ső napján történhetett meg: 100 tanköteles gyermekkel kielégítő vizsgát mutatott fel. Kelt Maros-Bogát, május 26-án 1871. Fosztó

László s. k. az egyház fő-gondnoka. Szabó Mihály s. k. al-gondnok. Kecskeméty Sámuel s. k. világi képviselő. Belenyey Zsigmond s. k. birtokos és helység birája. László János birtokos.

Hogy kinek van itt igaza: nekem-e, ki tényekkel bizonyítok, vagy annak, ki a dolgok állását nem is tudja, és nem is tudhatja, mert meggyőződést szerzendő, soha meg se látogatta vidékünket; s hogy ki a „fogadatlan prokátor“, az-e, a ki méltatlanul megtámadott személyét védeni meri, vagy az, ki egy testületet s annak egyes tagjait — a nélkül, hogy arra hivatva, vagy abban illetékes lenne, vagy viszonyait ismerné, — megtámadja: ítéljen a t. olvasó közönség.

A mi az ellenem kiszállott és kiszállandó bizottságot illeti, arra nézve teljesen nyugodt vagyok, mert azon t. bizottság inkább pénz-viszonyaink s még valami egyéb megvizsgálása végett — miről, ha kívánja, felvilágosítással szolgálhatok — mint ellenem volt kiküldve. Avagy, nem jut-e eszébe, mily fényes elégtételt nyerek, midőn a vizitációs jegyzőkönyv azon pontját olvasák fel, mely minden indoklás nélkül ellenem volt irányozva? Emlékezik-e, hogy azt többen hevesen megtámadák, s hogy egyházmegyei ügyvédünk óvást jelentett be ellene azon esetre, ha a vád indokolatlan marad? . . . Arról meg vagyok győződve, hogy a tiszteletes ur — mint a kiszállandó bizottság egyik tagja — erejének egész súlyával fog ellenem kiszállani; de ez ép a legmegnyugtatóbb reám nézve, mert legalább meg fog győződni a tisz. ur s meg mások, hogy azon „akadályok“, melyekről a gyűlésen szoltam nem, „költöttek“, hanem valók, s hogy nem bennem, hanem a nép országszerte ismert lágy-melegségében s a szellemiek iránti közönyösségében feneklik a fő baj, mit a tisz. ur igen jól tudhat t. i. ha akarná.

Végül még azt is beszéli a tiszteletes ur rólam, hogy egyházi előljárimmal szemben „packázó“ állásba tevém magamat. Volt-e valaha a tisz. ur előljárom, hogy arról biztos tudomása lehetne? Vagy ezt is csak másoktól hallotta? . . . Ha azonban „packázásnak“ véli azt, hogy gunyos sértegetéseit nem halgatám el, akkor megmaradok a „packázó“ helyzetben, tiszteletes urral szemben mind addig, míg szavai valótlanságot árulnak el. *)

Pásztor Sándor,
ev. ref. tanító.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Helybeli főtanodánkban a téli közvizsgák folyó hó 27-én vették kezdetüket és február 4-én fognak bevégezni. Létszám a következő: tanár, köz- és szaktanító összesen 26; tanulók: a felső-tanodában 44; a közép-tanodában 247; az elemi tanodában 169. Összesen 460. Ez év második fele febr. 10-én d. u. 3 órakor fogja kezdetét venni, melyre a beiratási idő febr. 8—11-ke lesz. A nyolc felső osztályra nézve életbe van léptetve a helybeli e nemű intézetnél a tornászat, melynek díja 1 frt. szegény soruaké 50 krajcár.

= Beküldetett szerkesztőségünkhöz „Erdélyi népnevelésügyi értesítő“, melyet a kolozs-dobokamegyei néptanítók egylete ad ki, s mely havonként egyszer fog megjelenni, Szabó Endre, egyleti titkár szerkesztése mellett. Előfizetési ára tíz hónapra 1 frt. Egy valóban hézag töltő szakközlöny itt nálunk, mely bár legnagyobb részben egyleti értesítések közlésére van szánva, de időnkint bizonyára fog közölni oly apróbb dolgozatokat, melyek a népneveléssel kapcsolatban állanak; s reméljük, hogy lassankint kinövi magát rendes hetilappá. Arra oly csekély, hogy nem hiszszük, hogy valamelyik paptársunk asztaláról hiányozni fog. Melegen ajánljuk.

*) E vitát befejezettnek kívánjuk tekinteni. Szerk.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvárt.

= Örömmel jegyezzük föl, hogy a pesti ref. theologiai önképző-kör egy vegyes tartalmu havi közlönyt indított meg a múlt novemberben, melyet ők maguk látnak el dolgozatokkal, és előfizetést nem fogadnak el, hanem saját költségeken nyomatják s elküldik a kollegialis testületeknek, az egyházkerületek hivatalnokainak sat. Dicséretre és minden figyelemre méltó buzgóság és nemes törekvés. Mi eddig a megjelent két számot láttuk és örömmel mondhatjuk, hogy van benne oly cikk, mely irodalmi színvonalon áll. S ezzel éppen elég van mondva arra, hogy fiatal barátinknak, kik papi pályára szentelték magukat, e szót küldjük üdvözléssel: excelsior!

= (Halálozas) Id. Péterfi Károly m. vásárhelyi nyugalmazott lelkész és a magy. akadémia levelező tagja, folyó hó 23-án, életének 83-ik évében, egy jobb hazába költözött. 1815-ben lett pappá M. Vásárhelyt; három év mulva, az ottani főtanodában bölcsészeti tanár; 1834-ben az akadémia lev. tagja; 1837-ben tordosi pap, majd dévai s utóbb 1855-ben ismét M. Vásárhelyre választatván, most kihunyt a fátyla, mely sokaknak világított; elszállott a lélek, melynek porsátora az emberi élet legszélsőbb határig terjedt ki. Nyugodjék csöndesen!

KÖRÖZTETNEK.

123—1873.

Kolozsvári egyházunkban a 4-ik papi állomás, melynek évi javadalma 800 frt. készpénz, évnegyedi előleges részletekben fizetve, 4 rud kaszáló a városi szénafüveken s míg az egyház szállást adhatna, 200 frt. szállás-pénz, félévi előleges részletekben fizetve; ezenkívül a stóla.

Pályázati határnap március 15.

A folyamodványok hozzám küldendők.

Kolozsvárt, január 28, 1873. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

127—1873.

Udvarhelyszéki egyházmegyénkben a sükei harmad-osztályu lelkészi állomás. Fizetés:

1) 128 kalongya öszgabona.

2) 100 kalongya zab.

3) 43 szekér fa.

4) 1 hold, 798 □° első-, és 1 hold, 1214 □° harmad-osztályu szántó; 1477 □° 1-ső osztályu kaszáló haszonélvezete.

A szántókat az egyház szántja.

5) Egy szép gyümölcsös kert a papi telektől külön.

Pályázati határnap február vége.

A folyamodványok udvarhelyszéki esperesi helyettes t. t. Solymosi István aa.-hoz Bögzöbe (u. p. Sz.-Udvarhely)küldendők.

Kolozsvárt, január 28, 1873. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Nyiltposta.

1) Sz.-Kereszturra. „Adalék az unitárius igazságszolgáltatás történetéhez.“ Örvendünk, hogy igazság-szeretetünkbe hiszen, melynek eleget is igyekszünk tenni az utolsó konsequenciáig; de e cikk közlése által csak a botrányok számát szaporítók, s meggyaláznók az irodalom dekorumát és a nyilvánosság iránt tartozó tiszteletet.

2) G.-Sz Imre. A visszaéléseket felszínre kell hozni, igaz; de az ön ügye azzal ugyan nem sokat fog nyerni. Per tárgyává kell azt, uram, tenni; mert az többet fog használni, mint egy egész légió cikk, melyet éppen azok nem olvasnak el, kiket illet.

3) Sz.-Cseh, Galambfalva, Farnas. Köszönjük a megemlékezést; mi sem feledkezünk el.

4) K. L. urnak. Ön megbotrányozva (!) szemléli, hogy lapunkban a latin szavak magyar helyesírással iratnak, s ennek megváltoztatását sürgeti. Nő, ha ennél több bajunk nincs: napirendre térhetünk felette.

Szerkesztőségi irodánk lakást ugyan nem, de numerust cserélt; ezután így kérjük elnevezni a lehető küldeményeket: Külmagyar-utca 16 szám.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.